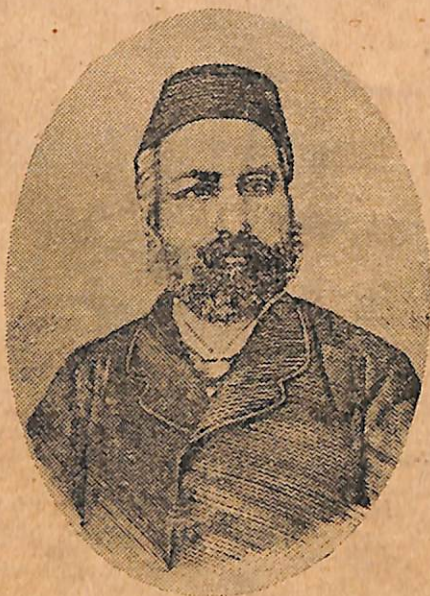

6421

Printed in Turkey

ԹՃՈՒԱՌՆԵՐ

ԳՐ. ՉԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ

Ե. ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

4000 ՕՐԻՆԱԿ

ՀԱՏՈՐ Բ.

84

3-66

1927թ

20 NOV 2010
20 APR 2006

2-66

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Մ. ՏԷՐ ՍԱՀԱԿԵԱՆ

ՎԻՔԹՕՐԶԻԻ ԿՕ

ԹՃՈՒԱՌՆԵՐ

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ՄԵԾ ՎԷՊ

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՀԱՏՈՐ

Տպագր. Մ. ՏԷՐ ՍԱՀԱԿԵԱՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ. 1927

12 30 2013

6421

Պ Լ Ո Ւ Խ Ա.

Կ Ո Ղ Ա Կ Ե Ի Պ Տ Ո Ի Ե Ր

Ահա՛ ծովը ինկած մարդ մը:

Բայց որո՞ւ հոգ: Նաւը չի կենար՝ Հովը կը փչէ
և տխուր նաւը ճամբայ մը ունի զոր ստիպուած է
չարունակելու, ուստի կ'անցնի կ'երթայ:

Մարդը ջուրին վրայէն կ'անհետի, նորէն կ'ե-
րեւայ, կ'ընկղմի և վերստին ջուրին երեսը կ'ելնէ,
կը ձայնէ, թեւերը կը տարածէ, բայց ոչ ոք կը լսէ
իր ձայնը:

Նաւը հողմայոյց փոթորիկէն սարսռելով իր ըն-
թացքը կը շարունակէ. նաւաստիներն և ուղեւոր-
ներն ա՛լ չեն տեսներ ընկղմած մարդը, որուն ողոր-
մելի գլուխն անագին կոհակներուն մէջ իբր կէտ մը
կ'երեւայ: Ծովին անդունդներէն յուսահատական
աղաղակներ կ'արձակէ ան. ո՛հ, ինչ ճիւղալ է այն
նաւն որ կը հեռանայ կ'երթայ: Մարդը կը նայի,
մոլորագին՝ կը նայի նաւուն որ կը հեռանայ, կ'այ-
լագունի և կը փոքրի:

Տակաւին քիչ մը առաջ ինքն ալ անոր մէջն էր.
ինքն ալ նաւորոգներէն մին էր. ինքն ալ ուրիշնե-
րուն հետ վերնայարկին վրայ կ'երթեւեկէր, ինքն
ալ կը շնչէր և արեւը կը վայելէր, վերջապէս ինքն
ալ կենդանի էակ մըն էր: Հիմակ ի՞նչ պատահեցաւ
ուրեմն: Սպրդեցաւ, ծովը ինկաւ և անա իրեն համար
ամէն բան վերջացաւ:

Ա՛լ հիմակ անգութ ջուրին մէջն է: Ա՛լ ոտիցը

3859-34

ներքեւ ամէն բան խոյս կուտայ, ամէն բան կը
 փլի: Հողմակոծ և պատառատուն ալիքներն ամեհաբար
 կը շրջապատեն, իսկ անդունդին տատանումները
 կ'առնեն կը տանին զինքը. ջուրին բոլոր պատառ-
 ները գլխու նբոլորաբար կը տարուբերին. ալիքնե-
 բու սոսկալի բազմութիւն մը երեսին կը թքնէ.
 ջուրին խառնաշփոթ պատառումները կիսովին կը լա-
 փեն զինքը. ամէն անգամ որ կը խորասուզի, խա-
 ւարամած դարաւանդներ կ'ընդհնշմարէ. անծանօթ
 և սոսկալի տունկեր վրան կը փաթթուին, ոտքերը
 կը կապեն և կը քաշեն. կը զգայ թէ անդունդին մէկ
 մասն ալ ինքն է. փրփուրներուն մէկ մասն ալ իր-
 մով կը կազմուի. կոհակներուն մէջ խաղալիկ մը
 կ'ըլլայ, մէկ կոհակէն զէպ ի միւս կոհակը կը նետ-
 ուի. դառնաճամ ջուրը կը խմէ. փոքրոգի ովկիա-
 նոսը կառադարար կը ջանայ խեղդելու թշուառը.
 աճապին զօրութիւնը անոր մահալտանդ ճգնութեան
 հետ կը խաղայ: Կարծեց թէ ջուրերու անբաւ տա-
 րածութիւնը վրէժխնդիր սխակալ մըն է:

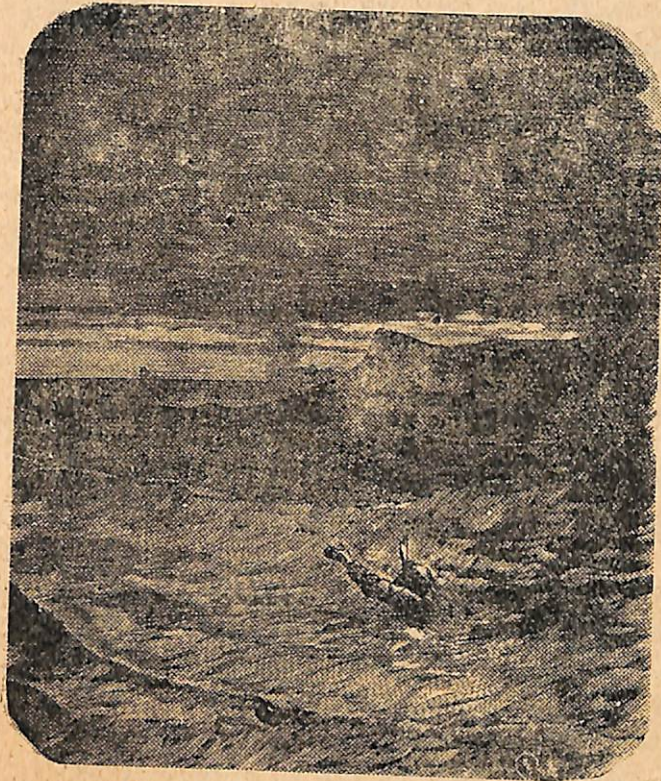
Այլ սակայն մարդը կը կոուի տակաւին: Կ'ուզէ
 ինքզինքը պաշտպանել, կ'ուզէ հաստատ մնալ, կը
 ջանայ, կը լողայ:

Ան, շուտով սպառող այն փանաքի զօրութիւնն
 անսպասելի զօրութեան հետ կը մարանջի:

Ո՛ւր է նաւը: Հո՛ն վարն է. հազիւ հազ կ'երե-
 ւայ հորիզոնին ամզոյն մթութեան մէջ:

Սաստկաշունչ հովերը կը փչեն. բոլոր փրփրալի
 ալիքները կը ճնշեն զինքը: Աչքերը վեր կը վերցնէ,
 բայց միայն ամպերուն մութ կապոյտ գոյնը կը
 տեսնէ:

Հողեվարքին մէջ ծովին անբաւ յիմարութեան
 հանդիսական կ'ըլլայ և անողորմարար կը չարչարուի
 այս յիմարութենէն: Այնպիսի զզրդիւններ կը լսէ

Ա.ՆԱ. ԾՈՎՆ ԻՆԿՍՏ ՄԱՐԳ ՄԸ

զոր մարդուս ականջը դեռ լսած չէ և որոնք կարծես թէ աշխարհիս անդիէն և չգիտեմ ո՛ր անարկու կողմերէն կուգան :

Ամպերու մէջ թռչուններ կան ինչպէս մարդկային թշուառութեանց վերեւն աչ հրեշտակներ. բայց ի՛նչ օգնութիւն կրճան ընել անոր : Կը թռչին, կ'երգեն և կը թառին անոնք, իսկ ինք կը խորդայ :

Ովկիանոսն և երկինքն երկու անեզրութիւնք են որոնց մէջ թաղուած ըլլալը կը զգայ :

Ովկիանոսը գերեզման մըն է, իսկ երկինքը պատան մը :

Օրը կը տարածամէ, մութը կը տարածուի. ժամեր կ'անցնին և ան դեռ կը լողայ. ա՛լ ուժը կը սպառի. իսկ նաւը, այն հեռաւոր իրը, որու մէջ մարդիկ կային՝ ա՛լ անհետացաւ և ինք մինակ մնացած է վերջալուսոյին անդունդին մէջ : Կ'ընկղմի, կը պրկի, կը գալարի, իր ոտիցը ներքև աներեւոյթ և անողորմ կոհակներ կը զգայ և կը գոչէ :

— Ա՛լ մարդ չկայ. ո՞ւր է Աստուած : Օգնութիւն, օգնութիւն, կ'աղաղակէ, շարունակ կ'աղաղակէ :

Բայց ո՛չ հորիզոնին մէջ և ոչ ալ երկնից վրայ մարդ չկայ : Գթութիւն կը հայցէ տարածութենէն, կոհակէն, մամուռէն, ժայռէն, բայց ամենքն ալ խուլ են : Կ'աղերսէ մրրիկը, բայց անխառով մրրիկը միայն անեզրութեան կը հնազանդի :

Իր բոլորտիքը ոչ այլ ինչ կայ բայց եթէ մթութիւնը, մառախուղը, մենութիւնը, մրրկային և անգէտ գլորիւնն և կատաղի ջուրերուն անհուն փոթերը :

Երկիւզն ու յօգնութիւնը վրան կը տիրեն, իսկ իր ներքեւն է անկում : Յենարան մը չունի անասն-

ման մթութեան մէջ իր դիակին խաւարային արկածները կը մտաբերէ :

Անվերջանալի ցուրտը կ'անդամալուծէ զինքը՝ ձեռքը կը կարկամի, կը գոցուի և ատերուն բռնածն է ոչինչ: Հովերը, ամպերը, փոթորիկները, հովերուն փչումները, աստղերը, վերջապէս ամէնքն ալ անօգուտ և անկարեկիր են :

Ի՛նչ ընելու է : Կը լքանի յուսարեկ թշուառը՝ ա՛լ յոգնած է . ուստի կ'սրտէ մեռնիլ : Կը թողունքզինքը որ ի՛նչ կ'ուզէ ըլլայ և ո՛ւր որ ուզէ երթայ . ա՛լ կը դադրի կտուելէ և անա մշտնջենաւորապէս կը գահավիժի գէպի անդունդներու սոսկայի յատակը :

Ո՛ր անողոքելի ընթացք մարդկային ընկերութեան : Կորսուտ մարդերու և հոգիներու ճամբու վրայ : Ովկիանո՛ս ուր կը գլորին այն ամէն մարդիկ սրտնց անկման կը հաւանի օրէնքը : Տխո՛ւր աներեւութիւն օգնութեան : Ո՛ր բարոյական մահ :

Ովկիանոսն ընկերային անողոքելի խաւարն է , ուր պատժական օրէնքը կը գահավիժէ իր գատապարտեալները : Ովկիանոսը անբաւ թշուառութիւնն է :

Սիրտն այս անդունդէն գէպի վար միտելով կրնայ ըլլալ դիակ մը : Ո՞վ պիտի յարուցանէ գայն :

Ք Լ Ո Ի Խ Բ .

Ն Ո Ր Տ Ր Տ Ո Ի Ն Ջ Ն Ե Ր

Ժան Վալժանի համար անհաւատալի և անլուր վայրկեան մը եղաւ այն վայրկեանն որ իր թիազարտութեան վերջն էր , ա՛յն վայրկեանն ուր լսեց այս տարօրինակ խօսքը . — Ա՛լ Ա.ՉՍ.Տ ԵՍ :

Ամենապայծառ լոյսի ճառագայթ մը , ապրողներուն վայելած , ճշմարիտ լոյսէն ճառագայթ մը յանկարծ անոր սիրտը թափանցեց : Բայց այս ճառագայթը չուտով սկսաւ տժգունիլ : Ժան Վալժան ազատութեան տեսիլէն հրապուրուած էր : Նսր կեանքի մը հաւատացած էր : Բայց իսկոյն տեսաւ օր իրեն տրուած ազատութիւնը գեղին անցագրի մը հետ տրուած ազատութիւն մըն է :

Ասկէց զատ ուրիշ գառնութիւններ ալ կը նշմարէր . հաշիւ ըրած էր թէ իր գրամագլուխը թիարանը անցուցած տասնեկնը տարուան մէջ պէտք էր որ հարիւր եօթանասունեւեկ ֆրանքի ելնէր : Արդարութիւնը կը ստիպէ մեզի ըսելու թէ մտոցած էր ան հաշուել կիրակի և տօն օրեր բոնութեամբ հանգստացած ըլլալը . այս հանգստութեան պատճառաւ տասն և ինը տարուան մէջ իր գրամագլուխէն քսանեւորս ֆրանք պակսած էր :

Ինչ և է , թիարանին մէջ այլ և այլ պատճառաւ գրամագլուխին մէկ մասը գեղջուած ըլլալով , մնացած ամբողջ գումարն էր հարիւր ինը ֆրանք և

տասնևհինգ սու, որ իրեն յանձնուած էր թիարանէն ելած օրը:

Ազատուելէն օր մը ետքը կրասի մէջ նարնջներ ծաղկանց զտարանի մը դրան առջև քանի մը մարդ տեսաւ որոնք հակեր կը պարպէին: Ատաջարկեց որ ինքն ալ անոնց հետ աշխատի:

Գործը ստիպողական ըլլալով, առաջարկութիւնն ընդունուեցաւ: Սկսաւ աշխատիլ: Բանիբուն, հաստաբազուկ և յաջողակ էր ինք. բոլոր կարողութեամբը կ'աշխատէր. աշխատողներուն զլխաւորը գոհ կ'երեւար: Մինչդեռ ժան Վալթան կ'աշխատէր, ոստիկանութեան զինուոր մը անցաւ, գիտեց զայն և անցագիրը տեսնել ուղեց: Հարկ եղաւ գեղնագոյն անցագիրը ցուցնել: Տուցնելէն ետք նորէն աշխատիլ սկսաւ:

Քիչ մը առաջ բանուորներուն մէկուն հարցուցած էր թէ այս գործով օրը ի՞նչ կը վաստկին և բեսուն սու պատասխանած էր ան:

Իրիկունը՝ հետեւեալ աստու մեկնելու բռնադատուած ըլլալուն համար՝ զտարանին զլխաւորին ներկայացաւ և աղաչեց որ օրողէքը վճարէ: Գլխաւորը բան մը չբաս և տասնըհինգ սու տուաւ: Մնացածն ալ ուզեց, բայց սա պատասխանը առաւ.

— Քեզի համար բաւական վարձ մըն է այս:

Նորէն պնդեց իրաւունքը պահանջելու: Գլխաւորն անգամ մը երեսը նայեցաւ և ըսաւ.

— Հիմա բանտ կ'երթաս հա՛...:

— Հոն ևս իրաւունքը գողցուած սեպեց: Ընկերութիւնը, տէրութիւնն անորմէ մեծ գողութիւն մը ըրած էր գրամագլուխը նուազեցնելով: Հիմա կարգն անհատին եկած էր մաս առ մաս անոր իրաւունքը գողնալու:

Ազատու մը փրկութիւն չէ: Մաղդ թիարանէն կ'ազատի, բայց ոչ դատապարտութենէն:

Կրասի մէջ ահա այս բանը պատահած էր ժան Վալթանին: Տեսանք արդէն թէ Տ...ի մէջ ի՞նչ ընդունելութիւն գտած էր:

Գ Լ Ո Ի Խ Գ.

Ա Ր Թ Ո Ի Ն Մ Ա Ր Գ Ը

Եկեղեցիին ժամացոյցն առաւօտուն ժամն երկուքը կը զարնէր երբ ժան Վալթան արթնցաւ:

Արթննալուն պատճառն էր անկողնին խիստ կակուղ ըլլալը: Քսան տարիէ ի վեր անկողնի մը վրայ պառկած չէր, և թէև հանգերձները հանած չէր վրայէն, զգայութիւնն այնքան նոր էր որ անոր քունը խոտկեց:

Չորս ժամէն աւելի քնացած էր: Յոգնութիւնն անցած էր: Սովորած էր հանգստանալու՝ առանց շատ ժամանակ վատնելու:

Աչքերը բացաւ պահ մը մութին մէջ չորսդին նայեցաւ. յետոյ նորէն գոցեց աչքերը վերստին քնանալու համար:

Երբ մարդս օրուան մէջ զանազան տպաւորութիւններ կրելով կը յուզուի, երբ իր միտքը իրերով կը գրաւուի, կրնայ քնանալ, բայց չի կրնար նորէն քնանալ: Քունը առջի անգամին աւելի դիւրու-

թեամբ կուգայ քան թէ երկրորդ անգամին: Միևնոյնը պատահեցաւ ժամն Վայժամնինն ալ: Չկրցաւ նորէն քնանալ և սկսաւ մտածել:

Այնպիսի վայրկեանի մը մէջ կը գտնուէր, ուր մտքին մէջ գտնուած գաղափարները շփոթ կ'ըլլան: Ուզեղին մէջ ազօտ երթեւեկութեան նման բան մը կար: Իր հին և նոր յիշատակները խառն ի խուռն կը ծփային, շփոթուածով կ'գնդհարէին՝ իրենց ձեւը կորուսելով, յանչափս մեծնալով և յետոյ յուզուած և սղմուտ ջուրի մը մէջ յանկարծ աներևութանալով:

Շատ մտածումներ ունէր, ասոնց մին չարունակ միտքէն չէր հետանար և միտքները կը հարածէր: Հիմա շուտ մը կ'ըսենք թէ ինչ էր այս մտածումը: Տիկին Մակյուարի սեպանը դրած վեց արծաթեայ պնակները և մեծ գգայը գիտած էր ան:

Այս վեց արծաթեայ պնակը, որոնք իրմէ քանի մը քայլ անդին տեղ մը պահուած էին, զինքը կը պաշարէին: Իր սենեակը գալու համար երբ կից սենեակէն կ'անցնէր, տեսած էր որ պատու սպասուհին անկողնին քով պզտիկ պահարանի մը մէջ կը գնէր զանոնք: Ժամն Վայժամն այս պահարանն ալ գիտած էր, որ սեղանատունը մտնողին աջ կողմն էր:

Պնակները ծանրկեկ կը կշռէին, մանաւանդ թէ հին տեսակ արծաթէ էին: Միայն մեծ գգայը աս նուազն երկու հարիւր ֆրանք կ'արժէր, այսինքն տասնեւինը տարուան մէջ իր վաստկածին կրկինը: Ստոյգ է թէ աւելի վաստկած կ'ըլլար, եթէ «վարչութիւն» իր իրաւունքը «գողցած» չըլլար:

Ամբողջ ժամ մը միտքը յուզումնքով տատանեցաւ, այս յուզմանց մէջ կոխ մըն ալ կար:

Երբ ժամը երեք զարկաւ, դարձեալ աչքերը բացաւ, յանկարծ ելաւ նստաւ, թեւը երկնցուց և իր պայտասակը փնտռեց զոր անկիւն մը նետած էր, յե-

տոյ ստքերը վար կախելով գետինը կոխեց և այսպէս անկողնին վրայ ինքզինքը նստած գտաւ, գրեթէ ասոանց գիտնալու թէ ի'նչպէս նստած էր:

Ժամանակ մը այս գիրքը պահելով խորհեցաւ: Եթէ ոք այս գիրքով նշմարէր այս մարդը որ մութը նստած էր՝ միայն ինք արթուն կենալով տան մը մէջ ուր ամէն մարդ պատկած էր, անշուշտ սոսկալի տպաւորութիւն մը պիտի կրէր:

Յանկարծ ծռուեցաւ, ստքին ամանները հանեց և անկողնին քով սաւանի մը վրայ դրաւ մեղմովին, յետոյ իր առջի գիրքը առաւ և նորէն սկսաւ մտածել ասանց շարժելու: Այս սոսկալի մտածութեան ժամանակ այն գաղափարները զոր քիչ մը առաջ նշանակեցինք, անընդհատ անոր ուզեղը կը յուզէին, ներս կը մտնէին, դուրս կ'ելնէին, նորէն կը մտնէին և կարծես իբր կշիռ վրան կը ծանրանային:

Նաև ասանց գիտնալու և մտախոհութեան մեքենայական յամառութեամբը միտքը կը բերէր Պըրվէ անուն թիապարտ մը զոր թիարանին մէջ ճանչցած էր և որուն բանթալօնը օղածու հիստուած բամբակէ փոկով մը միայն կը կենար: Այս փոկին աղիւսածու նկարն անընդհատ մտքին առջև կուգար:

Այս գիրքով կեցած էր և շարունակ կենալով գուցէ մինչև առաւօտ պիտի մնար եթէ ժամացոյցը քառորդ կամ կէս չի գարնէր: Կարծես թէ ժամացոյցին այս ձայնը կը խրախուսէր զինքը որ շարժի:

Ոտքի ելաւ, պահ մը եւս վարանեցաւ և մտիկ ըրաւ, տան մէջ ձայն ձիւն չկար, այն ատեն շիտակ և կամաց կամաց քալեց զէպ ի պատուհանը զոր կը նշմարէր:

Գիշերն ոչ այնքան մութ էր, բոլորակ լուսինն ելած էր և հովէն հարածուող լայնարձակ ամպերն իր վրայ կ'ընթանային, որով դուրսը երբեմն մութ

կ'ըլլար, երբեմն ալ լոյս, մերթ կը խաւարէր և մերթ կը լուսաւորուէր, իսկ տան ներսը կարծես երեկոյեան լոյսով լուսաւորուած էր:

Այս երեկոյեան լոյսը որ քայտովի մը առաջնորդելու կը բաւէր և որ ամպերուն պատճառաւ երբեմնակի կ'ընդհատուէր, կը նմանէր տեսակ մը կապարեայ գոյնի, որ շտեմարանի մը լուսանցոյցէն կ'արծակուի երբ անոր առջեւէն անցորդներ կ'երթեւեկեն:

Փան վալժան պատուհանին քով հասնելով քրննեց զայն և տեսաւ որ երկաթեայ վանդակապատ չունէր. պարտէզին վրայ կը նայէր և քաղաքին սովորութեան համեմատ տախարակ պզտիկ բեւեռով մը միայն գոցուած էր:

Բացաւ պատուհանը, բայց յանկարծ ցուրտ և կծու հով մը գալուն համար խոկոյն գոցեց: Պարտէզը նայեցաւ այն ուշադիր նայուածքով որ աւելի կը քննէ քան թէ կը նայի:

Պարտէզին չորս կողմը գոցուած էր սպիտակագոյն պատով մը. այս պատը բաւական ցած ըլլալով վրայէն անցնելը դիւրին էր:

Պարտէզէն անդին հաւասար հեռաւորութիւններով տնկուած ծառերու գլուխներ նշմարեց, ուրկէ կը հասկցուէր թէ պատին և պարտէզին մէջ ծառուղի մը կամ մշակուած ուղի մը կար:

Այս խուզարկու նայուածքէն ետք որոշում ընող մարդու մը նման շարժում մը ըրաւ, դէպի ննջարանը քայլեց, պայուսակը առաւ, բացաւ, խառնեց, բան մը հանեց մէջէն և անկողնին վրայ դրաւ, ոտքի ամաններն ալ գրպանը դրաւ, նորէն պայուսակը գոցեց և կոնակը առաւ. գլխարկն ալ դրաւ, որուն պահանակը աչքերուն վրայ իջեցուց, խարխափելով գա-

ւազանը փնտոեց և տարաւ պատուհանին մէկ անկիւնը դրաւ, յետոյ նորէն իր անկողնին մօտեցաւ և համարձակութեամբ առաւ այն բանը զոր հոն դրած էր: Այս բանը մէկ ծայրը սուխի մը պէս սրուած երկաթեայ ձող կարճ մըն էր:

Գծուարին էր մութին մէջ նշմարել թէ ի՛նչ գործածութեան համար շինուած էր այս երկաթի կտորը: Լծա՞կ մըն էր արդեօք. մահա՞կ մըն էր:

Յորեկը կարելի էր հասկնալ թէ այն երկաթն ոչ այլ ինչ էր բայց եթէ հանագործի մը գործիք:

Թիապարտներն այն ատեն Թուլոնի քովերը գլուխուղ բարձր բլուրներէն քար հանելու կը գործածէին զայն և շատ անգամ հանագործի գործիք կ'ունենային իրենց հետ: Այս գործիքին երկաթը ձոյլ է, վարի կողմի ծայրը սուր է՝ ժայռի մը մէջ մխուելու համար:

Գործիքը աջ ձեռքը առաւ և շունչը բռնելով, քայլը մեղմելով դէպի մօտակայ սենեակին դուռն ուղղուեցաւ. այս սենեակը, ինչպէս ըսինք արդէն, եպիսկոպոսին պառկած սենեակն է: Երբ դուռը հասաւ, տեսաւ որ կիսովին բաց էր այն, վասն զի եպիսկոպոսը գոցած չէր:

Գ Լ ՈՒ Խ Գ.

ԹԷ ԻՆՉ ԿՐՆԷ ԺԱՆ ՎԱՂԺԱՆ

Ժան Վաղժան մտիկ ըրաւ: Ամենեւին բան մը չլսեց: Ներս մտնել ուզող կատուի մը պէս ծածուկ և անհանդարտ մեղմութեամբ դուռը կամաց մը հրեց մատովը: Գուռը ետ մղուեցաւ անըմբռնելի և լսին շարժումով մը և ա՛լ աւելի բացուեցաւ:

Պահ մը սպասեց ժան Վաղժան. յետոյ երկրորդ անգամ և աւելի համարձակութեամբ մղեց դուռն որ լռելեայն մղուելով ներս մտնել կարենալու չտի բացուեցաւ: Բայց դրան քով սղտիկ սեղան մը կար, որ անոր հետ անկիւն մը կը կազմէր: Այս անկիւնը դժուարութիւն մըն էր, վասն զի մուտքը կ'արգելէր: Ժան Վաղժան դիտեց այս դժուարութիւնը:

Հարկ էր անպատճառ որ դուռն ա՛լ աւելի բացուի: Ուստի երրորդ անգամ և առաջին անգամներէն աւելի ուժով հրեց դուռը: Բայց այս անգամ ծխնի մը, որ աղէկ խզուած չէր, յանկարծ մութին մէջ բիրտ և երկարատեւ ձայն մը հանեց:

Ժան Վաղժան սարսռեցաւ: Այս ծխնիին ձայնը վերջին դատաստանին փողին պէս սաստիկ և ահարկու կերպով մը հնչեց ականջին: Ի սկզբան ուր երեւակայութիւնը ցնորական համեմատութիւններ կուտայ եղած դէպքի մը, ժան Վաղժան գոզցես երեւակայեց թէ այն ծխնին կենդանացած և յանկարծ զարհուրելի կենդանութիւն մը առած էր և թէ չուրի մը

պէս կը հաչէր ամէնուհն ձայն տալու և տան մէջ քրնացողները արթնցնելու համար:

Սարսռելով և շուարելով կանգ առաւ և ներքոնն ալ իջեցնելով գետինը կսխեց: Շնչերակները դարմնոցի երկու կուանի նման քուններուն մէջ կը զարնէին և կը կարծէր թէ շունչը քարայրէ մը ելնող հովին պէս ձայն տալով կ'եղնէր կուրծքէն:

Այն գրգռուած ծխնիին երկրաշարժի մը գզրգուծին նմանող սոսկալի աղաղակէն տան դշտրդիւր անհնարին կը թուէր իրեն. դուռը՝ զոր հրած էր՝ վախցած և աղաղակ հանած էր: Ծերուսին պիտի արթննար, կիները պիտի գոչէին, օջուսթեան հասնելու համար մարդ պիտի գար, քառորդ մը չանցած բոլոր քաղաքացիները պիտի յուզուէին և ստտիկանութեան զինուորներն ալ պիտի գային: Ուստի պահ մը կարծեց թէ ա՛լ կորսուած է ինք:

Կեցած տեղը աղէ արձանին պէս քար կտրեցաւ մնաց առանց շարժում մը ընել համարձակելու: Քանի մը բողբ անցաւ: Գուռը բոյսրովին բացուած էր: Համարձակեցաւ սենեակին մէջ նայելու: Բան մը մը շարժած չէր: Ականջ դրաւ. տան մէջ ամենեւին չուէր մը անգամ չկար: Ժանդոտած ծխնիին ձայնէն ոչ ոք արթնցած էր:

Այս առաջին վտանգն անցած էր, բայց ժան Վաղժան տակաւին սոսկալի կերպով խռովուած էր: Այլ սակայն չընկրկեցաւ: Ընկրկած չէր նաև այն վայրկեանին մէջ ուր ինքզինքը կորուսած կը համարէր: Ա՛լ նպատակը շուտ մը գործադրել մտածեց միայն: Քայլ մը առաւ և սենեակը մտաւ:

Սենեակին մէջ կատարեալ հանգարտութիւն կը տիրէր: Հոս հոն խառն ի խուռն անորոշ ձեւեր կը

ԹՇՈՒԱՌՆԵՐ

2
38 59-84

նչմարուէին, որոնք ցերեկը սեղանի մը վրայ սրբա-
ուած թուղթեր, բացուած գիրքեր, աթոռակի մը
վրայ դիզուած հատորներ, վրան հանդերձներ զըր-
ուած թիկնաթու մը և գրքակալ մըն էին և որոնք
գիշերուան այն ժամուն իբր խաւարին խորշեր և
սպիտակահաման տեղեր կ'երեմային:

Ժան Վալթան առջ քայեց զգուշութեամբ որպէս
զի կարասիի մը չդաշի: Եպիսկոպոսը սենեակին ներսի
կողմը կը քնանար. Ժան Վալթան անոր հաւասար և
հանգարտ շնչառութիւնը լսեց:

Յանկարծ կանգ առաւ: Արդէն անկողինին քով
էր. կարծածէն աւելի շուտ հասած էր հոն:

Բնութիւնը կարծես թէ մեզի մտածել տալու հա-
մար երբեմն տխուր կերպով և գիտակցութեամբ իր
գործերը և տեսարանները մեր գործերուն հետ պատ-
շաճութեամբ կը խառնէ: Կէս ժամէ ի վեր երկնից
վրայ ամպ մը տարածուած էր:

Երբ Ժան Վալթան անկողինին քով կանգ առաւ,
այս ամպը կարծես թէ գիտմամբ պատուեցաւ և լուս-
նի ճառագայթներուն մին երկայնաձև պատուհանէն
ներս թափանցելով յանկարծ եպիսկոպոսին գունատ
գէմքը լուսաւորեց: Հանդարտօրէն կը ննջէր ան:

Ստորին Ալպեան լեռներուն մօտ գիշերները
ցուրտ կ'ընէ. այս պատճառաւ եպիսկոպոսն անկողինին
մէջ ասրեայ թխագոյն զգեստ մը հագած էր գրեթէ,
որ թեւերէն մինչև գաստակները կը ծածկէր: Գլու-
խը բարձին վրայ ինկած էր հանգստութեամբ քնա-
ցողի մը լքուն գիրքովը: Անկողնէն դուրս կախուած
էր ձեռքը, որուն վրայ կը փայլէր իր հօվուական
մատանին և որ այնքան բարեգործութիւններ և այն-
քան սրբանուէր գործողութիւններ ըրած էր:

Ինչ որ գէմքը գոհունակութեան, յոյսի և երա-
նութեան անորոշ արտայայտութեամբ մը կը լուսա-

ւորուէր: Չէ թէ ժպիտ մը, այլ գրեթէ ճառագայթ
մը կը շողար անոր վրայ: Ծակտին վրայ աներեւոյթ
լոյս մը կը ցոլար անմեկնելի կերպով: Քնացող ար-
գարի մը հոգին կը նայի դէպի խորհրդալի երկինք:
Այս երկինքն եպիսկոպոսին վրայ կ'անդրա-
դառնար:

Նաև թափանցիկ լուսաւոր մարմին էր ան, վասն
զի այն երկինքն իր սրահն մէջն էր:

Այս երկինքն իր խիղճն էր:

Երբ լուսնին ճառագայթն այս ներքին ճառա-
գայթին վրայ տարածուեցաւ, եպիսկոպոսն որ կը
ննջէր, կարծես թէ փառաւոր երեւոյթ մը առաւ:
Բայց այս երեւոյթը հեղ և կիսալոյսով մը վարա-
գուրուած էր:

Երկնից վրայի լուսինը, նիրհող բնութիւնը,
պարտէզն ուր և ոչ սարսուռ մը կար, տունը որ
բոլորովին հանգարտ էր, ժամը, վայրկեանը և լուս-
թիւնը չգիտեմ ի՞նչ հանգիստուր անասելի հանգա-
մանք մը կուտային այս մարդուն պատկառելի հան-
գըստութեան և կարծես վեհ ու փառաւոր պսակով մը
կը զարգարէին անոր սպիտակ մազերը, գոց աչքերը
և գէմքը որուն վրայ ամէն ինչ յոյս մըն էր, վստա-
հութիւն մըն էր, նաև անոր ծերունական գլուխը
և մանկային քունը:

Առանց իր գիտութեան այսպիսի վեհութիւն մը
ուսնցող այս մարդը գրեթէ երկնային էակի մը կեր-
պորանքը ունէր:

Իսկ Ժան Վալթան երկաթեայ գործիքը ձեռքը
բռնած և այն լուսաւոր ծերունիէն անարեկ մութին
մէջ ոտքի վրայ կանգնած էր անշարժ: Ամենեւին
ատանկ բան մ'չէր տեսած: Ծերունիին այն կա-
ցութեանէն կ'անարեկէր ան:

Բարոյական աշխարհի ամէնէն մեծ տեսարանն է խոռովուած և անհանդարտ խիղճ մը, որ չարագործութեան մը եզրը հասնելով արգարի մը քունը կը դիտէ:

Անորոշապէս բայց բուռն կերպով կը զգար ժանձալի թէ այսպիսի առանձնութեան մը մէջ իրեն նման զրացիի մը մօտ այսպէս առանձին ննջելը վսեմ բան մըն էր:

Ոչ ոք և ոչ իսկ ինք կրնար բտել թէ ի՞նչ կը զգար: Այս զգացումը հասկնալ ուզողը կը պարտաւորի ծայրայեղ մեղմութեան մը առջև գտնուող ծայրայեղ բանաբարութիւն մը մտաբերել: Իր երեսին վրայ անգամ ստուգապէս բան մը նշմարել անկարելի էր: Կարծես թէ վայրենիի մը պէս կը զարմանար ան: Միայն կը նայէր իր առջև եղած տեսարանը: Բայց ի՞նչ էր միտքը, անկարելի էր գուշակել: Սամիայն յայտնի էր թէ յուզուած և խոռովուած էր ան: Բայց ի՞նչ տեսակ էր այս յուզումը:

Աչքը ծերունիին վրայէն չէր հեռանար: Իր գիրքը և գէմքը բան մը միայն յայտնապէս կը ցուցնէին, որ էր տարօրինակ տարտամութիւն մը

Կրնայ բտելի թէ երկու անդունդներու մէջ տեղը կեցած կը վարանէր. մին է այն ուր մարդս կը կորսուի և միւսն է այն որ կը փրկուի: Կարծես թէ պատրաստ էր ծերունիին գանկը խորտակելու կամ աջը համբուրելու

Պահ մը ետք ձախ թելը գէպ ի ճակատը տարալ յամրաբար, գլխարկը հանեց. յետոյ թեւը նորէն իջեցուց միևնոյն յամրութեամբ և ժանձալի ձախ ձեռքը իր գլխարկը, աջ ձեռքը իր մահակը բռնած և մազերը իր վայրենական գլուխին վրայ տնկուած նորէն սկսաւ մտախօհութեամբ նայիլ:

Եպիսկոպոսն այս ահարկու նայուածքին ներքև անվրդով հանդարտութեամբ մը գեւ կը քնանար:

Ղուսնի ճառագայթի մը ցոլումին շնորհիւ խառնաշփոթ կերպով մը կը տեսնուէր շմինէային վրայ դրուած խաչելութիւն մը, որ կարծես թէ անոնց երկուքին ալ իր թերերը կը բանար մէկուն օրհնութիւն տալու և միւսին ալ ներումը շնորհելու համար:

Յանկարծ ժանձալի վալի վրայ գլխանոցը ճակատին վրայ դրաւ. անկողինին քովէն առանց եպիսկոպոսին նայելու արագօրէն դէպ ի պահարանը քայեց, զոր բարձին քով կը նշմարէր. երկաթեայ դործիքը վերցուց կարծես կղպակը կտրելու համար. բայց բանալին վրան էր:

Բացաւ պահարանը, ամէն բանէ առաջ կողով մը տեսաւ, որուն մէջ դրուած էին արծաթեղէնները. կողովը առաւ, սենեակէն անցաւ՝ առանց զգուշութեան մեծ մեծ քայլեր առնելով և առանց հոգ ընելու ոտքին դփտումը, դուռը հասաւ, աղօթատունը մտաւ, պատուհանը բացաւ, գաւազանը առաւ, գետնայարկին մոյթին վրայէն ցատկեց, արծաթեղէնները տոպրակին մէջ դրաւ, կողովը նետեց, պարտէզէն անցաւ, պատէն գուրս ցատկեց իբր վագր մը և փախաւ:

Գ Լ Ո Ի Խ Ե .

Ե Պ Ի Ս Կ Ո Պ Ո Ս Ը Կ՝ Ա Շ Խ Ա Տ Ի

Հետեւեալ օրը արեւը ծագած ժամանակ գերաւ-
պատիւ Պիէնվընիւ եպիսկոպոսը իր պարտեզին մէջ
պտոյտ կ'ընէր: Տիկին Մակլուար բոլորովին խոսով-
ուած դէպ ի անոր մօտ վազեց:

— Սրբազա՛ն հայր, սրբազա՛ն հայր: Ձեր մե-
ծութիւնը արծաթեղինաց կողովին ո՛ւր ըլլալը
գիտէ՞:

— Այո՛, ըսաւ եպիսկոպոսը:

— Փա՛ռք քեզ Աստուած, կրկնեց սպասուհին:
Չէի գիտեր թէ ո՛ւր է այն:

Եպիսկոպոսը կողովը ածուի մը մէջէն առած ըլ-
լալով տիկին Մակլուարի տօւաւ և ըսաւ .

— Ահա՛ կողովը:

— Բայց բան մը չկայ մէջը. ո՛ւր են արծաթ-
ները :

— Ա՛հ, կրկնեց եպիսկոպոսը: Փնտտածդ ար-
ծաթնե՞րն են: Չգիտեմ թէ ո՛ւր են:

— Սո՛ւրբ Աստուած, արծաթները գողցան, ե-
րէկուան մարդը գողցաւ անշուշտ:

Ակնթարթի մը մէջ և դիւրաշարժ պատուի մը
բոլոր ուժգնութեամբ դէպ ի ազօթատունը վազեց
տիկին Մակլուար, մարդուն պատկած խորշը մտաւ և
նորէն եպիսկոպոսին քովն եկաւ:

Եպիսկոպոսը ծռած հառաչելով կը նայէր կիլեօնի:

«գօզլէարիա» ըսուած նոր տունկի մը զոր կողովը
ածուին մէջ նետուած ատեն կտրած էր: Տիկին Մակ-
լուարի ազաղակէն գլուխը վեր վերցուց:

— Սրբազան հայր, մարդը մեկներ է. արծաթ-
ներն ալ գողցեր է:

Մէկ կողմէ այսպէս կ'աղաղակէր, միւս կողմէն
ալ դէպ ի պարտեզին մէկ անկիւնը կը նայէր, ուր
փախչողի հետք կը նշմարուէր: Պատին վրայի ձողը
վերցուած էր:

— Տես, ահա անկէ փախած է. Գօշֆիլէ փո-
ղոցը ցատկած է: Ա՛հ, արծաթները գողցողը այն
թշուառականն է:

Եպիսկոպոսը վայրկեան մը համբերեց լռիկ, յե-
տոյ ծանրութեամբ տիկին Մակլուարի նայելով,
ըսաւ .

— Բայց միթէ մե՞րն էին այն արծաթները:

Տիկին Մակլուար աի ի բերան մնաց: Պահ մը
լռեցն հոք եպիսկոպոսը շարունակեց.

— Տիկին Մակլուար, այն արծաթները յանիրաւի
պահած էի այսքան ժամանակէ ի վեր: Աղքատներուն
կը վերարեբէին անոնք: Ի՞նչ էր այն մարդն ալ:
Անշուշտ աղքատ մը:

— Յիսո՛ւս Քրիստոս: կրկնեց տիկին Մակլուար:
Ես ո՛չ ինծի և ոչ օրիորդին համար է որ այսքան կը
ցուիմ: Մեզի համար հոգ չէ: Բայց ձեր սրբազնու-
թեան համար կը մտածեմ: Հիմա ինչի՞ մէջ պիտի ու-
տէք կերակուրը, սրբազա՛ն տէր:

Եպիսկոպոսը զարմանքով մը անոր նայելով,
ըսաւ .

— Զարմանալի՛ բան. միթէ պղնձեայ պնակ
չե՞նք կրնար գործածել:

Տիկին Մակլուար ուսերու շարժումով մը սըրտ-
մտութիւնը յայտնելով պատասխանեց.

— Պղինձը հոտ մը կ'ունենայ:

— Ուրեմն երկաթեայ պնակ կը գործածենք:

Տիկին Մակլուար դժգոհութեան ձեւ մը ընելով պատասխանեց.

— Երկաթը համ-մը ունի:

— Ապա ուրեմն փայտէ աման կը գործածենք:

Քանի մը վայրկեանէ ետք կը նախաձաշէր ձիշդ այն սեղանին վրայ աւր առջի օրը ժան վալթան նստած էր:

Նախաձաշելու ատեն Պիէնվընիւ եպիսկոպոսը զուարթօրէն դիտել կուտար իր քրոջը որ բան մը չէր ըսեր և թէ տիկին Մակլուարին որ կամաց կամաց կը մրմոսար, թէ պատառ մը հացը կաթին մէջ թաթխելու համար ամենեւին հարկ չէր գործածել ո՛չ զգայ և ո՛չ ալ պատառաքաղ:

Տիկին Մակլուար մինակը երթեւեկելով կ'ըսէր.

— Միթէ խեղճ էր այսպիսի մարդ մը ներս առնել, գրեթէ անոր մօտ պառկել: Բարեբախտաբար միայն գողութիւն ըրաւ: Ա՛հ, Աստուած իմ, կը սարսըռիմ երբ կը մտածեմ թէ ինչե՞ր չէր կրնար ընել մեզի:

Քոյր և եղբայր սեղանէն ելնելու վրայ էին երբ զուոր զարնուեցաւ:

— Հրամանեցէք, ըսաւ եպիսկոպոսը:

Դուռը բացուեցաւ և չէմին վրայ տարօրինակ և խուռն բազմութիւն մը երեւցաւ « Երեք մարդեր չոր-բորդ մարդ մը բռնած էին օձիքէն:

Երեք մարդերը ոստիկանութեան զինուորներ էին, իսկ չորբորդը ժան վալթանն էր:

Դրան քով ոստիկանութեան տասնապետ մը կար որ խւմբին գլխաւորը կ'երեւար: Ներս մտաւ, զէպի եպիսկոպոսը յառաջացաւ զինուորական ձեւով բարեւելով:

— Սրբազան հայր, ըսաւ...:

Ժան վալթան որ տխուր և վճատեալ էր, երբ լսեց տասնապետին խօսքը, ապշելով գլուխը վերցուց:

— Սրբազան հայր, մրմոսաց: Ապա ուրեմն ժողովրդապետ չէ եղեր...:

— Լռէ՛, ըսաւ տասնապետը, գերապատիւ եպիսկոպոսն է ան:

Պիէնվընիւ եպիսկոպոսն իր հասակը ներածին չափ աշխուժով մը խուճբին մօտեցած էր:

— Ա՛հ, բարի եկար, աղաղակեց ժան վալթանի նայելով: Ուրախ եմ քեզի նորէն տեսնելու: Ազէկ միտքս ինչու. աշտանակներն ալ քեզի տուեր էի, որոնք նոյնպէս արծաթեայ են և որոնցմով կրնաս երկու հարիւր ֆրանք աւելի ունենալ: Ինչո՞ւ պնակներուն հետ զանոնք ալ չառիր:

Ժան վալթան աչքերը բացաւ և պատկասելի եպիսկոպոսին նայեցաւ այնպիսի նայուածքով զոր ո և է մարդկային լեզու չի կրնար նկարագրել:

— Սրբազան հայր, ըսաւ տասնապետը, ուրեմն իրա՞ն է այս մարդուն ըսածը: Փախչողի մը պէս կ'երթար ան երբ իրեն հանդիպեցանք: Բռնեցինք զինքը տեսնելու համար թէ ինչ ունի: Այս արծաթեղէնները քովը գտանք...:

— Եւ ըսաւ ձեզ, ընդմիջեց եպիսկոպոսը ժպտելով, թէ զանոնք ընդունած է ձերունի պարզամիտ եկեղեցականէ մը, որու տունը պառկած էր գիշերը, այնպէս չէ. դուք ալ չհաւտարով հոս բերիք, բայց սխալեր էք:

— Կրնա՞նք ուրեմն թողուլ որ երթայ, հարցուց տասնապետը:

— Անչուշտ, պատասխանեց եպիսկոպոսը:

Զինուորները թող տուին ժան Վալթանը որ հա-
րաչուեցաւ :

— Իրա՞ն է որ կը թողուք զիս, ըսաւ գրեթէ
անխելի ձայնով մը և կարծես թէ քունին մէջ խօ-
սելով :

— Այո՛, ազատ ես, միթէ չե՞ս լսեր, ըսաւ զին-
ուոր մը :

— Բարեկա՛մ, կրկնեց եպիսկոպոսը, ա՜նա աշ-
տանակներդ առ եւ ապա գնա :

Գէպի Շմինէն գնաց եւ երկու արծաթեայ աշ-
տանակները բերելով ժան Վալթանին տուաւ :

Մինչդեռ եպիսկոպոսն աշտանակներ կուտար,
Պաթիւթին և Մակլուար գայն չնեղացնելու համար
ոչ բառ մը կ'արտասանէին, ոչ շարժում մը կ'ընէին
և ոչ զժգոհութեան նայուածք մը կը ցուցնէին :

Ժան Վալթան բոլոր անդամներովը կը զոզար :
Մեքենայարար և աճաբեկ կերպարանքով մը երկու
աշտանակը առաւ :

— Հիմա երթաւ բարեաւ, ըսաւ եպիսկոպոսը :
Ազէկ միտքս ինկաւ. եթէ նորէն ուզես հոս գալ,
պարտէզէն անցնելու հարկ չկայ : Միշտ փողոցի դուռ-
նէն կրնաս մտնել և ելնել : Գիշեր ու ցերեկ միայն
դունափակով մը գոցուած է այն :

Յետոյ զինուորներուն դառնալով ըսաւ .

— Պարոններ, դուք ալ կրնաք երթալ :

Զինուորները մեկնեցան :

Ժան Վալթան կը նմանէր այնպիսի մարդու մը
որ նուտղելու վրայ է :

Եպիսկոպոսը քովը եկաւ և մեղմ ձայնով մը
ըսաւ .

— Ոտտացեր էիր ինձ այս ստակով պարկեշտ
մարդ մը ըլլալու աշխատիլ. մի՛ բնաւ մոռնար այդ
խոստումդ :

Ժան Վալթան որ ամենեւին չէր յիշեր այսպիսի
խոստում մը ըրած ըլլալը, ափ ի բերան մնաց :

Եպիսկոպոսը այս խօսքերը շեշտելով ըսած էր .

Հանդիսաւոր կերպով խօսքը շարունակելով,
ըսաւ .

— Ժա՛ն Վալթան, եղբայր իմ, ա՛լ չարութեան
ճամբէն ելոր և բարութեան ճամբան մտար : Հողիդ
գնեցի. սեւ գազափարներէ և կորստեան ողիին ձեռքէն
ազատելով Աստուծոյ յանձնեցի զայն :

Գ Լ Ռ Ի Խ Զ.

Բ Ը Թ Ի Փ Ե Ր Վ Է

Ժան Վալթան քաղաքէն դուրս ելաւ փախչողի
մը պէս : Սկսաւ դաշտերու մէջ արագօրէն քալել և
առջիւր ելած ճամբաներէն և չաւիղներէն երթալ,
առանց դիտելու որ միշտ դէպ ի յետ կը քալէր :

Այսպէս բոլոր առաւօտ թափառեցաւ առանց բան
մը կերած ըլլալու և առանց անօթութիւն զգալու :
Նորանոր զգայնութիւններով համակուած էր, բար-
կութիւն մը կը զգար վրան, առանց դիտնալու թէ
որո՞ւ գէմ էր իր բարկութիւնը :

Ինքն ալ չէր գիտեր թէ եպիսկոպոսին ընթաց-
քէն արգահատա՞նք կը զգար թէ նուաստութիւն :
Ժամանակ առ ժամանակ տարօրինակ արգահատա՞նք

մը կը զգար, զոր կը զսպէր և որուն կը հակառակէր քսան տարուան մէջ ստացած խտասրտութիւնը: Իր այս վիճակէն կը ձանձրանար: Անձկութեամբ կը տեսնէր որ սրտին մէջ կը գզրդէր այն սոսկալի անխտովութիւնը, զոր յանիրաւի կրամ վիշտերը ֆներշընչած էին իրեն: Կը հարցնէր իւրովի թէ ի՞նչ պիտի յաջորդէր այն անխտովութեան:

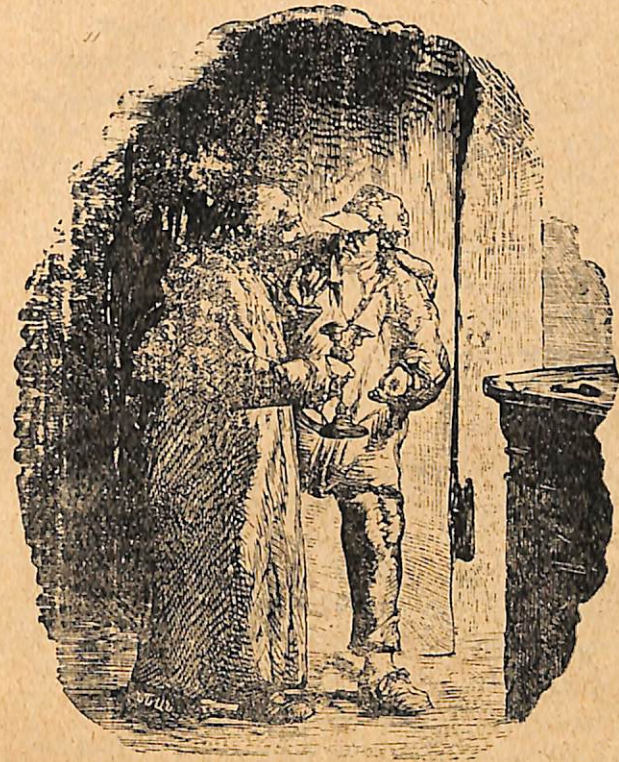
Երբեմն ստուգիւ նախապատիւ կը համարէր որ ոտականութեան զինուորներուն Ֆետ Պրանտը զացած քլար քան թէ Լպարագաները այսպիսի դարձուածք մը առնէին, որով գէթ նուազ պիտի յուզուէր: Թէև եղանակը բաւական անցած էր, բայց տակաւին ցանկերուն վրայ հոս հոն բռնի մը յեանորդ ծաղիկներ կային, որոնց հօտը կ'առնէր քայլով և մանկութեան յիշատակներ կը բերէր միտքը:

Այս յիշատակներն ա՛յնքան երկար ժամանակներէ ի վեր իր մտքին չէին ներկայացած որ գրեթէ անտանելի կ'երեւային իրեն: Այսպէս բոլոր օրը անմեկնելի խորհրդածութիւններ զիգուեցան միտքին մէջ:

Արեւը մարը մտնելու կը մօտենար և ամենափոքր քարերուն ստուերները գետնին վրայ կ'երկնցնէր. ուստի ժան վալժան բոլորովին ամայի և կարմրագոյն ընդարձակ գաշտի մը մէջ մացասի մը ետին նստաւ: Հորիզոնին վրայ Ալպեան լեռներէն զատ քան մը եւ ոչ իսկ հեռաւոր գիւղի մը զանգակատունը չէր երեւար:

Ժան վալժան Տ...էն գրեթէ երեք մղոն հեռի կը գտնուէր: Մացասէն քանի մը քայլ անդին արահետ մը կար որ գաշտը երկուքի կը բաժնէր:

Այս մտախոճութեան մէջ որով կարծես թէ իր էին ու կոչտ հագուստն ա՛լ աւելի երկիւղալի պիտի

ԽՈՍՏԱՅԵՐ ԷԻՐ ԻՆՉ ԱՅՍ ԱՏԱԿՈՎ
ՊԱՐԿԵՇՏ ՄԱՐԳ ՄԸ ԲԼԱՄԼՈՒ

երեւար զինքը տեսնողի մը, զո՛ւարթագին ձայն մը լսեց ան:

Գլուխը դարձուց և տեսաւ որ գրեթէ տասը քարեկան Սափուացի պատանի մը կուգար արահետէն՝ երգելով. իր անուաւոր ջնարը քովը կախած և Ալպեան տեսակ մը մուկ զնելու արկղիկն ալ կոնակը առած էր: Ասիկա այն քաղցր և զուարթ պատանիներէն մին էր որոնք քաղանէ քաղաք կ'երթան և որոնց ծունկը բանթալօնին ծակերէն կ'երեւայ:

Պատանին շարունակ երգելով մերթ ընդ մերթ իր քայլը կ'ընդմիջէր և վէգ կը խաղար քանի մը դրամով որ ձեռքն էր եւ որ հաւանակահարար իր բոլոր հարստութիւնն էր: Այս գրամներէն մին երկուֆրանքնոց մըն էր:

Պատանին մացառին քով կանգ առաւ առանց տեսնելու ժան վալժանը և վեր ցատկեցուց ձեռքը եզած ստակները զոր մինչև այն ատեն բաւական յաջողակութեամբ ափին կոնակին վրայ կրցած էր առնել ամբողջապէս: Բայց այս անգամ երկու ֆրանքնոց գրամը գետինը ինկաւ և գէպի մացառը գլորուելով մինչև ժան վալժանին քովը գնաց:

Ժան վալժան ոտքը գրամին վրայ գրաւ: Բայց պատանին իր գրամին գէպ ի ուր գլորուելը նայած եւ ուր կենալը տեսած էր: Ամենեւին չզարմացաւ եւ գէպ ի մարդը քալեց ուղղակի: Այս վայրը բոլորովին առանձնական տեղ մըն էր. թէ՛ գոչտին և թէ՛ արահետին ո՛ր կողմն ալ եւ որքան հեռի ալ նայուէր, մարդ մը չկար: Ամենեւին ձայն ձուն չէր լսուեր, բաց ի տկար ճիչերէն, զոր կը հանէր խիստ բարձրէն թռելով անցնող թռչուններու երամ մը:

Պատանին կոնակը արեւին դարձուցած էր, որ անոր մազերուն մէջ ոսկեգոյն թելեր կը գետեղէր եւ

որ ժան վայժանի վայրենի դէմքը արիւնարոյր նշուլով մը կը շատագունէր:

— Պարոն, ըսաւ անտիական Սափուացին մանկութեան այն վատանութեամբ որ տգիտութեամբ եւ անմեղութեամբ կը բազկանայ: Զ՛ւր է դրամս:

— Անուսոյ ի՞նչ է, հարցուց ժան վայժան:

— Բըթի ժերվէ, պարոն:

— Կորի՛ր նայիմ, ըսաւ ժան վայժան:

— Պարոն, կրկնեց պատանին, դրամո կ'ուզեմ:

Ժան վայժան զլուխը ձռեց եւ պատասխան չտուաւ:

Պատանին նորէն ըսաւ.

— Դրամս կ'ուզեմ, պարոն:

Ժան վայժանին աչքը շարունակ գետինը կը նայէր:

— Դրամս կ'ուզեմ, սպիտակ դրամս կ'ուզեմ, ստա՛կս կ'ուզեմ, պարոն, աղաղակեց պատանին:

Կ'երեւայ թէ ժան վայժան բնաւ չէր լսեր պատանին աղաղակը:

Պատանին ժան վայժանին պլուզային օձիքը բռնելով հրեց զայն: Եւ իր գանձին վրայ դրուած երկաթագամ անագին կօշիկը մինչդեռ տեղէն չարժեւում կը ջանար, միւս կողմէն ալ կը պոռար:

— Դրամս, երկու ֆրանքնոց դրամս կ'ուզեմ:

Պատանին կուլար: Ժան վայժան զլուխը վերցուց: Միշտ նստած էր իր տեղը. աչքերը պզտոր էին: Զարմանքով մը պատանին նայեցաւ. յետոյ ձեռքը գաւազանին երկնցուց եւ զարհուրելի ձայնով մը գոչեց.

— Ո՞վ է ան:

— Ե՛ս, պարոն, պատասխանեց պատանին: Ե՛ս եմ, Բըթի ժերվէն եմ, ես եմ, չնոր՝ ըրէք, տուէ՛ք երկու ֆրանքնոցս, չնոր՝ ըրէք, պարոն, վերցուցէք

ձեր ոտքը: Յետոյ իր փոքրութեամբը հանդերձ գայրանալով եւ գրեթէ սպառնական կերպով մը.

— Վերջապէս պիտի վերցնե՞ս ոտքդ: Վերցս՝ ր նայիմ սա ոտքդ չո՛ւտ:

— Ահա՛ դու ես տակաւին. ըսաւ ժան վայժան եւ յանկարծ ստքի վրայ ելնելով եւ ոտքը առանց վերցնելու դրամին վրայէն, կրկնեց.

— Պիտի կորսույս երթա՞ս թէ ոչ...:

Պատանին վախնալով ժան վայժանին նայեցաւ. յետոյ մարմնովին դողալ սկսաւ եւ քանի մը մանրերրորդ ապշած մնալէն ետք իր բոլոր ուժովը վազելով փախչիլ սկսաւ. համարձակելով ոչ ետեւը նայելու եւ ոչ ալ աղաղակ մը հանելու: Բայց բաւական հեռանալէն ետք չնչսպասութենէ ստիպուեցաւ կանգ առնելու, եւ ժան վայժան իր մտախոհութեան մէջ անոր լալազին հեծկլտանքը լսեց: Քանի մը բոպէէն ետք պատանին աներեւութացած էր:

Արեւը մարը մտած էր: Մթութիւնը ժան վայժանին բոլորտիքը տարածուիլ կը սկսէր: Առաւօտէն ի վեր բան մը կերած չէր. հուանական է որ տենդով բռնուած էր ան:

Ոտքի վրայ կանգնած էր եւ պատանին փախչելէն ի վեր դիրքը փոխած չէր:

Տունէն երկար եւ անհաւասար անջրպետներով իր կուրծքը վեր կը վերցնէր: Նայուածքը տասը կամ ասաներկու քայլ անդին գետնին վրայ յտոած էր եւ կարծես թէ խոտին վրայ ինկած կապտագոյն յախձապակիի մը բեկորը կը քննէր խորին ուշադրութեամբ: Յանկարծ սարսուեցաւ, վասն զի գիշերուան ցուրտը սկսաւ զգալ:

Դիտանոցը ձակտին վրայ իջեցուց հաստառուն

ԹՇՈՒԱՌՆԵՐ

կերպով մը, մեքենաբար իր պլուզան գոցել և կոճկել ուզեց, քայլ մը առաւ և գետինը ծոցեցաւ՝ գաւազանը առնելու համար:

Նոյն պահուն երկու ֆրանքնոց դրամը նշմարեց զոր ոտքը կիսովին հողին մէջ մխամ էր, և որ կոպիճներուն մէջ կը փայլէր: Դրամը տեսնելով, կարծես կալվանեան շարժում մը ունեցաւ:

— Ի՞նչ է այս, հարցուց ինքնին կամաց մը:

Երեք քայլ ետ քաշուեցաւ. յետոյ կանգ առաւ, առանց իր նայուածքը հեռացնել կարենալու այն կէտին վրայէն, որու վրայ պահ մը առաջ ոտքը դրած էր. կարծես թէ մութին մէջ հոն փայլող այն իրը բաց աչք մըն էր որ անշարժ իրեն կը նայէր:

Քանի մը բռնակէն ետք ջղաձգային շարժումով մը զէպ ի արծաթ դրամը ցատկեց, ծոցեցաւ և առաւ և կանգնելով գաշտին հեռաորութեամբը նայել սկսաւ՝ աչքերը հորիզոնին ամէն կողմը զարձնելով. ոտքի վրայ կանգնած և պտտաբարան մը փնտոզ աճարեկ քնտանի անասունի մը պէս սարսուելով:

Բայց բան մը չտեսաւ: Գիշերուան մութն երթալով կը թանձրանար. ցուրտն ալ կ'աւելնար, գաշտն անորոշ կերպարան մը առած էր և մանիշակագոյն լայնածաւալ մտռախուզներ վերջալոյսի պայծառութիւնը կը մթաղնէին:

— Ա՛հ, ըսաւ ժան վալթան, և սկսաւ արագօրէն քալել զէպ այն կողմը, ուրկէ պատանին փախած և աներեւութացած էր: Գրեթէ երեսուն քայլ առնելէն ետք կանգ առաւ, նայեցաւ բան մը չտեսաւ:

Ուստի բոլոր զօրութեամբը գոչեց.

— Բըթի ժերվէ՛, Բըթի ժերվէ՛:

Լոնց և սպանեց, բայց պատասխան մը չտեսաւ: Բոլոր գաշտերն ամայի և տխուր էին: Միայն տարածութիւնը կար չորս կողմը: Իր բոլորտիքն ալ ոչ այլ

ինչ կը նշմարուէր եթէ ոչ մթութիւն մը ուր իր աչքը բան մը չէր տեսներ և լուսութիւն մը ուր իր ձայնը չէր լսուեր:

Ցրտաշունչ քամի մը կը փչէր և անոր բոլորտիքը եզած իրերուն կարծես տխուր կենդանութիւն մը կուտար:

Թուփերն իրենց պզտիկ և նիհար չոտերը անհաւատալի կատաղութեամբ մը կը շարժէին. կրնայ ըսուիլ թէ մարցու մը կը սպառնային և կը հալածէին զայն:

Ժան վալթան նորէն սկսաւ քալել, յետոյ սկսաւ վազել. բայց մերթ րնդ մերթ կանգ կ'առնէր և այս առանձնական տարածութեան մէջ նմանը չտեսնուած զարհուրելի և ազիտորժ ձայնով մը գոչել.

— Բըթի ժերվէ՛, Բըթի ժերվէ՛:

Ստոյգ է որ պատանին եթէ նաև լսելու ըլլար այս ձայնը, պիտի վախնար և պիտի չուզէր երևալ: Բայց պատանին անշուշտ շատ հեռացած էր:

Ժան վալթան քահանայի մը հանդիպեցաւ որ ձի հեծած կ'երթար:

Մտեցաւ քահանային և ըսաւ անոր.

— Տէ՛ր հայր, պատանիի մը անցնիլը տեսա՞ք:

— Ոչ, ըսաւ քահանան:

— Բըթի ժերվէ՛ անունով պատանի մը չտեսա՞ք:

— Ո՛չ ոք տեսայ:

Պայտուակէն երկու հինգ ֆրանքնոց հանեց և քահանային տուաւ, ըսելով.

— Տէ՛ր հայր, առիկա ձեր աղքատներուն համար է: Տէ՛ր հայր, ըսած պատանիս գրեթէ տասը տարեկան է. կարծեմ մուկ մը ունի և անուաւոր ջնար մը: Սալուացի մըն էր ան և կ'երթար. գիտէ՞ք ուր է արդեօք:

— Ամենեւին չտեսայ:

— Բըթի ժերովէ՞ն չտեսաք. այս կողմերը միթէ գիւղ չկա՞յ, եթէ կայ, կրնա՞ք բսել թէ ո՞ր կողմն է:

— Բարեկամ, եթէ ըրածիդ պէս է, օտարական պզակի տղայ մը պիտի ըլլայ ան: Այսպիսի տղաներ այս կողմերէն կ'անցնին, բայց մարդ չի ճանչնար զանոնք:

Ժան Վալթան անհամբեր կերպով մը երկու հինգ ֆրանքնոց ևս հանեց և քահանային տալով ըսաւ.

— Ձեր աղքատներուն համար:

Յետոյ չարժուժով կրկնեց.

— Տէ՛ր հայր, բռնել տուէք զիս, վասն զի գող մըն եմ:

Քահանան աղբու կերպով մը ձին մշտեց և փախաւ բոլորովին անարեկ:

Ժան Վալթան սկսաւ վազել դէպ ի այն կողմը ուր կ'ընթանար ի սկզբան:

Այսպէս բաւական երկար ճամբայ քալեց, նայելով, կոչելով և գոչելով, բայց ոչ ոք տեսաւ: Երկու կամ երեք անգամ դաշտին մէջ բան մը տեսնելով վազեց դէպ ի այն բանը որ պառկած կամ կըձկած անձի մը կը նմանէր: Բայց տեսած բանը ոչ այլ ինչ էր եթէ ոչ գետնին վրայ մացստոնի կամ մեծ քարեր:

Վերջապէս, երբ հասաւ տեղ մը ուր երեք ուղի մէկ մէկէ կ'անցնէին, կանգ առաւ: Լուսինն ելած էր: Կրցածին չափ հեռի նայեցաւ և վերջին անգամ մըն ալ գոչեց.

— Բըթի ժերովէ՛, Բըթի ժերովէ՛, Բըթի ժերովէ՛:

Բայց աղաղակը մառախուղին մէջ անհետացաւ առանց եւ ոչ իսկ արձագանգ մը աւելու:

Անգամ մը եւս «Բըթի ժերովէ» մրմոսաց այնքան կամաց որ ձայնը հազիւ կը լսուէր: Այս իր վերջին ջանադրութիւնն էր. ծունկերուն վրայ կձկուեցաւ.

յանկարծ, իբր թէ առերեւոյթ զօրութիւն մը իր չաքաջութեամբ խղճին ծանրութեան ներքեւ յանկարծ ճնշէր զինքը:

Մեծ քարի մը վրայ ինկաւ հոգին բերանը եկած, մագերը մատերովը բռնած, դէմքը ծունկերուն մէջ առած եւ գոչեց.

— Թշուառակա՛ն, մըն եմ:

Այն ատեն ո՞րտը պայթելով, սկսաւ լալ ան: Տասնևինը տարիէ ի վեր առաջին անգամն էր որ կուլար ժան Վալթան:

Երբ եպիսկոպոսին տունէն ելած էր, ինչպէս տեսանք, իրմէ բոլորովին կը տարբերէր, ինչ որ մինչեւ այն ատեն միտքը դրած էր ըլլալ ինք: Չէր կրնար հասկնալ թէ ի՞նչ փոփոխութիւն կը զգար վրան: Իր սիրտը կարծրութիւն մը կը ստանար ծիրունիին հրեշտակային բնթացքէն և սա անոյշ խօսքերէն.

«Խօսք տուր ինձ պարկեշտ մարդ մը ըլլալ: Հոգիդ կը գնեմ: Ամբարշտութեան ոգիին ձեռքէն կ'ազատեմ և Աստուծոյ ձեռքը կը յանձնեմ զայն»:

Անընդհատ միտքը կուգային այս խօսքերը: Բայց այս երկնային ներողամտութեան կը հակառակէր հպարտութիւնը, որ մարդկային սրտին մէջ կարծես չարութեան ամբողջն է:

Ժան Վալթանի հպարտութիւնն անորոշ կերպով մը կը զգար թէ այն եկեղեցականին ներումը մինչեւ ան ատեն զինք զզրոցով յարձակումներուն և հարուածներուն ամենէն մեծն և ամենէն սոսկալին էր. թէ իր սիրտն ա՛լ անգառնալի կերպով պիտի կարծրանար եթէ եպիսկոպոսին այն կարեկցութեան զիմազրէր. թէ եթէ զիջանէր այս կարեկցութեան առջեւ, հարկ կ'ըլլար մոռնալ այն ատելութիւնը, որով ուրիշ մարդերու գործերն այնքան տարիներ համակեր

էին իր սիրտը և որ հաճելի էր իրեն. թէ այս անգամ պէտք էր յազմել կամ յազմուիլ. և թէ իր չարասրտութեան և այն մարդուն բարեարտութեան մէջ կոխը, ահագին և վճռական կոխ մը սկսած էր ըլլալ:

Այս ամէն նշոյցներով համակուած ժան Վալփան կը քայլէր իբր արբշիւ մարդ մը: Մինչդեռ այս վիճակին մէջ և դաժան նայութեամբով մը կը քայլէր, որոշապէս կ'ըմբռնէր արդեօք այն հետեւութիւնը զոր կրնար իրեն համար ունենալ Տ...ի մէջ պատահած այն դէպքը:

Կը լսէր արդեօք այն ամէն խորհրդաւոր շշուէշները որոնք մարդու կեանքին մէջ երբեմնակի անոր մտքին կամ ազդարարութիւն և կամ ձանձրութիւն կուտան: Չայն մը կ'ըսէր արդեօք անոր ականջին թէ ա'լ իր ձակատագրին նշանաւոր ժամը անցուցած էր, թէ ա'լ իրեն համար միջին կէտ մը չկար, թէ այսուհետեւ եթէ մարդերուն լաւագոյնը չըլլար, չարագոյնը պիտի ըլլար. թէ հարկ էր որ ինք գրեթէ եպիսկոպոսէն աւելի բարձրանար և կամ թիապարտէն աւելի վար իջնէր. թէ պէտք էր որ հրեշտակ մը ըլլար եթէ կ'ուզէր բարեխիտ ըլլալ և կամ թէ կը պարտաւորէր հրէշ մը ըլլալ եթէ կ'ուզէր չարասիրտ մնալ:

Հոս ևս ինքնին կը պարտաւորինք ընել այն հարցումները զոր արդէն ուրիշ տեղ ըրինք. միթէ ժան Վալփանի միտքն այս ամէն եղելութիւններէն խառնափոթ կերպով բան մը կ'ըմբռնէր:

Ստոյգ է թէ դժբախտութիւնը, ինչպէս ըսինք, միտքը կը կրթէ. բայց ժան Վալփանին մեր այս ամէն նշանակածները պարզելու և հասկնալու կարողութիւն ունենալը տարակուսելի է: Եթէ այս գազափարնները կը ներկայուէին իր մտքին, ինքն աւելի

կ'ընդնշմարէր քան թէ կը տեսնէր զանոնք. ընդունըմարելով՝ անմեկնելի և գրեթէ ցաւալի խոտվութեան մը կ'ենթարկուէր քան թէ օգուտ մը կը քաղէր անոնցմէ:

Երբ ազատուած էր այն տձեւ խաւարին բանէն որ թիարանի բանտ կ'անուանուի, եպիսկոպոսը վնաս տուած էր անոր սրտին՝ կարի սաստիկ ճառագայթի մը պէս որ խաւարէն ազատուող աչքերուն վնաս կուտայ:

Ապագայ կեանքը, հնարին կեանքը, որ այսուհետեւ բոլորովին յստակ և բոլորովին պայծառ երեւոյթով կը ներկայուէր իրեն, անձկութիւններով և սարսուռներով կը համակէր զինքը: Ա'լ իրօք չէր գիտեր թէ ի՞նչ կացութեան մէջ կը գտնուէր: Արեւին ծագումը յանկարծ տեսնող բուռի մը պէս թիապարտ չարագործը առաքինութիւնը տեսնելով չլացած և կարծես թէ կուրցած էր:

Սակայն ստոյգ է որ ժան Վալփան ալ անտարակոյս կը զգար թէ այնուհետեւ ինք միւսնոյն մարդը չէր. թէ ալ հիմնական փոփոխութիւն մը կրած էր, և թէ եպիսկոպոսին խօսքերը չսած ըլլալու և հետը չտեսնուած ըլլալու հնար մը գտնե՞լն ալ անկարելի էր:

Իր մտքին վիճակն այս էր երբ ժան Վալփան Բըթի ժերվէին հանդիպած և անոր երկու ֆրանքը գողցած էր: Ինչո՞ւ գողցած էր, անշուշտ ինքն ալ չէր գիտեր: Այս գողութիւնը թիարանէն իր հետը բերած չար դիտաւորութեանց վերջին մէկ հետեւանքն էր, յետին մէկ ճի՞գն էր, մնացորդ մղձձ մըն էր արդեօք և կամ հետեւանք մը այնպիսի զօրութեան, որ կշռագիտութեան մէջ կ'անուանուի ստացուած զօրութիւն: Գուցէ այս էր և կամ գուցէ այս անգամ չէր Աւելի ճիշդը ըսենք, գողցողը ինք չէր, գողցողը մար-

զը չէր այլ իր անասնութիւնը որ սովորութեամբ և բնագոյումով ոտքը այն դրամին վրայ դրած էր ապ- չօրէն, մինչդեռ իմացականութիւնը զինք պաշարող անյուր և նոր գաղափարներու մէջ կը յուզուէր:

Երբ իմացականութիւնն արթնցաւ և այն անաս- նային գործողութիւնը տեսաւ, ժան վալթան անձ- կութեամբ գրաւուելով ընկրկեցաւ և անարեկ աղաղակ մը արձակեց: Ինչո՞ւ համար. վասն զի այն պատա- նիին ստակը գողնալով այնպիսի բան մը ըրած էր, զոր ընելու չէր կարող. ասիկա տարօրինակ երեւոյթ մըն է և ժան վալթանի գտնուած վիճակին մէջ միայն հնարին:

Ինչ և է, այս վերջին չարագործութիւնը վրձ- սողական ազդեցութիւն մը ունեցաւ ժան վալթանի վրայ. անոր մտքին մէջ գոյացող գաօսէն անցաւ յանկարծակի և ցրուեց զայն. լոյսը թանձր մթու- թենէ զատեց և սրտին վրայ ներգործեց՝ այն քիմիա- կան լուծիչ նութերու պէս որոնք պղտոր խառնուր- զի մը վրայ կը ներգործեն այսինչ տարրը դուրս հա- նելով, այնինչ տարրն այ պարզելով:

Ի սկզբան ըրածը կշռելէն և մտածելէն առաջ փախչիլ ուզող մարդու մը պէս շուարելով աշխատե- ցաւ պատանին գտնել իր ստակը ետ տալու համար, յետոյ երբ տեսաւ որ ընդունայն էր և անհնարին զայն գտնելը, յուսահատութեամբ կանգ առաւ:

Երբ «թշուառական մըն եմ» գոչեց, իր մինչեւ այն ատեն ի՛նչ տեսակ մարդ մը ըլլալը նշմարած էր, և արդէն իր առջի էութենէն այն աստիճան բաժ- նուած էր որ ինքզինքը ուրուական մը կը կարծէր և թէ ժան վալթան անուն սոսկալի թիապարտը գա- ռազանը ձեռքը առած, պլուզան հագած, գողունի ի- րերով լի պայուսակը կոնակը առած՝ Ֆիզիքապէս և իրապէս առջեւ կեցած էր՝ իր համարձակ և տխուր

երեսովը և գարշելի նպատակներով լի միտքովը:

Ինչպէս դիտեցինք արդէն, դժբախտութեան ծայ- րայեղութեան պատճառաւ կերպիւ իւրիք տեսլատես մը եղած էր ան. ուստի իրեն համար տեսիլ մը եղաւ այն ժան վալթանը:

Իրօք իր առջեւ տեսաւ այն ժան վալթանը, այն ազէտալի գէճքը: Եղաւ վայրկեան մը ուր գրեթէ հարցուց ինքնին թէ ո՞վ էր այն մարդը և ոտքսա- փեցաւ անորմէ:

Իր ուղեղն այնպիսի բուռն այլ կարի հանդարտ վայրկեանի մը մէջ կը գտնուէր ուր մարդս խիստ խո- րին կերպով մտախոհելուն համար իրականը չի տես- ներ: Ա՛յ առջեւը եղած առարկաները չի տեսներ և իր մտքին մէջ ունեցած տեսիլները կը կարծէ թէ իրմէ դուրս են:

Դէմ առ դէմ մէկու մը նայելու պէս ինքնիրեն նայեցաւ և այս բանդադուչանքով գրաւուած ժամա- նակ խորհրդաւոր անդունդի մը յատակը տեսակ մը լոյս տեսաւ. զոր ի սկզբան ջան մը կարծեց:

Աւելի ուշադրութեամբ նայելով այս լոյսին, որ իր խղճին կ'երեւար, տեսաւ որ մարդկային կերպա- բանք ունէր այն, և թէ այն ջանն եպիսկոպոսն էր:

Իր խիղճն իր առջեւ կեցող այս երկու մարդուն նայեցաւ հետզհետէ. ասոնց մին եպիսկոպոսն էր, միւսն այ ժան վալթանը:

Առաջինին նման մէկը պէտք եղած էր որ երկ- րորդին սիրտը կակղէր:

Քանի որ իր մտախոհութիւնը կը շարունակուէր, եպիսկոպոսն իր առջեւ կը մեծնար և կը փայլէր, իսկ ժան վալթան կը փոքրէր և կը ջնջուէր: Եղաւ վայր- կեան մը սա միայն ստուերի մը նմանեցաւ: Յան- կանձ աներեւութացաւ եւ միայն եպիսկոպոսը մնաց: Մտային յափշտակումի տարօրինակ հետեւութեանց մին էր այս երեւոյթը:

Եպիսկոպոսն այս թշուառին հոգին շքեղ ճառագայթով մը կը համակէր:

Ժան վալժան երկար ատեն լսցաւ: Տաք տաք արցունք թափելով լացաւ, հեծկլտալով լացաւ, տկարասիրտ կնիկէ մը աւելի, ահաբեկ մանուկէ մը աւելի լացաւ:

Քանի որ կուլար, լոյսը, տարօրինակ լոյս մը, գմայլելի ու միանգամայն սարսափելի լոյս մը կը ծաւալէր հեռոջնեակէ իր ուղեղին մէջ:

Մինչև այն ատեն նմանը բնաւ չտեսած լոյսի մը շնորհիւ յայտնի եւ մեկին կերպով նորէն տեսաւ իր անցեալ կեանքը, իր առաջին յանցանքը, քաջած երկարատեւ ազաշխարհանքը, արտաքին ապշութիւնը, ներքին խստասրտութիւնը, շատ մը վրէժխնդրութեան նպատակներ գործադրելու ուրախութեամբ ազատիլը, եպիսկոպոսին տունը գլուխը եկած գէպքը, ըրած վերջին գործը, այսինքն պատանիէ մը երկու ֆրանք գողնալը, ոճիր մը որ եպիսկոպոսին ներումէն ետք տեղի ունենալուն համար ա՛լ աւելի վատ եւ հրէշային էր:

Իր կեանքին նայեցաւ եւ տեսաւ որ սոսկալի էր. հոգիին ալ նայեցաւ եւ տեսաւ որ կարի չար էր:

Քայց կեանքին եւ հոգիին վրայ քաղցր լոյս մը կար. Այնպէս կը կարծէր թէ արքայութեան լոյսով սատանան կը տեսնէր:

Քանի՞ ժամ լացաւ այսպէս: Ի՞նչ ըրաւ լալէն ետք. ո՞ւր գնաց.— Մարդ չգիտեր: Սակայն կը հաւաստեն թէ կրննօպլը երթեւեկող կառապանը որ Տ... եկած էր, նոյն գիշերը, առաւօտ ժամ երեքին ատենները, առաջնորդարանին փողոցէն անցած ժամանակ Պիէնվընիւ եպիսկոպոսին դրան առջեւ յամարդ մը տեսեր է, որ մուծին, քարին վրայ ծունր դրած աօթք կ'ընէր:

7

Գ Ի Ր Ք Ե Ր Կ Ր Ո Ր Դ

1817 ՏԱՐԻՆ

Գ Լ Ո Ի Խ Ա.

1817 Տ Ա Ր Ի Ն

1817ը այն տարին է զոր Լուի 18րդ իր իշխանութեան քսան եւ երկրորդ տարին կ'անուանէր թագաւորական մասնաւոր համարձակութեամբ մը որ առանց հպարտութեան չէր: Այս այն տարին էր ուր Պ. Պրիւկիէր տը Սօրսօմ երեւելի էր:

Սափրիչներու խանութները յուսալով թէ ա՛լ թագաւորական թոշուներ նորէն պիտի վերագոռնայ եւ փոշի գործածելու մօտան պիտի վերահաստատուէր, կապոյտ գոյնով ներկուած և շուշանի ձեւերով նկարուած էին:

Այս տարին այն անմեղ ժամանակն էր ուր Լէնշ կոմսը իբր եկեղեցական ամէն կիրակի Սէն Ժէոմէն տէրիէ եկեղեցին մասնաւոր գահի մը վրայ կը ըստմէր Տրանսայի ատենակալի հագուստովը, կարմիր ժապաւէնով և փառաւոր երկայն քիթովը եւ փառաւոր գործ մը կատարող մարդու մը պէս գլուխ բռնելով:

Պ. Լէնշ 1814 Մարտ 12ին Պօրտոյի կառավարիչ ըլլալով, քաղաքը խիստ շուտ յանձնած էր անկու-

վէմի դուքսին. այս էր անա իր ըբած փառաւոր գործը: Ատենակալութեան աստիճանն ալ այս ասթիւ առած էր:

1817ին մօտային համեմատ չորսէն մինչեւ վեց տարեկան տղաքներ էսգիմացիներուն խոյրին բաւական նմանող ականջաւոր եւ մաշկեայ գլխարկներ կը գնէին: Գաղղիացի զօրքերն աւստրիական ձեւով ձերմակ լաթ կը հագնէին, գունդերը լէզէոն կ'անուանէին եւ թուանշանի տեղ գաւառներուն անունները կը կրէին:

Նաբոլէոն Սէնթ Էլէն կղզին էր եւ Անգլիա կանանչ չուխա տալ չուզելուն համար կայսրն իր հին զգեստներուն աստառին կողմը երես կը դարձնէր:

1817ին Բելլեկրինի կ'երգէր, օրիորդ Պիկօթթինի կը պարէր. Բօթիէն կ'իշխէր. Օտրին տակաւին անուն չէր հանած: Տիկին Սագի Ֆօրիօզօյին կը յաջորդէր: Ֆրանսայի մէջ տակաւին Բրուսիացի զօրք կար: Պ. Տըլատօ երեւելի անձի մը կարգն անցած էր: Պուրպօնեան իշխանութիւնը Բլէնիէի, Գարպօնօի եւ Թօլըրօնի նախ ձեռքը եւ ապա զլուխը կտրելով հաստաութիւն գտած էր: Թայէյրան իշխանն որ մեծ սենեկապետն էր եւ Լուի արքան որ գանձուց պաշտօնեայ նշանակուած էր, իրարու կը նայէին իբր երկու գուշակ, խնդալով:

Երկուքն ալ 1790 Յուլիս 14ին Շան տը Մարսի գաշնաւորութեան պատարագը մատուցած էին. Թայէյրան իբր եպիսկոպոս պատարագ ըրած էր, իսկ Լուի, սարկաւագի պաշտօն վարած էր պատարագի մատուցման ատեն:

1817ին Շան տը Մարսի կողմնական ծառուղիներուն վրայ փայտէ հաստ գլաններ կը նշմարուէին. անձրեւին տակ ձգուած էին եւ խոտին մէջ կը փրտտէին. կապտագոյն էին եւ անոնց վրայ նկարուած

արծիւներու եւ մեղուներու նեաք կար, որոնց ոսկեղջուրը սրբուած էր: Այս գլաններն այն սիւներն էին որոնց վրայ կը յենուր երկու տարի առաջ կայսեր համար Շան տը Մարսի մէջ շինուած բազմոցը: Այս սիւները կրօ Գայլիւլի մօտ բնակող աւստրիական զօրաց կրակէն տեղ տեղ սեւցած էին: Անոնց երկուքը կամ երեքը գիշերային զօրքերուն վառած կրակին կեր ըլլալով Քէզէրլիք անուն զինուորներու լայնաչէն ձեռքը տաքցուցած էր:

Շան տը Մէի հանդէսին նշանաւորութիւնն էր Յունիս ամսոյ եւ Շան տը Մարսի մէջ կատարուած ըլլալը: 1817ի տարուան մէջ գրեթէ ամէն մարդու ունեցածը կամ ուզածն երկու բան էր. մին Վօլթէր թուզէ ըսուած թուշուր եւ միւսն ալ ընչադեղի «ալա շարթ» (սահմանադրական) ըսուած տուփը: Բարիկցիներուն օրուան յուզումն էր Տօթէօնի ոճիրն որ իր եղբօր գլուխը Մարչէ օ Ֆլէօրի աւագանը նետած էր: Ծովային գործոց պաշտօնատուեն սկսած էր անհանգիստ ըլլալ լուր շտոնելուն համար այն «Մէաիւզ» անուն աղետալի ֆրէկաթին վրայ, որ Շօմարէյի նախատինք եւ ժէրիգոյի փառքը պիտի կազմէր:

Սէլի գնդապետն Եգիպտոս կ'երթար Սիւլէյման բաշա ըլլալու համար: Լա Հարբ փողոցին մէջ Թերմի պալատը տակառագործի մը խանութն եղած էր: Տակաւին կ'երեւար Գլուսիի տպարանին ութանկիւն աշտարակին տանիքներուն վրայ շինուած ատաղձեայ պզտիկ օթեակն որ Լուի 14րդի ծովային պաշտօնատան աստղաբաշխ Պ. Մէսիէի գիտարանն էր Տիւրայի գըսուհին «Ուրիգա»ի անտիպ ձեռագիրը երեք կամ չորս բարեկամներուն կը կարդար իր մենարանին մէջ, որուն կահ կարասին չերով եւ բաց կապտագոյն սընգուաով զարդարուած էր: Լուվրի պալատին մէջ ուր որ Ն. առօր կար, կը սրբուէր:

Ավսթերլիցի կամուրջն այս անունը կրելէ կը գաղբէր և կ'անուանէր Թագաւորին Պարտէզին կամուրջը. կրկին հանգոյց որ Ավսթերլիցի կամուրջն ու միանգամայն Բուսարանութեան պարտէզը կը ծպտէր: Լուի 18րդ ըզուեզին ծայրովը թէև Հօրասի դիրքին վրայ նշաններ կ'ընէր, բայց միանգամայն կայսր եզոզ գիւղացիները և թագաւորի ժառանգորդ եզոզ սանպազագործերը մտատանջութեամբ յիշելով երկու հնունուք ունէր, մին Նարոլէօնն էր, միւսն ալ Մաթիւ բէլ Պրինօ:

Յրանսայի ակադեմիան մրցանակ կը խոստանար այս նիւթին վրայ գրողին. — «Ուսումին տուած երանութիւնը»: Պ. Պէլար պաշտօնապէս ճարտասան մըն էր: Իր շուքին ներքև կը ծլէր տէրութեան ապագայ ընդհանուր փաստարան Պ. Պրօէ որ Բօլ Լուի Գուրիէյի հեզնութեանց սահմանուած էր: Կեղծ Շաթօպրիան մը կար որ Մարչանտի կ'անուանէր, մինչև կեղծ Մարչանտիյի մը գոյանալը, որ կ'անուանուէր ա'Արլէնգուր: «Գլէրպ տ'Ալպ» և «Մայէք-ատէլ» անուն վէպերը հրաշակերտ կը սեպուէին. Տիկին Գօթէն վիպասանուհին այն ժամանակի տոաջին հեղինակը ճանչցուած էր: Գիտնականաց կաճառն ակադեմիայի անդամ Նարոլէօն Պոնտորդի անուան իր անգամոց ցանկէն սրբուելուն կը հաւանէր:

Թագաւորական հրովարտակի մը համեմատ, Անկուլէմը նաւական գիտութեան դպրոց մը եզաւ յիսան զի Անկուլէմի գուքսն Մեծ Ծովապետ ըլլալով յայտնի էր որ Անկուլէմ քաղաքը նաւահանգիստի մը ամէն յատկութիւնները իրաւամբ ունէր. ստանց այս հիմնարկութեան գուցէ միապետական սկզբունքը պիտի ազատուէր: Պաշտօնէից ժողովը կը յուզուէր և կը վիճէր՝ գիտնալու համար թէ արդեօք պէ՞տք է թոյլ տալ լարախազացներ ներկայացնող զարգանկարներ

գծագրելը որոնք Յրագօնիին ծանուցովմները կը համեմէին և սրիկաները փողոցը կը գումարէին:

«Անէզ»ի հեղինակ Պ. Բաէր որ քառակուսի գէմք և այտին վրայ ելունդ մը ունեցող միամիտ մըն էր, վիլ Լէվէզ փողոցը Սասնէյ մտքքիղուհին տան մէջ տրուած մտերմական փոքր նուազահանգէսներուն տեսչութիւնը կը վարէր: Ամէն նորատի աղջիկը «Լէրմիթ տը Սէնթ-Ավէլ» եղանակը կ'երգէր, որուն խօսքը էամօն ժէքօէն շարագրուած էր: «Լը Նէն Ժօն» լրագիրն անունը փոխելով «Միրուար» կ'անուանէր: Լամպլէն սրճարանը կայսեր կողմը կը բռնէր հակառակ վալուա սրճարանին որ Պուրպոնեանց կողմը կը պաշտպանէր: Սիկիլիայի իշխանուհիներէն մէկուն հետ նոր կարգուած էր Տը Պէրի գուքսը, որուն արգէն կը նայէր Լուվէ մութին մէջ: Տիկին տը Սթաէլ մէկ տարի առաջ մեռած էր: Պահապան գօրքն օրիորդ Մարսը սուլելով կը ծաղրէր: Մեծ լրագիրները բոլորովին փոքրագեր էին: Թերթին ծաւալը նեղ բայց ազատութեան սահմանն ընդարձակ էր: «Սահմանագրական» անուն լրագիրը սահմանագրական էր: «Լա Մինէրով» անուն թերթը Շաթօպրիանի անունը բուն ուզութեամբ չէր գրեր: Այս անունին վերջին Կ տաւր Օ ի կը փոխէր, որով քաղաքացիները մեծանուն հեղինակին վրայ ծիծաղելու համար կը խնդային:

Նուաստ խմբագիրներէն ոմանք ծախուած լրագիրներուն մէջ 1815ի տարագիրները կը նախատէին. ա'լ Գաւիթ տազանդ չունէր. Արնօ խելք չունէր. Գարնօ ուղղատէր չէր. Սուլթ ամենուէին պատերազմի մը մէջ յաղթած չէր և չմոռնանք ըսել թէ Նարոլէօն ալ հանճար չունէր այն նուաստ խմբագիրներուն կարծիքին նայելու:

Ամէն մարդ գիտէ որ նամակատան միջոցաւ աք-

սորեալի մը զրկուած նամակները խիստ քիչ անդամ անոր ձեռքը կը հասնին, վասն զի ոստիկանութեան մարդերը նուիրական պարտք մը կը համարեն բանալ և կարգալ գանտնք: Նոր գէպը մը չէ այս: Տէգարթ աքսորմանը ժամանակ կը գանդատէր այս զեղծումին գէմ: Արդ, Դաւիթ իրեն գրուած նամակները չընդունելուն համար երբ Պելթիգայի օրագիրներէն մէկուն մէջ իր տհաճութիւնը յայտնեց, թագաւորական իշխանութեան կողմը բռնող թերթերը ծիծաղեցան և այս առթիւ տարագիրը ծագրեցին «արքայապանները» կամ «քուէարկուները» ըսող, «Թչնամինները» կամ «գաշնակիցները» ըսող, Նաբոլէոն» կամ «Պուօնարարգէ» արտասանող երկու մարդ իրարմէ բաժնուած կ'ըլլային, իբր թէ երկուքին մէջ անգունդ մը ըլլար:

Ուղիղ խելք ունեցող մարդերուն ամէնքն ալ կը հաւանէին թէ Լուի 18րդ, որուն «Սահմանադրութեան անմահ հեղինակ» մականունը կը տրուէր, յեղափոխութեանց զուար մշտնջենապէս գոցած էր: Բժն Նէօֆի որմարլուրը գրուած և Լանրի 4րդի արձանին սպասող պատուանդանին վրայ լատիներէն «Վերածնութիւն» բառը կը փորագրուէր:

Պ. Բիէ Թերեզ փողոցը թիւ 4 տան մէջ իր գաւակիցներու ժողովը կը ծրագրէր միապետութիւնը ամբապնդելու համար: Աջակողմին գլուխները ծանրակշիռ պարագաներու մէջ կ'ըսէին. «Պէտք է Պագօյին գրել»: Պարոնայք Գանիւէյ, Օ'Մահօնի և տը Շաբըտըլէն փոքր ինչ թագաւորին եղբօր հաւանութեամբ կը ծրագրէին, ինչ որ ետքէն Պօր տը Լօյի գաւազրութիւնը պիտի ըսուէր, Լէբէնկլը Նուար (Սեւ Գնդատեղ) ևս կը գաւազրէր: Տըլավէրաբըրին Թրակօֆին հետ կը բանակցէր: Պ. տը Գազ, որ փոքր ի շատէ ազատատէր մտքի տէր մարդ մըն էր, կ'իշխէր:

Շաթօպրիան Սէն Տամիսիզ փողոցը թիւ 27 տանը պատահանին առջև ամէն առաւօտ ոտքի վրայ կը կանգնէր՝ գուլպաներ ունեցող բանթալօնով, հօգաթափով, գորշագոյն մագերը մատրասեան կերպով յարգարուած, աչքերը հայելիի մը վրայ հաստատուած, առջևը ասամիտոգրոմ միլարույժի վերարերող գործիքներու կատարեալ պահարան մը բացուած և իր գնացիկի ակոսները կը մաքրէր ու միանգամայն «Սահմանադրութեան համեմատ միապետութիւնը» անուն զիրքը բերանայի կ'ըսէր իր քարտուղար Պ. Բիլլոմին որպէս զի գրի առնէ: Իշխող բռնապետները Լաֆօնը Թալմայէն կը սեպէին: Պ. Տը Ֆէլէցի ստորագրութիւնն Ա. գիրն էր. Պ. Լօֆմանինն ալ Չ. գիրն էր: Շարլը Նօսիէ իր «Թէրեզ Օպէր» երկը կը յօրինէր: Ապահարզանը վերցուած էր: «Լիսէ» բառած մեծ գպրոցները «գօլէժ» կ'ըսուէին: Աշակերտները, որոնք իրենց փողկապին վրայ սակեղէն չուշան մը ունէին Լոմմի թագաւորին վրայ խօսելու առթիւ կուսփով կը ձեռնուէին:

Պալատին գազանի ստիկանները Տիւզ աը Պէրիի տիկնոջ արքայական բարձրութեանն իմաց կուտային թէ ամէնուրեք կը կախուէր Օրլէանի գուքսին պատկերը որ հիւսարներու ընդհանուր գնդապետի միաձե հագուստով աւելի ձեւաւոր էր քան թէ Տիւզ տը Պէրիի տրակօններու ընդհանուր գնդապետի միաձե հագուստով քաշուած պատկերը. մե՛ծ անպատեհութիւն:

Բարիզի բնակիչները իրենց ծախքով էնվալիտի գմբէթը նորէն ոսկեգօծել կուտային: Նշանաւոր մարդիկ կը հարցնէին իրարու թէ Պ. Տը Թրէնդըլակ ի'նչ պիտի ընէ այս կամ այն առթիւ: Պ. Տը Գլօզէլ Մօնթալ քանի մը կէտերու մասին Պարոն Գլօզէլ տը ԹՇՈՒԱՌՆԵՐ

Գուսէրիկէն կը գատուէր. Պ. Տը Սալապէրի գոհ չէր:
 Բիգար անուն կատակերգուն որ ակադեմիայի
 անդամ մըն էր, մինչդեռ Մօլիէր կատակերգուն չէր
 կրցած անգամ ըլլալ, իր «Երկու Ֆիլիպէր» անուն
 կատակերգութիւնը ներկայացնել կուտար Օտէնի
 թատրոնին մէջ, որու ձակատին վրայի տառերը թէեւ
 հանուած էին, բայց տակաւին ուղղը կրնար որո-
 շապէս կարգալ «թէաթրը տը լէմբէրաթրիս»: Ոմանք
 Գիւնեէ Տը Մօնթարլոյի կողմը կը բռնէին, ոմանք
 ալ հակառակ կողմը կը պաշտպանէին: Ֆապլիէ խոօ-
 վարար մըն էր. Պալու յեղափոխական մը: Բելիսիէ
 գրավաճառը Վօլթէրի գիրքերը տղել կուտար սա
 վերնագրով. «Նրկասիրութիւնը Վօլթէրի», անգամ
 գաղղիական ձեմարանի: «Այս վերնագիրը գնորդ-
 ները կը հրապուրէ», կ'ըսէր պարզամիտ հրատարակ-
 իչը: Ամէն մարդ կը կարծէր թէ Պ. Շարլը Լէյիզօն
 գարուս հանձարը պիտի ըլլայ. նախանձը գաշն խած-
 նել սկսած էր: Փառքի նշան էր այս հակառակու-
 թիւնը, նախանձը Լօյիզօնի վրայ յետագայ ոտանա-
 լորը կը շինէր:

«Թեւարկելով սուրաս անգամ Լօյիզօն,
 «Թաթուլներով քայլող մ'ըլլալի կ'զգանք»:

Կարգինալ Ֆէշ հրատարական տալ չուզելուն հա-
 մար, Ամասիայի արքեպիսկոպոս Պ. Տը Բէն կը կա-
 ուովարէր Լիօնի թեմը: Հարիւրապետ Տիւֆուր. որ
 ետքէն զօրապետ եղաւ, սեղեկագիր մը գրած ըլլա-
 լով, Տարի հովտին վէճը կ'ըսկէր յուզուիլ Սիւիսի
 և Ֆրանսայի մէջ: Սէն-Սիմօն, որ անձանօթ էր, իր
 վեհ երազը կը կազմէր:

Գիտութեանց ձեմարանը Ֆուրիէ անուն երեւելի
 անգամ մը ունէր, զոր սպագայ սերունդը մոռցաւ և
 չզրտեմ ո՛ր վերնաշարկին մէջ ուրիշ անձանօթ Ֆուրիէ

մըն ալ կար զոր սպագան պիտի յիշէ: Լօրտ Պայրըն
 անուն հանել կը սկսէր. Միլվօ բանաստեղծութեան
 մը ծանօթագրութեան մէջ «Լօրտ Պարոն անուն մէ-
 կը» ըսելով Ֆրանսայի կ'իմացնէր Լօրտ Պայրընի ա-
 նունը: Տավիտ ա'Անժէ անգրիագործը մարմարը թրե-
 լու փորձ կ'ընէր:

Գարօն արբան Ֆէօլլանթինի նեղ փողոցը կղե-
 բական աշակերտներու ժողովի մը մէջ ջատագովու-
 թեամբ կը խօսէր Ֆելիսիթէ Բօպէր անուն անձանօթ
 եկեղեցականի մը վրայ, որ ետքէն Լամբնէ անունը
 ունեցաւ: Սէն գեաին վրայ բան մը կար որ կը ծխար
 և ալիքները հարուածելով կը յուզէր՝ լողացող շունի
 մը պէս ձայն հանելով, այս բանը որ Թիւլլըրի պա-
 լատին պատուհաններուն ներքև Բուայիալ բուսած
 կամուրջէն գէպ ի Լուի Վերդի կամուրջը կ'երթեւե-
 կէր, մեքենայ մըն էր որ մեծ բանի չէր ծառայեր.
 խաղալիքի նման բան մըն էր, բանդալուչող հնարիչի
 մը երազն էր, իւթօփի մըն էր, այսինքն չուզեաւ
 մը: Բարիզցիք անտարբերութեամբ կը նայէին այս
 անօգուտ իրին:

Պ. Տը Վօլլան, որ պետական հարուածով, հրա-
 վարտակով և միահամուռ կերպով անոր ասոր աստի-
 ճան տրուելու աթիւ գլխու թեանց ձեմարանին վե-
 բանորոգիչ և բազմաթիւ անձեր Ակադեմիայի անգամ
 ընել տալուն համար երեւելի էր, չէր կրնար յաջողիլ
 ինքն ալ ակադեմիայի անգամ ըլլալու:

Պ. Տըլափօ բարեպաշտ էր, հետեւաբար Սէն-
 ժէրմէն արուարձանին և Մարսան տաղաւարին մար-
 գիկը կը փափաքէին որ ոստիկանութեան պաշտօնեայ
 ըլլայ ան: Տիւրիւթրէն և Բէզամիէ բժշկական զըզ-
 րոցին ամիլիթատրոնին վրայ կը կուտէին և Յիսուսի
 Բրիստոսի աստուածութեան հարցին պատճառա-
 կուտիով իրարու կը սպաննային: Գիւլիէ մէկ աչքը

Ծննդոց գիրքին և միւս աչքը բնութեան վրայ հաստատած՝ պուրպուրեան բարեպաշտներու հաճելի ըլլալ կ'ուզէր երկրիս տակէն ելած գործարանաւոր մարմինները Սուրբ Գրքին տրամադրութեանցը համաձայնեցնելով և Մովսէսը գեանին տակէն ելնող (մասթօտօնի) անուն փղանման հին անասուններուն ու զօքուսին արժանացնելով:

Պ. Ֆրանսուա տր նէօ Շաթօ, որ Բարմանիէի յիշատակը մշակելու գովելի հանգամանքը ունէր չափակը ջանար որ «բոմ տր թէր» (գետնախնձոր) բառը «բէրմանիէր» արտասանուի, բայց իր ջանքը բոլորովին անարգիւն կը մնար: Պուքպոնեան իշխանութեան կողմը պաշտպանող վիճաբաններն ալ «վատահամբաւն «կրէկուար» կ'անուանէին կրէկուար արբան», որ վաղեմի եպիսկոպոս, վաղեմի գօնվանսիօնէլ եւ վաղեմի նախարար էր...:

Իէնայի կամուրջին երկրորդ կամարին ներքեւ ուղղը կրնար սպիտակութեանը պատճառաւ նշմարել այն նոր քարը, որով երկու տարի առաջ կամուրջը ձաթեցնելու համար Պիլիսէի բացած ստորերկրեայ խոռոչին ծակը գոցուած էր:

Կառավարութիւնը գտտի կը հրաւիրէր մարդ մը, որու յանցանքն էր տ'Արթուա կոմսին Նօթրը Տամ մտնելը անսնելով բարձր ձայնով բսելը. «Վա՛հ, վա՛հ», ո՛ւր է այն ժամանակն ուր Պօնաբարթ և Թալմաթեւ թեւ թեւ տուած Պալ Սովաթ կը մտնէին»: Ասիկա ապտամբական խօսք մըն էր. հետեւաբար վեց ամիս բանտարկուելու դատապարտուեցաւ մարդը:

Մատնիչներն արձակ համարձակ կ'երեւային. պատերազմի մը առաջին օրը թշնամիին կողմը անցնող մարդեր իրենց վարձատրութիւնը ամենեւին չէին պահեր և լիտութեամբ ու յայտնի յայտնապէս իրենց անամօթ հարստութիւնը և աւապութիւնը կը ցու-

ցնէին. Լինեիի և Գաթրը Պրայի (Վաթերլօ) գաստալիքներն առանց ծածկելու իրենց խայտասակութիւնը՝ որու փոխարէն վարձք առած էին՝ իրենց սա միակետութիւնն ունեցած անձնուիրութիւնը յայտ յանդիման երեւան կը հանէին՝ մտնելով Անգլիոյ մէջ հասարակաց «ութր գլօզէթներու» (ճեմիշ) ներքին պատին վրայ գրուած սա տողը. «Հանէ՛ նախ շքուկուելու և ապա դուրս ելնելու»: Ահա խառն ի խուռն կերպով այս մանրամասն գէպքերը մնացած են 1817 ամաթիւէն, որ այսօր մոռցուած է:

Պատմութիւնը գրեթէ այս ամէն մանր պարագաները զանց կ'ընէ, եւ իրաւունք ունի, եթէ ոչ սահման մը չպիտի ունենար այն: Այլ սակայն օգտակար են այս պարագաները, որոնք անիրաւաբար պզտիկ կ'անուանուին, վասն զի ոչ մարդկութեան մէջ պզտիկ գէպքեր, և ոչ ալ բուսական աշխարհին մէջ պզտիկ տերեւներ կան: Դարերու կերպարանը տարիներու նկարագիրովը կը բաղկանայ:

Այս 1817ին չորս Բարիզցի երիտասարդներ «համով կատակ մը» ըրին:

Ք Լ Ո Ւ Խ Բ .

Կ Ր Կ Ի Ն Ք Ա Ռ Ե Ա Կ

Այս Բարիպիներուն մին թուլուղէն, միւսը Լիւմօժէն, երրորդը Գաճօրէն և չորրորդը Մօնթօպանէն եկած էին ուսում առնելու համար: Արդ, ուսանող ըսելը Բարիպի ըսել է. Բարիպի մէջ ուսանիլը Բարիպի մէջ ծնիլ է:

Ասոնք աննշան երիտասարդներ էին. իրենց նըմանները արգէն տեսած ենք: Կան երիտասարդներ զոր առաջին անգամ կը տեսնես առանց ճանչնալու թէ ո՞վ և ի՞նչ են և որոնք ոչ բարի և ոչ չար. ոչ գիտուն և ոչ սղէտ, ոչ հանճարեղ և ոչ անմիտ են. բայց գեղեցիկ են, վասն զի զմայլելի գարուն մը ունին, որ կ'անուանի քսան տարեկան հասակ: Ահա այս տեսակ երիտասարդներու կարգէն էին այն երիտասարդներն ալ: Հազուօղ չքուօղ ազուօր Օսկարներ էին. Օսկար կ'անուանենք, վասն զի այն ժամանակ տակաւին Արթուրները չկային:

«Արարիայի անուշահոտ խունիերը Օսկարի համար վառէ՛, ահա կուգայ Օսկար, Օսկարը պիտի տեսնեմ», կ'ազազակէր տաղերգութիւնը:

Ամէն մարդ Օստիանի զաւակն ըլլալ կը ձեւացընէր, ամէն մարդ սկանտինաւեան և գալէտոնեան վայելչածեւութեան կը հետեւէր: Պարզ անգլիական ձեւն ետքէն պիտի գերազանցէր, և Ուէլինկիթըն որ Արթուրներու առաջինն էր, տակաւին նոր յազթած էր Վաթէրլոյի պատերազմին մէջ:

Այս Օսկարներուն թուլուղէն եկողը Ֆէլիքս Թօլօմիչէս, Պաճօրէն եկողը Լիւթօլիէ, Լիւմօժէն եկողը Ֆամէօյլ և Մօնթօպանէն եկողն ալ Պլաչվէլ կ'անուանէր: Աւելորդ է ըսել թէ անձնուր սիրունի մը ունէր: Պլաչվէլ Ֆէվուրիթը կը սիրէր. Սնգլիա գացած ըլլալուն համար էր որ այս կինը փոխանակ Ֆամօրիթ ըսուելու, Ֆէվուրիթ կ'ըսուէր, Լիւթօլիէ Տալիան կը սիրէր, որ ծագիկի մը անուանը զինուորական անուն մը կարծեր էր. Ֆամէօյլ հօգի կուտար Չէֆինին որ ժօղէֆինին համառօտութիւնն է, իսկ Թօլօմիչէսի սիրունին էր Ֆանթին, որ «լա սլօնտ» (խարտեհաչ) մականունն ալ ունէր՝ իր արեւազօյն գեղեցիկ մազերուն պատճառաւ:

Ֆէվուրիթ, Տալիա, Չէֆին և Ֆանթին չորս զմայլելի, անուշաբոյր ու լուսազեղ աղջիկներ էին. տակաւին փոքր ինչ գործաւոր կը համարուէին, վասն զի ասեղը բոլորովին ձգած չէին, սիրահարութեան պատճառաւ անկարգութեամբ կ'ապրէին, բայց իրենց երեսներուն վրայ բանուորներու սովորական զուարթութեան մնացորդը կար. ամէն մէկուն սրտին մէջն ալ պահուած էր այն կուսական համեստութիւնն որ կնոջ նաև անկումէն ետք չկորսուիր: Այս աղջիկներուն մին նորատի կ'ըսուէր, վասն զի ամէնէն պրզտիկն էր. ուրիշ մըն ալ կար որ պտտաւ կ'ըսուէր:

Պտտաւ ըսուողը քսաներեք տարեկան էր: Բան մը ծածկած չըլլալու համար կը պարտաւորինք ըսել թէ առջի երեքը Ֆանթին լա Պլօնտէն աւելի փորձառութեամբ, աւելի անհօգութեամբ եւ աւելի համարձակութեամբ կը սրանային կեանքի ազմկալի ասպարէզին մէջ, մինչդեռ Ֆանթին տակաւին նոր կոխած էր այս խարուսիկ ասպարէզը:

Տալիա, Չէֆին և մանաւանդ Ֆէվուրիթ չէին

կրնար Յանթինի պէս նորրնձայ սեպուիլ: Թէև նոր սկսեր էին սիրել, բայց արդէն անձնիւր Ատօլֆ մը, Ատօլֆէն ետք Ալֆօնս մը և Ալֆօնսէն ետքն այ կիւսթալ մը սիրած էր:

Ազքատութիւնն և պշանքը երկու ազկտայի խրատատուներ են, մին կը յանդիմանէ. միւրը կը բողբէ: Ժողովուրդին ազուոր ազջիկներն այս երկու խրատատուն այ ունին, սրտնց ամէն մէկը անոնց ականջին կը խօսի: Այս արարածները լաւ պահպանութեան ներքե չգանուելով մտիկ կ'ընեն: Ասկէ կը հետեւին իրենց անկումներն և քարկոծումը: Ինչ որ անարատ և անմատչելի է, իր փառասիրութեամբը կը ճնշէ զանոնք: Բարէ՛, եթէ ազքատ ազջիկը անօթի է, ի՞նչ ընէ:

Ֆէվուրիթ Անդլիա գացած ըլլալուն պատճառու, Չէֆին և Տայիա իր վրայ կը զարմանային: Ժամանակէն առաջ յատկապէս իրեն համար տուն տեղ ունեցած էր արդէն: Հայրը մաթէմաթիկայի ծերունի դասատու մըն էր. տմարդի բնաւորութեան տէր մէկն էր և մեծարան մը. կարգուած չէր բնաւ և քաղաքին մէջ անոր ասոր դաս կուտար: Այս վարժապետը երիտասարդութեանը ժամանակ սպասուհի մը բողբային մոխրանոցի մը կառչիլը տեսեր և այս գիպուածով սիրահարեր էր: Ֆէվուրիթ անա այս սիրահարութեան պտուղն էր: Ֆէվուրիթ ժամանակ առ ժամանակ կը հանդիպէր իր հօրը որ կը բարուէր զինքը: Առաւօտ մը բարեպաշտի կերպարանք ունեցող պտուա կին մը Ֆէվուրիթի տունը եկած և ըսած էր անոր.

— Չէ՞ք ճանչնար դիս, օրիորդ. — Ո՛հ. — Մայրդ եմ, կրկներ էր պառաւը: Յետոյ պիւֆէն բացած, լաւ մը կերած և խմած էր, և ունեցած խշտակը բերել տալով սկսած էր ազջիկին հետ բնակիլ: Այս

մայրը որ մտնող և կարծեցեալ սրբակեաց մըն էր՝ ամենեւին չէր խօսեր Ֆէվուրիթին հետ, ժամերով կը կենար առանց բառ մը արտասանելու: Հօրս հոգիին կերածը կ'ուտէր նախաճաշիկի, ճաշի և ընթրիքի տեսն, և յետոյ վար կ'իջնէր զոնապանին հետ տեսնուելու և ազջիկը անոր բամբասելու համար:

Տայիային՝ Լիսթօլիցէի, գուցէ ուրիշներուն այ յարելուն, անպործութեան սովորելուն պատճառն էր ազուոր բզուեղներ ունենալը: Ի՞նչպէս կարելի էր աշխատեցնել այսպիսի բզուեղները: Առաքինի մնալ ուզող ազջիկ մը պարտաւոր է անողորմ ըլլալ իր մտաներուն նկատմամբ: Իսկ Չէֆին գրգռիչ և գրգռելի կերպով և անոյշ ձեւով մը, այս՝ պարսն, ըսելովն իշխած էր Ֆամէօլլի սրտին:

Երիտասարդներն իբր ընկերակից և ազջիկներն այ իբր բարեկամուհի կը տեսնուէին: Այս տեսակ սիրային յարաբերութիւնները միշտ այս տեսակ բարեկամական կապերով կը զօրանան:

Իմաստունը փիլիսոփայէն կը տարբերի և ապօրինաւոր կերպով կազմուած այս պզտիկ բնտանիքներու նկատմամբ հարկ եղած ամէն վերապահումները ընելով կ'ապացուցանենք մեր ըսածը՝ հաստատելով թէ Ֆէվուրիթ, Չէֆին և Տայիա փիլիսոփայ ազջիկներ էին, իսկ Ֆանթին իմաստուն ազջիկ մը:

Իմաստուն, հապա մտոցա՞ր Թօլօմիլէսը, ըսուի մեզ գուցէ: Սողոմոն կրնար պատասխանել թէ սէրն այ իմաստութիւն մըն է: Իսկ մենք սա միայն կ'ըսենք թէ Ֆանթինի սէրն առաջին սէր մըն էր, միակ և հաւատարիմ սէր մըն էր:

Չորսին մէջէն միայն Ֆանթինին հետ աւելի քաղաքավարութեամբ կը վարուէին երիտասարդները:

Ֆանթին այն էակներէն մին էր, որոնք ընկերութեան ստորին խաւերուն մէջ կը գոյանան: Ըն-

կերային մթութեան ամէնէն անշարժի խորերէն և լամ էր ան և ճակատին վրայ անանուն և անձանօթ էակի մը գրոշմ կը կրէր: Մ...ի մէջ ծնած էր: Ուրօնք էին իրեն ծնողքը: Մարդ չի գիտեր: Ոչ ոք գիտէր թէ ան հայր, մայր ունէ՞ր թէ ոչ: Անունը Ֆանթին էր: Ինչո՞ւ Ֆանթին կ'անուանուէր: Ուրիշ անուն մը կրած չէր բնաւ: Իր ծննդեան ժամանակ զեռ Տիրէթութուտը չէր վերցուած:

Ֆանթին ընտանիքի անուն չունէր. մկրտութեան անուն ալ չունէր, վասն զի եկեղեցին զեռ վերահաստատուած չէր:

Ֆանթին մանկութեան ժամանակ փողոցէն բուպիկ անցնելու ատեն առաջին անգամ զինքը տեսնողը բերնին եկած անունով մկրտած էր զայն: Անուն մը ընդունած էր՝ անձրեւի ժամանակ ամպերուն ջուրը ճակատին վրայ ընդունելու պէս:

Պզտիկ Ֆանթին անուանուեցաւ այնուհետև: Ասկէջ զատ, ուրիշ անուն մը ունենալ կամ չունենալը ոչ ոք գիտէր: Ահա այսպէս աշխարհ եկած էր այս մարդկային արարածը: Ֆանթին տասը տարեկան հասակին մէջ իր քաղաքէն մեկնեցաւ և մտակայ սգարակներու վարձակալներուն մէկուն քով ծառայութեան մտաւ: Երբ տասնևհինգ տարեկան հասակը մտաւ, Բարիզ եկաւ հարստութիւն գանելու համար: Ֆանթին գեղեցիկ էր, բայց անարատ մնաց որքան ժամանակ որ կրցաւ պահել իր անարատութիւնը: Գեղեցիկ ակուաներով և խարտիչագոյն մազերով աղուոր աղջիկ մըն էր: Օժիտի տեղ ոսկի և մարգարիտ ունէր. բայց ոսկին գլխուն վրան էր, մարգարիտներն ալ բերնին մէջ:

Ապրելու համար աշխատեցաւ. յետոյ՝ գարձեալ ապրելու համար սիրեց, վասն զի սիրտն ալ կ'աւսօթենայ:

Ֆանթին թօլօմիէսը սիրեց:

Թօլօմիէսի սէրը ցանկութիւն մըն էր, Ֆանթինի սէրը տրիփ մը: Լատինական թաղի փողոցները, ուր ուսանողները և «կրիզէթ»ները կը վխտան, այս երազին սկզբնաւորութիւնը տեսան: Բանթէոնի բլուրին այն անելանելի բաւիղներուն մէջ ուր այս տեսակ անթիւ յարաբերութիւններ կը կազմուին և կը դադրին. Ֆանթին երկար ժամանակ թօլօմիէսը տեսնել զգուշացած էր: Զգուշանալու կերպ մը կայ որ փնտռելու կը նմանի: Երկար չընենք, օր մը իրենց սիրոյ վէպն իրապէս սկսաւ:

Պլաշվէլ, Լիսթօլիէ և Ֆամէօլլ խումբ մը կը կազմէին, որու գլուխն էր թօլօմիէս: Խումբին ուղին թօլօմիէսն էր:

Թօլօմիէս հին ուսանող ծեր մըն էր. հարուստ էր, չորս հազար ֆրանք եկամուտ ունէր: Չորս հազար ֆրանք եկամուտը Սէնթ ժէնիվիէի յեռան վրայ փառաւոր գայթակղութիւն մը կը համարուի:

Թօլօմիէս առողջութիւնը խանգարուած և կեանքի ամէն վայելումներովն ազրոզ երեսուն տարեկան երիտասարդ մըն էր: Դէմքը խորշումած և ակոսները թափուած էին. գլուխին վրայ կնտութիւն մը կը գոյանար որուն նկատմամբ առանց տրտմելու իւրովի կ'ըսէր. «Երեսուն տարեկան հասակի մէջ մագերը կը թափին, քառասուն տարեկան հասակի մէջն ալ ծունկերը կը սկսին երերիլ»: Միջակ կերպով կը մարտէր. աչքին մէկն ալ ցառոտ էր: Բայց քանի որ իր երիտասարդութիւնը կը մարէր, իր զուարթութիւնը կը վառէր. խեղկատակութիւնն՝ ակոսներուն, ուրախութիւնը մագերուն և հեզութիւնն առողջութեանը կը յաջորդէր, և իր լացող աչքն անընդհատ կը ժրպատէր: Աւերակ մըն էր ան, բայց ծաղիկներով զարդարուն աւերակ մը: Իր երիտասարդութիւնը որ ժա-

մանակէն առաջ կծիկը կը դնէր մէկալ աշխարհը երթալու համար, բարեկարգ կերպով խոյս կուտար, քահ քահ կը խնդար և միայն կ'ուրախանար և կը զուարճանար:

Թատրերգութիւն մը գրած էր, որ վոտվիլի թատրոնէն մերժուած էր: Հոս հոն քանի մը հասարակ ստանաւորներ կը շինէր: Ասկէց զատ նաև բարձրամտութեամբ ամէն բանի վրայ կը տարակուսէր. տարակուսիլը տկարներուն առջեւ մտքի մեծ զօրութիւն մըն է: Այսպէս ա՛ն հեզնասէր և կուստ ըլլալուն համար իր ընկերներուն մեծն էր: Անգլիական բառ մըն է iron բառը որ կը նշանակէ երկաթ: Մի՛ գուցէ անորմէ ելած ըլլայ ֆրանսերէն ironie բառը, որ հեզնութիւն կը նշանակէ:

Օր մը Թօլոմիլէս իր միւս երեք ընկերները մեկուսի անելով, իրը պատգամատու շարժում մը ըրաւ և ըսաւ.

— Գրեթէ տարիէ մը ի վեր Ֆանթին, Տալիա, Չէֆին և Ֆէվուրիթ կ'ուզեն որ խաղ մը խաղանք իրենց: Բացարձակ կերպով խոստացանք իրենց խընդիրը կատարել: Միշտ անոր խօսքը կ'ընեն մեզ, մանաւանդ ինծի հետ: Ինչպէս որ Նաբօլիի մէջ պատու կիները սուրբ Փանվիէի կը պօսան. «Ո՛ր գունատ դէմք, ցուցուր հրաշքդ», մեր գեղանիներն ալ անընդհատ կ'ըսեն ինձ. — Թօլոմիլէս, ե՞րբ պիտի խաղաս մեզի պատրաստած խաղդ: Միւս կողմէն ալ մեր ձնողքը նամակներ կը գրեն մեզ. երկու սղոցի մէջ մնացած ենք: Փամանակը հասած կ'երեւայ ինձ: Ուրոշում մը ընենք: Այսպէս խօսելէն ետք Թօլոմիլէս ձայնը մեղմեց և զազունի կերպով այնպիսի զուարճալի բան մը ըսաւ որ ամենքը միասին բարձրաձայն և եռանդալին կերպով ծիծաղեցան և մանաւանդ Պլաշվէլ ըսաւ.

— Յարի՛ս, շատ լաւ մտածեր ես:

— Ծխարանի և գինետունի մը առջեւ հասնելով ներս մտան և իրենց խորհրդակցութեան վերջին մասը զազունի մնաց:

Այս զազունի խորհրդակցութեան հետեւանքն եղաւ գիւղական զբօսանքի պատրաստութիւն մը երկուստասարկները չորս երիտասարդուհիները հրաւիրեցին և կիրակի իրենց առաջագրած զբօսանքը վայելեցին:

Գ Լ Ո Ւ Խ Գ.

Չ Ո Ր Ս Ը Չ Ո Ր Ս Ի Ն Հ Ե Տ

Այսօր գժուարաւ կարելի է երեւակայել ինչ որ քառասունըհինգ տարի առաջ ուսանողներու և «կրիզէթ»ներու գիւղական զուարճութիւն կ'անուանէր: Բարիղի հիմակուան չրջականներն սուջուանին չեն նմանիր, ինչ որ չրջա-բարիղեան կեանք կրնար անուանիլ կէս դար առաջ, այսօր բոլորովին տարբեր կերպարանք ունի: Ուր որ ձամբորդներու համար երկանիւ պզտիկ կառք մը կար, հիմա չոգեկառք և չոգեհաւ կայ, ինչպէս այն ատեն Սէն Գլու մօտակայ գիւղ մը կը սեպուէր, հիմա Ֆէզանն ալ մերձակայ տեղ մը կը համարուի: 1862ին Ֆրանսան Բարիղ քաղաքին չրջականները կը համարուի:

Չորս ամօղները գիւղական ամէն տեսակ զուարճութիւններով կատարեալ զբօսանք մը ըրին: Ուսանողները դպրոցական հանգստեան մէջ էին, օրն աւստնային և պայծառ օր մըն էր: Առջի օրը Ֆէվու-

րիթ, որ իր ընկերուհիներուն մէջ միայն ինք գրել գրէր, յանուն չորս ազգիանց Թօլոմիլէսին սխալ ուղղագրութեամբ սա տողը գրած էր. «Կանուխ ճամբայ ելնելը բարեբախտութիւն մըն է»: Այս պատճառաւ առաւօտեան ժամը հինգին ելան: Ճամբու սայլով Աէն-Գլու գացին. ջրվէժին նայեցան որ չորցած էր և գոհեցին. —Ո՛րքան աղուոր ըլլալու է եթէ ջուրը գալու ըլլայ: Նախաճաշիկը Թէթ-Նուարի մէջ ըրին, ուր Գասթէն գեռ սնցած չէր, մեծ աւազանին եռանկին ծառայարին մէջ մատնիկ խազ մը խազացին, Գիօգինէսի կանթեղին վրայ ելան, Աէվրիի կամուրջին վրայ խաղով մը դուարձացան, Բիւթօէն ծաղիկներ հաւաքեցին, Նէօյիլէն եղէգնեայ սրինդներ ծախու առին, ամէն տեղ խնձորով շինուած «բասթիլ»ներ կերան և կատարելագէս կը ջանիկ եղան:

Նորատի ազնիկները վանդակէն փախչող չիկանաւերու պէս վրվուկ կը հանէին և կը շաղակրատէին. կարծես թէ կը գառանցէին. մերթ ընդ մերթ պղտիկ ապտակներ կուտային երիտասարդներուն: Ո՛ր երիտասարդական աւիւն, ո՛ր պաշտելի տարիներ: Շերափագիներուն թեւը սարսափ: Ո՛հ, ո՛վ որ ես, կը յիշե՞ս արդեօք. միթէ քայա՞ծ ես մայրաներու մէջէն՝ մէկդի ընելով ոստերը սրպէս զի հնեգուի ետեւը եկող սիրուն գլուխը: Անձրեւէն թրջուած գոտիթափին վրայէն միթէ խնդալով սպրդա՞ծ ես սիրուհիիդ հետ որ ձեռքովը քեզ կը բռնէ և որ կ'աղաղակէ. —Ս՛հ, նոր կոչիկներս նայէ ի՛նչ եղան:

Ինչո՞ք փութանք բռնել թէ այս գուարթ խումրը զուրկ մնայ այն ուրախալի սնրազգութենէն որ է տեղատարափ մը. թէ և Ֆէվուրիթ տունէն միկնելու ատեն վարդապետական և մայրական ձեռով մը բռնած

էր. «Խղունջները ճամբաներու վրայ կը շրջին, անձրեւի նշան է այս, ո՛րդեակներ»:

Այս ազնիկներուն չորսն ալ խիստ աղուոր էր: Պ. Ասպետ ար Լապուիս որ այն ատենները համբուռնեցող ձերուհի դասական բանաստեղծ մըն է և էլէօնօր ունեցող պարզամիտ մարդ մըն էր, Աէն Գլույի շագանակենիներուն ներքեւ թափառելու ատեն առաւօտեան ժամը տասնին անոնց անցնելը տեսաւ և Խարիթեանց քոյրերը յիշելով բռն: «Ասոնց մին աւելի է»: Ֆէվուրիթ, Պլանշվէլի սիրուհին, քսանեւերեք տարեկան ազնիկը, այն որ պատու կ'ընուէր, կանաչազարդ մեծ ոստերուն ետեւէն առաջ կը վազէր, փոսերուն վրայէն կը ցատկէր, մայրաներուն վրայէն եռանգալի աշխուժով մը կ'ստանուր, և դաշտային զիցուհիի աւխնով համակուած ամէնուն գուարձութեան կարգադիրն էր: Աւելի նազելու զըրգումով քան թէ բարեկամութեան զգացումով ամենեւին իրարմէ չէին բաժնուեր Զէֆին և Տալիա, որոնք բազէն այնպիսի գեղութիւն մը ընդունած էին որ իբրբու մօտենալով աւելի չքեղութիւն և աւելի կատարելութիւն կուտային իրենց գեղութեան, և մին միւսին վրայ կը թնելով անգլխական գիրք կ'առնէին. առաջին քիփաէյքները(*) նոր սկսեր էին երեւալ. կիները կ'սկսէին մեղամաղձութեան ենթարկել ինչպէս ետքէն մարդերն ալ պայքընական տխրութեամբ պիտի համակուէին, և գեղեցիկ սեւին մազերը կը սկսէին կախուելով ծփալ: Զէֆինի և Տալիայի

(*) Անգլիերէնէ առնուած նոր բառ մըն է, որուն բուն նշանակութիւնն է «չիտասակ, բարեկամութեան առեւտուած»: «յս բառը կը գործածուի նշանակելու համար կաղանդէփի դիմամբ կազմուած պզտիկ գիրքեր, որոնք բնօրէն փառաւորագէտ կազմուած են, և գեղեցիկ ձևով և գիրով զարդանկարներ ունին:

մագերը գլանածև։ Նիւսով յօրինուած էին։ Միսթօլիէ
և Ֆամէօլլ իրենց վարժապետաց վրայ վիճարանու-
թեան մը բռնուած էին և Պ. Տէլվէնգուրի և Պ.
Պլոնտայի մէջ եղած տարբերութիւնը Ֆանթինին կը
հասկցնէին։ Պլաշվէլ կարծես յատկապէս ստեղծուած
էր կիրակի օր թիւերն վրայ կրելու։ Նամար Ֆէվուրի-
թի Թերնօյին գործարանէն ելած չալը սրու մէկ կող-
մը ձուռք ունէր։

Թօյօմիցէս ետեւէն կ'երթար՝ խումբին իշխելով։
Շատ գուարթ էր, բայց տեսնողը կ'զգար թէ կառա-
վարողն այն էր, գուարթութեանը մէջ հրամատա-
բութիւն մը կը նշմարուէր, իր հազուստին գլխաւոր
զարգարանքն էր նանքինեան բառած կ'երպասէ նո-
րածև բանթալօն մը՝ պղնձեայ Նիւսիէն ներբանա-
կապներով, երկու հարիւր ֆրանքնոց եղեգնեայ մեծ
գուռազան մը զոր ձեռքը առած էր, և որովհետեւ ի-
րեն նամար աններելի բան մը չկար՝ բերանն ալ տա-
րօրինակ բան մը ունէր որ կ'անուանուի գլանիկ։
Կը ծխէ ան, վասն զի իրեն նամար ամենեւին չկար
բան մը որ նուիրական ըլլար։ — Ի՛նչ զօրմանալի
մարդ է սա Թօյօմիցէսը, կ'ըսէին պատկառանօք իր
միւս ընկերակիցները, ի՛նչ բանթալօն, ի՛նչ գօ-
րութիւն։

Իսկ Ֆանթին ուրախութեան անձնուիրութիւնն
էր։ Իր շքեղ աղաները անշուշտ Աստուծմէ պաշտօն
մը առած էին, որ է խնդալ։ Կամովին աւելի ձեռքը
կը բռնէր քան թէ գլուխը կը զնէր իր կարուած
յարգեայ փեղոյրը որ երկայն և սպիտակ ժապաւէն-
ներով զարգարուած էր։ Խարտիչագոյն թանձր մա-
զերը որոնք ծփալու պատրաստ և գլուրութեամբ
քակուած էին և զոր անընդհատ կապել հարկ կ'ըլ-
լար, կարծես թէ ուռիներու ներքեւ կալաթէլայի
պէս փախչելու համար շինուած էին։ Վարդագոյն

չուրթերը զուարթ շատախօսութեամբ կը չարժէին։
Թերնին խորշերը որ էրկիօնի քանդակուած Նին պատ-
կերներուն պէս ճշտուէա երեսոյթ մը ունէին կար-
ծես թէ յանդուգներուն հրաւիր կը կարգային, բայց
իր մթապին երկայն յոնքը երեսին այս վարի կողմի
տղմուկը կարծես հանգարտելու համար զգուշաւոր
միջամտութիւն մը կ'ընէր։ Բայց զարգարանքը կար-
ծես թէ կերպիւ իւր կ'երգէր և կը բորբոքէր։ Հա-
զած զգեստը մոլորչագոյն պարծէ էր, սոքք բոսորու-
գոյն կոշիկներ ունէր, որոնց ժապաւէնները իր ծա-
կօտիէն և նորը գուրգային վրայ իքս տասեր կը
զծէր, վերարկուն անգլիածև գրասի մը կը նմանէր
և նիւթն էր բեհեզ մը որ Մարտիլիայի մէջ հնար-
ուած է։ Այս բեհեզը գանդու կ'ըսուի, որ գէնզ ու
(օգոստոս 15) խօսքին աղաւաղումն է և որ Գանսիլի-
րի պէս արտասանուելով կը նշանակի զեղեցիկ օգ,
տաք եւ կէսօր։

Միւս երեքը, ինչպէս բոնք, բոլորովին հազ-
ուած էին, ամառուան մէջ երբ այս մերկութիւնը
ժողկուէտ փեղոյրներու ներքե կ'ապաստանի, կարի
վաշելուց և հրապուրիչ երեսոյթ մը կը ստանայ,
բայց այս յանդուգն հազուստներու քով խարտիչա-
գոյն Ֆանթինի գանդուն երբեմն թափանցիկ երեսա-
լով, մերթ բացուելով և մերթ սոցուելով, և ծած-
կելով ու միանգամայն ցուցնելով ինչ որ սարկեշտու-
թիւնը կը սրտատարի ծածկել, կարծես թէ համեա-
տածև հազուստի հրապուրիչ գլխա մըն էր, և սիրոյ
այն համբաւաւոր առեանը՝ ուր կանաչագոյն աչքովը
փայլող Սէթ գերակամուէին կը նախապահէր՝ պըչ-
բանքի մրցանակը գուցէ այս գանդուին տար որ սր-
բաւէտ համեատութեան համար կը մրցէր։ Երբեմն կը
պատահի որ ամէնէն պարզամիտն ամէնէն գի-
տաւնն է։

Պանթինին զէմքը փայլուն, կողմնական կերպարանն ազնիւ, աչքերը կարի կապտագոյն, արտեւանունքը լեցուն, ոտները կամարածեւ եւ փոքր, գաստակներն են պճեղները սքանչելի կերպով ծածկուած, մարմնոյն կաշին սպիտակ՝ որով իր ծառածեւ երկնագոյն երակները տեղ տեղ կ'երեւային, այտը մանկային և թարմաւէտ, վիզը էզինական Հերաներու վզին պէս հաստածեւ, ծոծրակը քաջակազմ եւ գլխակոր, ուսերն այ կարծես Գուտթուշի ձեռքովը ձեւուած էին. ուսերուն մէջտեղ հեշտալի փոսիկ մը կար որ բննեղեայ վերարկուին տակէն կ'երեւար. Պանթին մտախոհութենէ ստուգեայ զուարթութիւն մըն էր. քանդակուած և ընդիր անձ մըն էր, և տեսնողը կը գուշակէր թէ իր գարդերուն և ժապաւէններուն ներքեւ արձան մը կար, արձանին մէջն այ հողի մը:

Պանթին գեղանի էր, թէև ինք ոչ այնքան գեղանի կը համարէր ինքզինքը: Այն սակաւաթիւ մրտախոհները, որոնք գեղութեան խորհրդաւոր պաշտօնեաներն են և որոնք ամէն բան կատարելութեան հետ կը համեմատեն լուսթեամբ, եթէ տեսնէին այս պղտիկ բանւոր աղջիկը, անոր բարիգեան թափանցիկ չորհրդագեղութեան ներքեւ հին ժամանակներու նուիրական ներգաշնակութիւնը ընդհանրած պիտի ըլլային: Այս անչուք աղջկան տեսակն ընտիր էր: Իր գեղութիւնն երկու տեսակով կը բաղկանար, որոնք են ոճն ու գաշնակութիւնը: Ոճը տեսլականին ձեւն է, իսկ գաշնակութիւնն անոր շարժումն է:

Ըսինք թէ Պանթին ուրախ զուարթ աղջիկ մըն էր. կը հաստատենք թէ Պանթին նաև կատարելապէս պարկեշտ աղջիկ մըն էր:

Դիտող մը եթէ ուշադրութեամբ գննելու ըլլար

Պանթինը, պիտի գիտէր որ ան թէև երիտասարդութեանը գարնանային եղանակին և ատօրեայ սիրոյ ախեռով բուրովին գրաւուած արբշխ մըն էր, բայց և այնպէս աննկուն զգաստութիւն և համեստութիւն մը կ'երեւային իր վրայ: Փոքր ինչ գարմացած կը մնար ան: Այս սրբաւէտ զարմացումն այն նուքը գերազանցութիւնն է, զորով Բսիչէ Աստղիկէն կը տարբերի:

Պանթին երկայնածեւ, սպիտակ և ազնիւ մառնեկովը կը նմանէր վէտթեան կոյսի մը, որ սակեղէն գնդասեղով մը նուիրական հուրին մոխիրները կը խառնէ: Ինչպէս որ ընթերցողը քաջ պիտի տեսնէ ետքէն, Պանթին թէև Թօլօմիլէսին սչինչ պիտի մեքծէր, սակայն հանգստութեան տեսն իր զէմքը բացարձակապէս կուտական զէմք մըն էր, ժամանակ առ ժամանակ ճշմարիտ և գրեթէ անաչառ արժանապատուութեան զգացումով մը կը համակուէր, և մարդ պիտի զարմանար և պիտի խոտվուէր եթէ տեսնէր թէ ինչպէս չաւտ մը անոր ցնծութիւնը կ'անհրեւութանար և թէ ինչպէս զուարթութիւնը թողլով անմիջապէս խորին կերպով մը կ'սկսէր մտածել այն: Ինչպէս իր մը արձամանութեան կը նմանէր անոր այս յանկարծական ծանրութիւնն որ երբեմն անողոր կերպով կ'արտայայտուէր: Ճակատին, քթին և կզակին գիծն այնպիսի հաւատարակչութիւն մը ունէր որ համեմատութեան հաւասարակչութենէ շատ կը տարբերի և որով երեսի ներգաշնակութիւնը կը գոյանայ:

Քթին հիւր վերին չուրթէն բաժանող կարի յայտարար անջրպետին վրայ Պանթին անըմբռնելի և սիրուն ծալ մըն այ ունէր, որ անարատութեան խորհրդաւոր նշանն է և որու հրապրովը Պարպրուս Իզօնի մէջ գետնէն գտնուած Տիանի մը սիրահարեցաւ:

Կը հաստատենք թէ սէրը յանցանք մըն է. Պանթին յանցանքին վրայ ծփող անմեղութիւնն էր:

Գ Է Ո Ւ Խ Գ.

ԹՕՂՕՄԻՅԷՍ ԱՅՆՔԱՆ ԶՈՒՍՐԹ Է ՈՐ

ՍՊԱՆԻՍԱԿԱՆ ԵՐԳ ՄԸ ԿՆԵՐԳԷ

Այն օրը սկիզբէն մինչեւ վերջ արշալոյսով կազմուած օր մըն էր: Կարծես թէ բոլոր բնութիւնը հանդիման հրահան բնդունած էր և կը խնդար: Սէն Գլուշի ծագկատաններէն անոյց հօտեր կը բուրէին: Սէնի չունչէն տերեւները թեթեւակի կը յուզուէին. սօտերը հովէն չարժումներ կ'ընդունէին. մեղունքը յամբիկները կը թայլէին. թիթեաներու աճաղին բազմութիւն մը «աչիլէ» բուռած ծագիկներուն, առւոյաներուն և գուարթայի խոտերուն վրայ կը յարձակէր: Պրանսայի թագաւորին շքեղ պարտէզին մէջ թափառականներու խումբ մը կար, որոնք էին թըւոչունները: Զորս ուրախայի ամսներն որոնք արեւին, գաշտերուն, ծագիկներուն, ծառերուն հետ խառնուած էին, կը փողփողէին: Եւ իբր գրախտի մէջ միասին գուարձանալով կը խօսէին, կ'երգէին, կը վազվզէին, կը պարէին, թիթեաներու ետեւէն կը վազէին բռնելու համար, վրանածագիկ կը ժողվէին. բարձր, կանաչափայլ, գուարթային և բարեմոյն խոտերու մէջ իրենց ծակոտկէն եւ վարդագոյն գուլպաները կը թրջէին ու միանգամայն տեղ տեղ ամէնքն ալ համբոյր կ'առնէին և կուտային իրարու, բացի Չանթինէն, որ իրօք սէր կ'զգար և սը մտախոսու-

թեամբ եւ անուարութեամբ գրաւուած, անորոշապէս կը գիմարէր:—Պուն ալ միշտ կը նմանիս այնպիսի անձի մը որ չգիտեմ ի՞նչ... կ'ըսէր Ֆէվուրիթ: Ուրախութիւններ են ասոնք: Երջանիկ ամոլներու այսպէս երեւոյ և անցնիլը բուն կերպով հրաւեր կարգալ է կենաց և բնութեան, և ամէն բանէ զըբուանք եւ լոյս արտադրել կուտայ: Ժամանակաւ վըհուկ մը կար, որ մարգագետինները և ծառերը մասնաորակա սիրահարներու համար գոյացուցած է, աճա ստոր համար է որ սիրահարներու մշանջենական դատարանը եղած են բնական վայրերը և գաստուսները չպիտի պակսին: Նաեւ ստոր համար է որ գարունը խորհելու սովորութիւն ունեցողներու սէրը գրաւած է: Ազնուականը, սամիկը, դուքսը, ատենակալն և իրաւագէտը, պալատի մարդերն և քաղաքի մարդերն, վերջապէս ամէնքն ալ այս տօնը խմբելու ենթակայ են: Ամէն մարդ կը խնդայ, անձնիւր ուրիշ մը կը վնասէ, օգին մէջ երկնային լոյս մը կայ. ս'է, ի՛նչպէս կ'այլակերպին որոնք որ կը սիրեն: Նօտարի գրադիրներն անգամ երկնային էակներ կ'ըլլան. սիրահարներու սղտիկ ձայները, խոտերուն վրայ անոնց իրարու ետեւէ վազելը, վազելու ժամանակ իրարու մէջքէն բռնելով գրկուիլը, իրարու բուռած ծածուկ խօսքերը, սրք ներգաշնակութիւններ են. բոս մը, վանկ մը բսելու ասթիւ յանկարծ վերար պաշտելը, իրարու բերնէ կեռաս չափառակէյն և ասոնց նման զեւ ուրիշ շատ սիրային իրողութիւններ կը վառին, կը բորբոքին եւ երկնային փառքով կը պտակուին: Փեղանի ազջիկներն իրենք իրենց գեղեցկութիւնը անոյց վայելումով մը կը վասնեն: Կը կարծեն թէ վախճան չունի այն: Փիլիսոփաները, բանաստեղծները, պատկերահաններն երբ կը տեսնեն սիրոյ այս հիանալի տեսարանները, այնքան կը շլահան սր չը գիտեն թէ ի՞նչ բնին:

Չու՛ւ ի Սիթէր, կը պոռայ վաթօ, Լանդրէ՛ սը շինականներու պատկերահանն է՝ կը հիանայ օդին մէջ թեւարկող իր մարդերուն վրայ: Տխորօ կը խրախուսէ այս տեսակ սիրահարները, իսկ տ'Իւրֆէ գրիւիդներ կը խառնէ անոնց հետ:

Չորս ամուլներ նախաճաշելէն ետք այն ատեննէրը թագաւորին ամուսն բուռած պարտէզը գացեր էին Ինտիայէն նոր եկած բոյս մը տեսնելու համար, որու անունը հիմա չենք յիշեր եւ զոր տեսնելու հետաքրքրութիւնն այն ժամանակ Բարիզի բոյսը բնակիչները գէպի Սէն-Գլու կը մղէր. բարձր կոճղով տարօրինակ և սիրուն թուփ մըն էր այն, որու անթիւ ստերը գերձանի պէս նուրբ, գիտախոյլ եւ անտերեւ էին ու միլիոնաւոր սպիտակ վարդիկներով ծածկուած. հետեւաբար կարծես թէ ծաղիկներու սջլոտ վարս մըն էր թուփը: Այս թուփը տեսնելու եւ զարմանալու համար միշտ բազմութիւն մը անպակաս էր:

Թուփը տեսնելէն ետք Թօլօմիլէս էջ հեծնալ առաջարկած էր, և իշտպանի մը հետ գինը կտրելէն և ստակը իր քսակէն տալէն ետք ամէնքն ալ էջերով ետ դարձեր էին՝ վանվրէն եւ Իսիլէն անցնելով: Իսիլի մէջ պզտիկ գէպք մը տնեցան: Հասարակաց պարտէզը, որ իրը ազգային գոյք ծախուած էր եւ որու այն ատենուան տէրն էր զօրաց համբարապետ Պուրկէն, պատահաբար բաց թողուած էր: Ամուլները վանդակապառէն ներս մտած, արուեստաչէն անապատականին այրը մտնելով անոր այցելութիւն մը բրած էին, եւ հայելիներու համբաւաւոր սենեակին գազանի գօրութիւնը փորձած էին: Այս սենեակը միլիոնատէր եղած կնամուլի մը կամ Բրիտաբի կերպարանք առած Թիրիզարէյին արժանի տեսակ մը լկտի ծուզակ է: Յետոյ երկու չազանակենիներուն վրայէն չուանով

չինուած մեծ սրբանը մտեր եւ օրուեր էին: Թուլուզցի, Թօլօմիլէսը, որ փոքր ինչ սպանիացի կը սեպուէր՝ Թուլուզ՝ Թօլօզայի մօրաքոյրն ըլլալուն համար, մի առ մի կ'օրօրէր գեղանի աղջիկները, եւ օրօրուելու ատեն գեղանի աղջիկներուն միջազգեստը թեկու պէս բացուելով ծալքեր կը շինէ՞ ամէնուն ծիծաղը չարժելով, եւ կրթող պատկերահաշէին հետաքրքրութեան արժանի տեսարան մը ընծայելով. իսկ Թօլօմիլէս այն գեղանիները օրօրելու ատեն մեղաւնաղձային եղանակի մը վրայ շինուած սպանիական հին երգ մը կ'երգէր, զոր երկու ծառի մէջտեղէն չուանով մը օդին մէջ թռչելու պէս օրօրուող աղջիկ մը անպատրաստից յօրինած էր անչուշտ:

Soy de Badaloz
Amour me Hama .
Toda mi alma
Es en mis o'os
Porque ensenas
A tus piernas.(*)

Փանթին միայն չուգեց օրօրուել:

— Այս կերպով վարուելը չեմ սիրեր մրմնաց Ֆէվուրիթ բաւական խառութեամբ:

Էջերուն ճամբայ տալէն ետք նորէն սկսան զուարճանալ. նաւակով Սէն գետէն անցան, և Բասիէն հետիտն քաղելով էթուալի գուռը հասան: Ինչպէս կը յիշէ ընթերցողը, ատուտեան ժամը հինգէն ի վեր սաքի վրայ էին անոնք. բայց ս՞ով կրնար յոգնիլ:

(*) Թարգմանութիւնն այս է. «Պատախօսի մէջ ծնած եմ. սէրը եր երաւիբէ գիւ: Սիրս բոյսոզի՞ն անցուս մէջն է, վանգի գեղեցիկ արունքներդ կը ցուցնես ինձ:

«կիրակի օրեր յողորմութիւն չկայ, կիրակի օրեր յողորմութիւնը չաշխատիր», կ'ըսէր Յէվուրիթ: Ժամը երեքի ատենները չորս ամուսնիւրը երանութեամբ անաբեկ՝ սուսական լեռներէն(*) սաստանելով վար կ'իջնէին. այս լեռները տարօրինակ շէնք մըն է որ այն ժամանակ Պոթինի վերին կողմերը կը գրաւէր և որու օձապաշտ գիծը Շանգ էլիզէի ծառերուն վրայէն կ'երեւար:

- Ժամանակ առ ժամանակ Յէվուրիթ կը դռչէր.
- Հապա խաղն ե՞րբ պիտի խաղաս. կ'ուզեմ որ խաղը կատարուի ալ:
- Համբերութիւն, կը պատասխանէր Քօլոմբէս:

— ❦ —

Գ Լ Ո Ւ Խ Ե

ՊՕՐՊԱՐՏԱՅԻ ՊԻՆԵՏՈՒՆԸ

Ռուսական լեռներէն իջնելէն ետք զուարթուն խումբը ճաշի ուզած էր, և վերջապէս փոքր ինչ յողմելով Պոմպարտայի գինետունը մտած էր. Պոմպարտո անուն անուանի պանդակապետը հաստատած էր այս գինետունը իբր օգնական ձիւղ իր մեծ պան-

(*) Ռուսական լեռ կ'ըսուին այն բնական կամ արուեստական լեռներ որոնց վերէն վար շիտակ կամ գարսուղի նամբայ մը կարուած է: Մարդ վերէն բայիւրի մը մէջ կը մտնէ. եւ անով սպրդելով սաստիկ արագութեամբ մինչեւ վար կը սահի: Այս գրօսանքը հիմա Ֆրանսայի մէջ արգիւտած է, վասնզի ցառ անձեր սահելու ժամանակ վիրահարուած են:

դուինն որո՞ւ ճակատի ծանուցման տախտակն այն ատեն Բիվոյի փողոցը Տրյօրմի անցքին քովն էր:

Գինետունին մէջ մեծ այլ մէկու աննակ մը կար և ներսի կողմը ննջարան և անկողին մը ունէր. (կիրակի օր ըլլալուն ճաշատունը բազմութեամբ լի էր, հետեւաբար ստիպուած էին համակերպիչ այս օթեւանին): Սենեակն երկու պատուհան ունէր ուրիշ գետն և գետափը կնձններու մէջէն կ'երեւային. ամառուան արեւու շքեղ ճառագայթ մը մերթ ընդ մերթ պատուհաններուն վրայ կը զարնէր. երկու սեղան կար, որոնց մէկուն վրայ մարդու և կնիկի փեղոյքներու հետ խառնուած ծաղկափունջերու անագին գէղ մը կը տեսնուէր. իսկ միւս սեղանին վրայ, որու բոլորտիքը չարուած էին չորս ամուսնիւրը, շատ մը սկաւառակներ, սնակներ, բաժակներ և շիշեր, գինիի սրուակներու հետ խառնուած գարեջուրի թակոյկներ գրուած էին. սեղանին վրայ ոչ այնքան կարգաւորութիւն կար, իսկ ամէկը անկարգութիւն մը կը տիրէր: Մօլիէրի բտածին պէս՝ սեղանին տակ սուքով անագին աղմուկ և վլվլուկ մը կը հանէին:

Իրիկուան ժամը չորսուկէսէն սկսող մինչև ատու ժամը հինգին սկսող դիւզական գրօսանքին վիճակը այս էր անա: Արեւները հեռո՞ւնէ կը քաշուէին, ախարժակը հեռո՞ւնէ կը նուազէր:

Շանգ-էլիզէն, որ արեւով և բազմութեամբ ուղարկուած էր, ըստ և փոշի էր միայն. երկու բան որով կը բաղկանայ փոքր: Մարդի ձիւրը, որոնք կարծես թէ վրնջող մերմերներ են, սակեզոյն ամպի մը մէջ կը կանգնէին: Կառքերը կ'երթային ու կուգային: Նեոյիւրի ճամբէն շքեղաձեւ պանապան գօրաց լաշտ մը կուգար որու առջեւէն փողեր կը հրնչէին: Սպիտակ գրօշակը որ արեւը մարը մանելու ատեն կարծես թէ վարդագոյն կ'երեւար, թիւիլրբի

զմբէթին վրայ կը ծփար: Գոհունակ չըջողներու բազմութիւն մը կը վխտար Գոնգորտի հրապարակին վրայ որ այն ատենները նորէն Լուի 15րդի հրապարակը կ'անուանէր: Շատերը տակաւին արծաթեայ շուշան կը կրէին՝ վէա առ վէա սպիտակ ժապաւէն մը կախելով, որ 1817ին տակաւին քրտլորովին վերցուած չէր կուրծքերու վրայէն: Պզտիկ աղջիկներ անցորդներուն մէջ տեղ տեղ չըջաններ կազմելով և ծափահարելով այն ժամանակ անուանի եղած պուրպոսնեան երգ մը կ'երգէին, որ Հարիւր Օրերը չանթահարելու սահմանուած էր և որու նապարթն էր.

Rendez nous notre père de Grand,

Rendez-nous nous notre père.

Արուարձաններու բնակիչներէն անթիւ անձինք հազուած չբուած, ոմանք այլ քաղքեիներու պէս շուշանածև նշաններ գրուած՝ մեծ ամուսին և Մարինեիցի ամուսին մէջ տիւուեր էին, և մասնի տեսակ մը խաղ կը խաղային ու փայտէ ձիերու վրայ հեծնալով կը գտնային: ոմանք գինի կը խմէին. ոմանք տպարանի նորոյս աշկերտներ էին և թղթեայ գտակներ ունէին. ամէնքն այլ կը խնդային: Ամենուրեք զուարթութիւն և ուրախութիւն կար: Անվրդով խաղազութեան և պուրպոսնեան անթերի ապահովութեան ժամանակ մըն էր այս, ժամանակ մը ուր ուտիկանութեան տեսուչ Անկլէս Բարիզի արուարձաններուն բնակիչներուն վրայ թագաւորին զրկած մըտերմական և մասնաւոր տեղեկագրի մը մէջ հետագայ տողերը կը գրէր:

«Վեհափա՛ն Տէր, լաւ մը դիտելէս եաք կը հաստատեմ թէ այս մարդերէն վախնայու ամենեւին «բան մը չկայ: Կատուի պէս անհոգ և թմրած մար-

«դեր են: Գաւառներուն մէջ ժողովուրդին ստորին «զաները խոտովակէր են, բայց Բարիզի ժողովրդեան «ստորին գասերը չեն. սասնց ամէնքն այլ պզտիկ «մարդեր են: Ասոնց երկուքը քով քովի բերուելով «հազիւ կրնան ձեր կրքնատիէ զօրաց մէկուն հաստ «ստորի: Մայրաքաղաքիս սամիկ ժողովուրդէն վա «խու բան չկայ ամենեւին: Գիտե՛լ արժան է որ յի «սուն տարիէ ի վեր այս ժողովուրդին մէջ ամէնուն «հասակն այլ պզտիկցած է, և Բարիզի արուարձաննե «րուն մարդերը հիմա աւելի փոքրահասակ են քան թէ «չեղափոխութենէ առաջ: Վտանգաւոր չեն. վերջա «պէս լաւ սամիկներ են անոնք»:

Կատուին ստիւծի մը փոխուիլն ստիկանութեան տեսուչներու անհնարին բան մը կը թուի. սակայն այս փոփոխութիւնը ճշմարիտ է. Բարիզի ժողովուրդը այս հրաշքը կը գործէ: Մանուանդ թէ կատուն զօր այնքան կ'արհամարհէ կոմս Անկլէս, չի՛ն ժամանակի հանրապետութիւններէն կը յարգուէր. ազատութեան անձնաւորութիւնը կը սեպուէր այն, և կարծես Բիքէայի անթիւ Աթենասին զուգականն ըլլալու համար՝ Կորնթոսի հասարակաց հրապարակին վրայ կատուի արոյրեայ ահագին արձան մը գրուած էր: Վերահաստատութեան(*) ժամանակի միամիտ ստիկանութիւնը կը սխալէր երբ այնքան անփեաւ կը համարէր Բարիզի ժողովուրդը: Կարծուածին չափ «լաւ սամիկ» չէ ան: Ինչ որ է Աթենային Յոյնին համար, նոյնն է Բարիզիին Գաղղիացիին համար: Բարիզիին ամէնէն աւելի աղէկ կը քնանայ. ամէնէն աւելի համարձակօրէն նանրատէր և ծոյլ է. ամէնէն աւելի մոռացկոտ կը կարծուի. բայց մի՛ վտահար,

(*) Նաբոլէոն Աէնը Էյլէն կղզին ախորուելէն ետք Լուի ՓՆ. Ֆրանսայի քաղաւոր եղաւ: Ասոր իշխանութեան ժամանակը «Վերահաստատութիւն» կ'անուանուի:

թիւն ամէն տեսակ անհոգութեան բնորոշակ է, սակայն երբ չարութի մը ծաղրը փառք կը նշմարէ, կարող է ամէն տեսակ կատաղութեամբ գործելու և ամէն մարդուս զարմանքը գրաւելու: Նիզակ մը տուր անոր՝ և ա՛նա Օգոստոս 10ին զէպքը կը կատարէ(*):

Տրացան մը տուր ձեռքը, և ա՛նա Աւստերլիցի պատեւրագին մէջ կը յայթիս: Նարոյէնի նեղուկն է և Տանթոնի սպառէնը: Եթէ Նայրենիքը ազատի չարի է, կը զինուի, եթէ ազատութեան համար կուսիլ չարի բլրայ, փողոցին քարայտակները կը քակէ ամբողջ շինելու: Համար: Զգուշացի՛ր, իր բարկայի մազերը զիւցաղնականց են, պլուզային վրայէն քաղմիկ մը կը հագնի ան: Արև է աննշան փողոց անոր քաջութեամբը Փոսիոնեան(*) կիրճ մը կ'ըլլայ:

(*) Պետեովիի յանդուգն և զրգուիչ յայտարարութեան վրայ բոլոր Քրանսա զայրոյթով և հայրենասիրութեան անյուր և անգորով մը վառուեցաւ և բոլոր Ներուպի յարկելու պատրաստեցաւ: Բայց նախ արժայական պալատին վրայ յարձակիլ և Լուի ժ.Ջ.ը գտնէն վար գլորելու գիտիլ, 1792 օգոստոս 10ին նայրենասէր պատմաբանքին մը պատրաստեցին: Մարտիլիացիներու և Պրքոսիներու հետ միանալով բազաւորին պալատին վրայ յարձակեցան, բազաւոր փախաւ: Ազգային ժողովին ազաւրեցաւ: Ապսամբներ յարկեցին պալատական գորաց, և այս յարարութեան հետեւութիւնն եղաւ միապետութեան բարձումը և Լուի ժ.Ջ.ին Թամիլ աւսարակին մէջ բանտարկուիլը:

(**) Պարուպի արեւելեան հարաւային կողմը Բազալ մը կայ որ Հոսովայեցոց ժամանակ Պոսիոն և այսօր Թրիէնցօ կ'անուանի: Այս Բազալին մօտեր կիրն մը կայ, որ երեւելի հանդիսացած է վառեցի Հոսովայեցի Թ. Ալբուրիոս Կալուինոս և Բօսիլմիոս Ալպինոս երկուսոսներու իշխանութեան ժամանակ հոն յաղտուեցան: Սամիթներու գորագիտ Բօնիոս Հեռնիոս այս կիրնին մէջ բանտարկեց յաղբուղ Հոսովայեցիները: Այս պատճառաւ կիրնը այնուհետեւ Պոսիոնեան կիրն անուանեցաւ:

Երբ ժամը կը զարնէ, այն սամիկը կը մեծնայ, այն պղտիկ մարդը սուրի վրայ կ'եղնէ, և գարնուրիկի կերպով մը կը նայի, իր շունչը փոթորիկ մը կ'ըլլայ, և այն զիւրարեկ խեղճ կուրծքէն Ալպիան լիտներու ծաղրը խանդարել կարենալու չտի հոյ կ'եղնէ: Բարիզի արուարձանին սամիկին հետընթան է սր յեղափոխութիւնը բանակին հետ խառնուելով Եւրոպան կը նուաճէ: Կ'երգէ ան. երգն իր աւրախութիւնն է: Թող իր երգն իր բնասարսութեան յարմարի, և այն ատեն կը տեսնես անոր ինչ ըլլալը: Եթէ «Պարմանեօյը»(*) երգէ, միայն Լուի 16րդը կը ստապուէ թույլ տուր որ Մարտէլլէզը երգէ, և ա՛նա աշխարհս կը փրկէ:

Անկէտի տեղեկագրին լուսանցին վրայ այս ծանօթութիւնը գրելէն ետքը կը գտնանք մեր չորս ամառներուն պատմութեան: Ինչպէս բոյնը, ճաշը կը լինանք:

Գ Լ Ի Ի Զ.

ՄԻՐԱՀԱՐՆԵՐՈՒՆ ՓՈՒԱԳՈՐԶԱՐԱՐ ՊԱՏՃՈՒՄԸ

Թէ կերտ խումի ժամանակ եզամ խոսքերն և թէ սիրաբանութիւններն անբարոնիլ են, սիրային խոսքերն անպերու, և սեղանի վրայ եզամ խոսքերն այլ չազխներու կը նմանին:

(*) «Պարմանեօյը» Քրանսայի արեւելիին գէտ բնամական պատերգ մըն է զոր հանրապետականները կ'երգէին: 1892ին Եթէօնի Պարմանեօյ Բազալը աւանուելու առթիւ շուտորում է այն:

Ֆամէօյլ և Տալիա կը գեղգեղէին. Քօյօմիյէս գինի կը խմէր. Չէֆին կը խնդար, Ֆանթին կը ժրպտէր: Լիսթօյիէ փողար մը կը հնչեցնէր, զոր Աէն Գլուէն ծախու առած էր: Ֆէվուրիթ Պլաշվէլին կը նայէր սիրապէս և կ'ըսէր.

— Կը պաշտեմ գրեզ, Պլաշվէլ:

Այս Պլաշվէլին առիթ տուաւ սա հարցումը ընելու Ֆէվուրիթին:

— Ֆէվուրիթ, ի՞նչ կ'ընէիր, եթէ գրեզ սիրելի դադրէի:

— Ե՞ս, գոչեց Ֆէվուրիթ: Ա՛հ, նաև խնդայու համար մի՛ ըսեր այդպիսի խօսք մը: Եթէ գիտ սիրելի դադրիս, վրազ կը յարձակիմ, ճիրաններովս կը փարատեմ, բզիկ բզիկ կ'ընեմ գրեզ, ջուր կը թափեմ վրազ, բռնել կուտամ քեզի:

Պլաշվէլ ինքնասիրութիւնը շոյուած մարդու մը պէս հեշտալի անհամութեամբ մը ժպտեցաւ:

Ֆէվուրիթ շարունակեց.

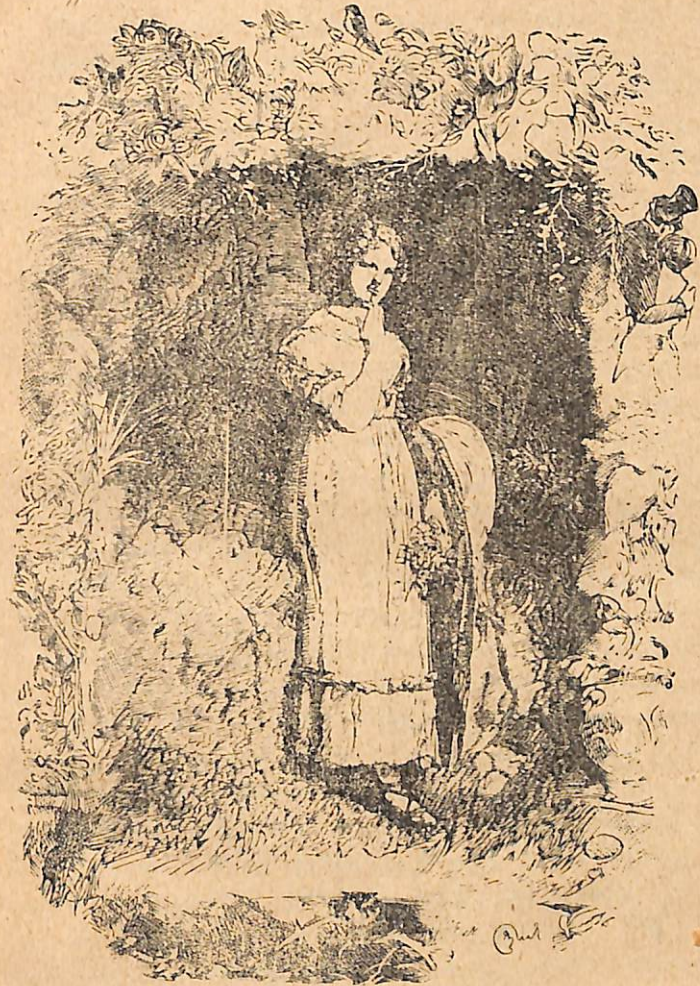
— Այո՛, կը դոչեմ, բռնել կուտամ քեզի: Ա՛հ, կը կարծես թէ պիտի համբերե՞մ, պիտի լսե՞մ, ապի-րա՛տ:

Պլաշվէլ հիացմամբ գրաւուելով իր աթոռին վրայ ինկաւ, և հղարտօրէն երկու աչքն այ գոցեց:

Տալիա ստանց առելէ դադրելու վիզլուկին մէջ կամաց մը Ֆէվուրիթին ըսաւ.

— Իբրա՞ն չառ կը սիրես Պլաշվէլը:

— Ընդհակառակը կ'ատեմ, պատասխանեց Ֆէվուրիթ միեւնոյն կերպով, և նորէն պատասաքազը ձեռքը առնելով: Ապահ մըն է: Տանս զիմացի պղտիկը կը սիրեմ. չառ լուտղայ մըն է այն երիտասարդը. կը ձանձնա՛ս զայն: Տեսնողը կը գիտէ որ գերասան ըլլալու յատկութիւն ունի ան: Գերասանները կը սիրեմ: Երբ տուն կը գտնույ, մայրը կ'ըսէ.— Ա՛հ,

Ֆ. Ա. Ն. Թ. Ի. Ն.

Աստուած իմ. հանդարտութիւնս կորուսի: Հիմա
 դարձեալ պիտի սկսի պուպաւղ և կանչուր տակ: Տը-
 դա՛ս, գլուխս պիտի դառնես:—Մօրը զժգոճութեան
 պատճառը սա է որ տղան տան մէջ վերնայարկը կ'ել-
 նէ, ուր մուկերը կը վխտան, մութ խորշեր կը մտնէ
 կրցածին չափ վեր կ'ելնէ երգելու, ձառելու համար.
 վերջապէս ի՛նչ ըլլալը ես չեմ գիտեր, միայն իր ձայ-
 նը կը լսեմ վարէն: Օրը մէկ ֆրանք կը վաստկի
 փաստարանի մը քով խարէական բաներ գրելով: Մէն
 ժազ-Տիւ-Հօ-Բա եկեղեցիին մէջ ժամանակաւ տիրա-
 ցութիւն ընողի մը տղան է: Ա՛ն, շատ տղայ մըն է
 ան: Չիս այնքան կը սիրէ որ օր մը կարկանդակ
 չինելու համար խմոր չաղելս տեսնելով բաս. «Օ-
 բիորդ, ձեռնոցներդ կարկանդակ ըրէ՛ և պատրաստ
 եմ աւակու.»: Միայն արհեստագէտները կրնան այս-
 պիտի բաներ ըսել « Ա՛ն, շատ լաւ տղայ մըն է ան: Օրէ
 օր խելքս միտքս կ'առնէ այս պատիկը: Բայց և
 այնպէս Պլաշվէլը կը խարեմ ըսելով թէ կը պաշտեմ
 զինքը: Ի՛նչ կ'ըսես, միթէ աղէկ սուտ չե՞մ խօսիր:
 Ֆէվուրիթ քիչ մը կանգնելով շարունակեց.

— Տալիս, տես ինչպէս արդէն տրտում եմ: Բո-
 լոր ամառը անձրեւեց. հովը չտոգունիր. հովը կը
 գրգռէ գիս. Պլաշվէլ սոսկալի ազահ մըն է. վաճա-
 րանոցը հազիւ թէ պզտիկ սյուս մը կը գանուի. մարդ
 չի գիտեր թէ ի՛նչ ուտէ. ինչպէս կ'ըսեն Անգլիացիք,
 ես ալ «սըլին» (մելամաղձութիւն) ունիմ. կարագն
 ալ ո՛րքան սուղ է. մանաւանդ թէ տես ինչ սոսկալի
 բան է այնպիսի տեղ մը ձայելը ուր անկողին մը
 կայ. չիտակը ըսեմ ա՛լ կեանքը ձանձրալի կ'երեւայ
 ինձ:

Գ Լ Ո Ի Խ Է.

ԹՕԼՕՄԻՅԷՍԻ ԻՄԱՍՏՈՒԹԻՒՆԸ

Սակայն մինչդեռ ոմանք կ'երգէին, ոմանք ալ վլլվուելով և միահամուս կը խօսակցէին. ոչ թէ խօսակցութիւն այլ աղմուկ մըն էր լսուածը: ուստի Թօլօմիշէս միջամտելով ըսաւ.

— Ո՛չ գոչենք և ոչ ալ խառն կերպով խօսինք: Մտածենք եթէ կ'ուզենք փայլիլ: Ափ յափոյ շատ խօսելը աւանակի պէս միտքը զգատարկել է: Թափուող գարեջուրը փրփուր չի հաւաքեր ընտ: Չաճապարենք, պարոններ: Վսեմութեամբ չուայտինք, ուշաբերելով ուսենք. կամաց կամաց վայելինք կոչունքը: Չփութանք: Նայեցէք գարուեն ինչպէս կ'աւերի. այսինքն կը սասի եթէ աճապարելու ըլլայ: Ծայրայեղ փոյթը զեղծիները և ծիրանիները կը չորցնէ: Ծայրայեղ փոյթը պատուական կերտխումներու շնորհքը և ուրախութիւնը կը տանի: Փութալու չէ, պարոններ: Կրի՛՞՞՞՞ աը յա Բէյնիէյը Թալէյրանի հետ համակարծիք է:

Խու՛մբին մէջ մեծ սպտտամբութիւն մը ծագեցաւ:

— Թօլօմիշէս, անհանգիստ մի ընեք մեզի, ըսաւ Պլաշվէլ:

- Կործանի բռնաւորը, ըսաւ Ֆամէյլ:
- Ձգաստ կը կենանք, ըսաւ Լխոթօյիէ:
- Թօլօմիշէս, տե՛ս հանգարտութիւնս (ֆրանսեերէն «մօն գարմ») և հիացի՛ր, ըսաւ Պլաշվէլ:
- Դու «մօն գարմ»ի (այսինքն հանգարտութեան) մարքիզն ես պատասխանեց Թօլօմիշէս, բա-

ռախազ մը ընելու և այն ժամանակները երեւելի հանդիսացող և թագաւորութեան կողմնակից գտնուող Մօնգալմի մարքիզին ակնարկելու համար:

Այս միջակ բառախաղը լծակի մը մէջ նետուող քարի մը հետեւանքը ունեցաւ. բոլոր գօրտերը լսեցին:

— Բարեկամներ, գոչեց Թօլօմիշէս՝ նորէն թագաւորելու սկսող մարդու մը պէս հանելով ձայնը, ամէն մէկն իր տեղը նստի: Երկինքէն ինկող այս բառախաղին նկատմամբ պէտք չէ այնքան ապշիլ: Ինչ որ այս կերպով կ'իշնայ, եռանդով և յարգանօք ընդունուելու հարկաւորապէս արժանի չէ: Բառախաղը թեւարկող մտքի ազնւն է: Խեղկատակ խօսքը ո՛ւր ըլլայ կ'իշնայ. և միտքը՝ այլանդակ հաւկիթ մը ածելէն ետք՝ դէտր երկնից խորերը բարձրանալով կ'անհրեւութանայ. ժայսին վրայի սպիտակ պզտիկ բիծը չարգիլէր կործը թեւերը բանալու: Դիտաւորութիւնս բառախաղը անարգել չէ: Ունեցած արժէքին համեմատ կը յարդեմ դայն և ոչ թէ աւելի: Մարդկութեան մէջ և մարդկութենէ գու՛րս գտնուող և գտնուած ամէնէն վեհ, ամէնէն բարձր և ամէնէն զմայելի միտքերն ալ բառախաղեր ըրած են: Յիսուս Քրիստոս սուրբ Պետրոսի վրայ, Մովսէս Իսահակին վրայ: Իսպիլ Բօլլինիսի վրայ և Կլէօբաթրը Օգթավին վրայ բառախաղ ըրած են: Դիտելու արժանի կէտ մըն ալ կայ. Կլէօբաթրի բառախաղը Ագթիոմի պատեքազմէն առսջ եղած է, և առանց անոր ոչ ոք պիտի յիշէր Թօրին քաղաքը որ յունարէն կը նշանակէ ամանաւոր դգալ: Այս ըսելէս ետք կը գտնամ իմ քարոզութեան:

Եզրա՛ւրք, կը կրկնեմ թէ նաեւ ստակաւոր խօսքի, ուրախութեան, դուարթութեան և բառախաղի մասին ոչ աճասպարում, ոչ աղմուկ և ոչ չափազան-

ցութիւն պէտք է: Մտիկ ըրէք ինձ: Ամֆիարտոսին պէս խոնկեմ և հետարի պէս կուռնոյ եմ: Նաև երկզիմի խօսքերու սահման մը պէտք է: Ամէն բան միջոց մը ունի: Սահման մը պէտք է նաև ճաշելու: Անոյ խորմորեղէնները կը սիրէք, տիկիները նայեցէք որ զեղծում չընէք: Նաև անուշեղէններու մասին ուղիղ խելք և արհեստ պէտք է: Որկրամուտութիւնն որկրամուտը կը պատժէ: Շատակերութիւնը շատակերը կը պատուհասէ: Գծուարամարտութիւնը ստամոքսներուն խրատ տալու պաշտօն ունի Աստուծոյ կողմէն: Սա ալ ազէկ գիտնանք թէ մեր կրից ամէն մէկը, նաև սէրը ստամոքս մը ունի զոր պէտք չէ շատ բեռնաւորել: Ամէն բանի մէջ երբ ժամանակը կուգայ, պէտք է գրել վերջ բառը. պէտք է զսպուիլ՝ երբ ստիպողական է զսպումը. պէտք է ախորժակը կզպել, անոր կամահաճութիւնը բանտել և ինքնին դէպի բանտ գիւնել: Ո՛վ որ որոշ ժամանակ մը ինքնին կը բռնուի և կը բանտուի, խմաստունը ան է: Բիջ մը վատահոլութիւն ունեցէք իմ վրայ: Որովհետեւ՝ տուած քըննութեանցս նայելով փոքր ինչ իրաւագիտութիւն սորված եմ, որովհետեւ թէ՛ յուզուած և թէ՛ գեռ չլուծուած հարցի մը ասարեքութիւնը գիտեմ, որովհետեւ հաստատելու համար թէ ի՞նչ կերպով Հոռմի մէջ տանջանք կը տրուէր երբ Միւնաթիոս Տրմէնոս Բարխիաի գանձապետն էր: Լատիներէն բնաբան մը գտած և պաշտպանած եմ, որովհետեւ կ'երեւայ թէ տօգթոր պիտի ըլլամ, միթէ ասկէ հարկաւորապէս կը հետեւի թէ ապօ՛ւշ մարդ մըն եմ: Կը պատուիրեմ ամէնուզ ալ որ չափաւորութեամբ փափաքիք ինչ որ կը փափաքիք: Ինչպէս որ ճշմարիտ է թէ անունս Ֆէլիքս Թօլոմիյէս է, այնպէս ալ խօսքերս ճշմարիտ են: Երանի՛ անոր որ ժամանակը եկածին պէս զիւցազնական որոշում մը կ'ընէ և Միլլայի կամ Օրիժէնի պէս կը հրատարի:

Ֆէլու-միթ որ խորին ուշադրութեամբ մտիկ կ'ընէր.

— Ֆէլիքս, ատիկա ի՞նչ ազուար անուն է, ըսաւ: Կը սիրեմ այդ անունը: Լատիներէն է այն, և կը նշանակէ Երջանիկ:

Թօլոմիյէս շարունակելով իր խօսքը՝ ըսաւ.

— Հերաներ, ազնուականներ, ասպետներ և բարեկամներս, կ'ուզէ՞ք ամենեւին չգրգռուիլ ամուսնական անկողնոյ հարկը չզգալ և սէրը արհամարհել: Պարզ բան մըն է ատոր դարմանը. անա՛ գեղազիլը կը գրեմ: Լեմոնաջուր խմեցէք, խիտ շատ վարժութիւն ըրէք, բոնի աշխատեցէք, սաստիկ յոգնեցէք, ծանր բեռեր քաշեցէք, մի՛ քնանաք, արթուն կեցէք, բորակաւոր ըմպելիներ և «նէնֆէօա»յի զեղաջուրը խմեցէք— առտօրէն խաշխաշի և հազնիի օշարակներ վայելեցէք. ասկից զատ խիտ պահք պահեցք, անօթի սատկեցէք, պաղ ջուրով լուացուեցէք, խոտերով շինուած գօտիներ, կապարեայ թիթեղներ գործածեցէք, կապարի ջուրով լուացուեցէք և քաջախաջուրով ձեր մարմնոյն հարկ եզօժ տեղերը տաքցուցէք.

— Ես աւելի տզէկ կ'ընտրեմ կին մը սիրել, ըսաւ Լիւթօլիյէ:

— Կի՛ն մը, կրկնեց Թօլոմիյէս, բնա՛ մի՛ վրստահիր անոր: Վա՛յ այն մարդուն որ կնիկի յեղյեզուկ սրտին կը վստահի: Կինը դրուժան և օձանման արարած մըն է: Կ'ատէ օձը, վասն զի օձէն կը նախանձի՛ իրեն նմանելուն համար: Օձը սա գիմացի կրպակն է:

— Թօլոմիյէս, գինս՞՞վ ես, պոռաց Պլաչվէլ:

— Ի՛նչ ըսիր, կրկնեց Թօլոմիյէս:

— Ապա ուրեմն զուարթ ես, ըսաւ Պլաչվէլ:

— Կը հաւանիմ հիմա, պատասխանեց Թօլոմիյէս:

Եւ բաժակը լեցնելով՝ հլաւ .

— Փա՛ռք գինիին . «նունգ թէ, Պագգէ գանամ» .
(Արգ կ'երգեմ դբեզ ո՛վ Բագոս) : Ներեցէք, օրիորդ-
ներ . սպաներէն է այս, և ասոր սպացոյցն ալ անա-
ւասիկ, տիկին : Ասանկ ժողովուրդին ասանկ տակաւ
կը վայլէ : Գասթիլիէի «արօպ»ը՝ տասնևվեց, Ալիզան-
թէլի կենդինարը՝ տասներկու : Գանարեան կղզիներ-
ու «ալմուտ»ը՝ քսանևհինգ, Պալէարի կղզիներու
«ալմուտ»ը՝ քսանևհինգ, Պալէարի կղզիներու «գու-
արթէն»ը՝ քսանևվեց և Ռուսաց Պետրոս կայսեր կօ-
շիկն ալ երեսուն լիպրա կը կշտեն : Ապրի՛ այս
կայսրն որ մեծ էր, ապրի՛ նաեւ իր կօշիկն որ աւելի
մեծ էր : Տիկիննե՛ր, բարեկամական խրատ մը տամ
ձեզ . եթէ կ'ուզէք, ձեր դրացին սիրելու տեղ սխալ-
մամբ ուրիշը կրնաք սիրել : Սիրոյ յատկութիւնը
թափառի է : Սիրուհի մը՝ ծունկերը կոշկուտած անդ-
լիացի սպասուհիի մը պէս՝ կ'քստելու և անզոյաբար-
մնայու պարտաւոր չէ : Ո՛չ, այսպէս ապրելու համար
ստեղծած չէ ան . պէտք է որ զուարթօրէն թափառի
քաղցրարօյր սիրուհին : Ոմանք կ'ըսեն թէ մարդը
սխալական է . ևս ալ կ'ըսեմ թէ սխալումը սիրահար
է : Տիկիննե՛ր, կը պաշտեմ զձեզ ամէնքդ ալ : Ո՛ Զէ-
ֆին . ո՛ ժօզէֆին , ո՛ աւերուն կերպարան , սիրուն
աղջիկ մը պիտի ըլլայիր եթէ չեղադէմ չըլլայիր : Ե-
րեսդ կը նմանի աղուոր դէմքի մը որու վրայ սխալ-
մամբ մարդ մը նստած է : Ո՛ յաւերժահարսեր և մու-
սաներ , Ֆէվուրիթին վրայ ալ եթէ կ'ուզէք տեղե-
կութիւն ունենալ , գիտցէք որ օր մը Պլաչվէլ՝ երբ
կերէն Պուասօ փոզոցին առուակէն կ'անցնէր՝ զեղե-
ցիկ աղջիկ մը տեսաւ , որու գուլպաները սպիտակ էին
և լաւ քաշուած , և որ սոքերը կը ցուցնէր : Պլաչվէլ
հրապուրուեցաւ այս նախաբանէն և սիրեց աղջիկը :
Սիրած աղջիկը Ֆէվուրիթն էր : Ո՛ Ֆէվուրիթ , շուր-

թերդ յանիական շուրթերու կը նմանին : Փամանա-
կաւ Էօֆօրիոնն անունով յոյն պատկերահան մը կար ,
որու մականունն է շուրթերու նկարիչ : Այս յոյնը
միայն պիտի կրնար բերանդ նկարել : Մտիկ ըրէ-
քեզմէ առաջ չկար արարած մը որ կին անուանելու
արժախ ըլլար : Դու աշխարհ եկած ևս ինձորը աստ-
ղիկին պէս ընդունելու կամ Եւային պէս ուտելու
համար : Գեղութիւնը քեզմով կը սկսի : Քիչ մը առաջ
Եւան յիշեցի . արգ ևս կ'ըսեմ թէ գու ստեղծեցիր Ե-
ւան : Աղուոր կինը հնարողը գուն ըլլալուց համար
կը վայլէ որ հնարումի արտօնագիր տրուի քեզ : Ո՛
Ֆէվուրիթ , ա՛լ ձեզ «գու» ըսելէ կը դադրիմ և գուք
բսելով կը խօսիմ ձեր հետը . վասնզի բանաստեղծու-
թիւնը կը թողում և արձակօրէն խօսիլ կը սկսիմ :
Քիչ մը առաջ երբ իմ անունիս վրայ խօսեցաք , ար-
գահատանքս շարժեցիք . բայց ո՛վ կ'ուզենք թող ըլ-
լանք , չվտանջինք անուններու . ասոնք կրնան խաբ-
ուիլ : Անունս Ֆէլիքս (Երանի) է , բայց երանելի
չեմ : Բառերը ստախօս են : Կուրօրէն չընդունինք ա-
նոնց նշանակութիւնները : Ով որ կը կարծէ թէ Լիէժ
քաղքին մէջ սունկ՝ և Բօ քաղքին մէջ կաշիէ ձեռնոց
կ'երէ «լիէժ» սնկենի և «բօ» կաշի նշանակելուն
համար , կը սխալի : Օրիորդ Տալիա , եթէ ձեր տեղն
ըլլայի , անունս Վարդուհի կը գնէի : Պէտք է որ ծա-
ղիկը հոտաւէտ և կինն ուշիմ ըլլայ : Ֆանթինին բան
մը չեմ բսեր . մտածող , երագող , խորհող մըն է .
զգայուն ըսուած բոյսն է . ուրուական մըն է ան որ
յաւերժահարսի մը ձեւը և կրօնուհոյ մը ամօթխա-
ծութիւնը ունի . որ անուանարկ կնկան մը պէս սպ-
րիլ սկսած է , այլ երեւակայական իրերու կ'ապաւի-
նի , որ կ'երգէ , կ'աղօթէ , գէպի երկինք կը նայի ա-
ռանց լաւ մը գիտնալու թէ տեսածն ի՛նչ և ըրածն
ի՛նչ է , և որ աչքերը երկինք վերցնելով կը թափա-

որ պարտեզի մը մէջ ուր աշխարհիս մէջ եզածէն աւելի թոշուն կայ: Ո՛ր Գանձին, գիտնաս որ ես՝ Թօլօմիէյէ՛ս՝ խաբուսիկ երեւոյթ մըն եմ. բայց և ոչ մտիկ կ'ընէ ինձ երեւակայութեամբը գրաւուած խարտիշագեղ աղջիկը: Բայց Գանձին մարմնովին թարմութիւն, անուշահոտութիւն, երիտասարդութիւն, առաւօտեան քաղցր ճտագայթ մըն է: Ո՛ր Գանձին, ո՛ր Մարգարգարիտ անուանուելու արժանի աղջիկ, ամենէն ազուր մարգրիտին պէս գեղանի ես: Տիկիններ, երկրորդ խրատ մըն ալ պիտի տամ ձեզ, ամենեւին մի՛ ամուսնանաք. ամուսնութիւնը պատուատ մըն է. կրնայ յաջողիլ կամ չյաջողիլ. զգուշացէ՛ք այս վտանգէն: Բայց, ո՛ր ամուսնութեանս, ես ալ ի՛նչ պարագայ խօսքեր կ'ընեմ: Աղջիկները հարս ըլլալու համար հոգի կուտան. անոնց այս ախտն անբուժելի է, և մենք՝ խմատուններս՝ ինչ որ ալ ըսենք՝ դարձեալ չպիտի կրնանք կար կարող կամ սպասուորութիւն ընող աղջիկները աղամանդագար պամուսիներ երազելէ զգուշացնել: Լաւ, թող զգուշանան. բայց գեղանինե՛ր, բան մը պիտի ըսեմ ձեզ. գուտէք: Միայն մէկ յանցանք ունիք, ո՛ր կիներ. չաքարը շատ կը կրծէք: Ո՛ր կրծող սեռ, քու պզտիկ ազուր ակոսներդ չաքարին վրայ հոգի կուտան: Արդ պէտք է գիտնալ որ չաքարն ազ մըն է: Ամէն տեսակ ալ ցամքեցուցիչ յատկութիւն ունի: Ազերուն ամէնէն աւելի ցամքեցուցիչը չաքարն է: Երակներուն մէջէն արեան հոտանուտները գուրս կը հանէ, ասոր համար է որ արիւնը կը թանձրանայ, յետոյ կը պնդանայ. այս պատճառաւ է որ թոքին մէջ գոսեր կը գոյանան, ուսկէ կը հետեւի մահը: Ահա այս պատճառաւ չաքարախտ ըսուած հիւանդութիւնը հալեմաչի մօտ է: Ուրեմն չաքար մի՛ ծամէք որ ապրիք: Հիմա խօսքս մարգերու կ'ուղղեմ. պարսնե՛ր, կնիկ վատոր-

կելու աշխատեցէք: Ձեր սիրուհիները փոխադարձաբար իրարու ձեռքէ յափշտակեցէք: Հարածեցէք, կրուեցէք: Սիրոյ մասին բարեկամութիւնը չյարգուիր: Ուր որ ազուր կին մը կայ, հոն կուր կը սկսի: Դագարու մը ներելի չէ, կոտեցէք յետին կատաղութեամբ: Ազուր կին մը պատերազմի սկզբնապատճառ մըն է: Ազուր կին մը յատկապէս գործուած յանցանք մըն է: Պատմութեան մէջ յիշուած բոլոր արշաւանաց պատճառն է կանանց միջազգեստը: Կինը մարդու իրաւունքն է: Հոտուելու Սապինուհիները հափափեց, Կիյեոմ Սաքսնուհիները հափափեց, Կեսարն ալ Հոտուհիները հափափեց: Այն մարդը որ սիրուած չէ, ուրիշին սիրուհիներուն վերեւը կը թեւարկէ իրբեւ անգլ մը. իսկ ես ամէն ամուրի գրծբախտներուն հետագայ վսեմ ատենարանութիւնը կ'ուղղեմ Պօնաբարդին Իտալիոյ բանակին ուղղած ատենարանութեան պէս. «Չինուորե՛ր, գուր բան մը չունիք: Բայց թշնամին ունի»:

Թօլօմիէյս պահ մը կանոց առաւ:

— Բա՛ց բերանդ, Թօլօմիէյս, բսաւ Պլաչվէլ:

Ասի ըսաւ, և Պլաչվէլ Լիթթօլիէի և Գամէօլլի վրայ կրթնած տրտում եղանակաւ մը երգ մը երգել սկսաւ: Ասի այն երգերէն մին է զոր երգիչ մը բերնին եկած այս կամ այն բասերով կը շինէ, աղէկ կամ դէ՛չ կերպով կը յարգաւորէ գործարանի մը մէջ. բառերը ծառին չարժումին և հովին ձայնին պէս նրչանակութիւն չունին, և ծխափողներու մուխին հետ կ'երկնուին ու անոր հետ կը ցրուին, կ'անհետին: Խու մըն անա սա յետագայ երգով Թօլօմիէյսի ատենարանութեան պատասխան տուաւ:

«Ստակ տուին ապուշ հայրեր
 «Գործակալի մ'որ աշխատի:
 «Բար ընելու գիշերմօն-թօներ
 «Սուրբ Յովհաննու յաւուր տօնի.
 «Բայց թօնէր չէր կղեր գասէն,
 «Հետեւարար նա բար չեղաւ.
 «Գործակալն ալ բարկութենէն
 «Անոնց ստակը ետ տուաւ»:

Այս երգը չէր կրնար թօյօմիչէսի յանպատրաստից առննախօսութիւնը չափաւորել, ուստի սա իբր բաժակը պարպեց, անպամ մըն ալ լեցուց, և նորէն սկսաւ խօսիլ.

— Կործանի իմաստութիւնը. մտոցէք ինչ որ ըսի: Ոչ պարկեշտ, ոչ խոհեմ և ոչ ալ իմաստուն ըլլանք: Կ'առաջարկեմ զինի իմեղ վասն ուրախութեան. ուրախ ըլլանք: Մեր իրաւագիտութեան գասը յիմարութեամբ և կերուխումով ամբողջենք: Գժուարամարտութիւնը օրինագիտութեան նեւ միացնենք: Թող ժիւսթիէն(*) արուն ըլլայ, և էգն ալ Րիխայլը(**): Ուրախութիւն նաև անգունգներու մէջ: Ապրէ՛, ո՛ւ արարչութիւն: Աշխարհս մեծ աղամանոց մըն

(*) Ժիւսթիէն՝ Հռոմայեցի իրաւագէտներու կողմէն մինչև իր ժամանակը տուած վեհագործը որսնք քանի մը միլիոնի չափ են, ամենքը մէկ ժողով սուած է, այս ժողովածոյքը «իմեք» կ'անուանի:

(**) Ամեկ որ Սափուայի առաջին դուքսն էր, Րիխայլը սուած մեծական տեղը բառուցաւ, ուր պատուական կերակուրներ եւ ամէն տեսակ եամաղամ բաներ ուտելով անուանիքնեղած է: Այս պատճառաւ Գաղղիացի գեղխուրեամբ կերուխում ընել ըսելու համար «Քեր Րիխայլ կ'ըսեն:

Երջանիկ եմ ես: Թուչունները զարմանալի են: Ամենուրեք աջնախմբութիւն: Սոխակը ձրի էլլիլու(*) մըն է: Կը բարեւեմ գրեզ, ամա՛ս: Ո՛ւ կիւքսոմպուր. ո՛ւ Մատամ փողոցին և Օպուէրվաթուարի ծառուղիին վիրգիլիական վայրերը. ո՛ւ սիրուն երազողներ. ո՛ւ այն ամէն սիրուն գայեակներն որոնք մանկանց խընամք տանելու ստեն միանգամայն մանուկներ ծըրագրելով կը զուարճանան: Ամերիկայի լայնատարած մարգագետինները հաճելի կ'ըլլային ինձ եթէ Օտէնի կամարները չունենայի: Հոգիս կոյս անտաններու և չոճաստաններու մէջ կը թռչի: Ամէն բան գեղեցիկ է: Ճանճերն արեւուն մէջ կը բզզան: Արեւը փունդալով քիթէն հանած է տրօքիդոս թըռչունը: Համբուրէ՛ զիս Ֆանթին:

Թօյօմիչէս սխալելով Ֆէվուրիթը համբուրեց:

Գ Լ Ո Ի Խ Ը.

Ջ Ի Ո Ի Մ Ը Մ Ս Հ Ը

— Էսօնի պանդոկին ճաշը լաւագոյն է քան Պոմպարտայի պանդոկինը, գոչեց Ջէֆին:

— Պոմպարտան էսօնէն նախապատիւ կը համարեմ, ըսաւ Պլաշվէլ: Պոմպարտայի պանդոկը աւելի

(*) Մեհեկի «բէկօր» մըն է, որ 1796ին ծնած եւ 1842ին մեռած է:

աղէկ և աւելի ասիական շտայութեամբ զարգարուած է: Տես վարի սրածը. պատերուն վրայ հայելիներ գրուած են:

— Աւելի լաւ կը համարիմ պնակիս մէջ տեսնել այն շտայութիւնը, ըսաւ Ֆէվուրիթ:

— Պրաջվէլ իր կարծիքը պաշտպանել ուզելով ըսաւ.

— Տե՛ս դանակները. Պոմպարտայի դանակներուն կոթն արծաթեայ, իսկ էտօնինը սակրեայ է: Յայտնի է թէ արծաթն աւելի թանկագին է քան թէ սակրը:

— Բայց ոչ այն անձերու համար որ արծաթեայ կղակ մը ունին, ըսաւ Թօլմիլէս:

Նոյն պահուն էնվալիտի գմբէթին կը նայէր, որ Պոմպարտայի պատահաններէն կ'երեւար:

Պահ մը լուծիւն տիրեց:

— Թօլմիլէ՛ս, գոչեց ձամէօյլ: քիչ մը առաջ ես և Լիսթօլիլէ վիճարանութիւն մը ունէինք:

— Վիճարանութիւն մը աղէկ է, բայց կ'սխ մը աւելի աղէկ է, պատանախանեց Թօլմիլէս:

— Փիլիսոփայութեան վրայ կը վիճարանէինք:

— Լաւ:

— Տէքս՞րթը կ'ընտրես աւելի թէ Սքինօզան:

— Դիտգինէսը կ'ընտրեմ, ըսաւ Թօլմիլէս:

Այս վճիռը տալէն ետք գինին խմեց և կրկնեց.

— Կը հաւանիմ ապրելու: Աշխարհիս վրայ ա՛մէն բան վերջացած չէ, վասն զի մարդ տակաւին կրնայ յիմարաբար խօսիլ: Փա՛ռք կուտամ ուրեմն անմահ արարածներուն: Մարդս կը ստէ, բայց կը խնդայ: Կը հաստատէ, բայց կը տարակուսի: Ինչ որ անակնունելի է, հաւաքարանութեամբ կը գտնուի: Գեղեցիկ բան մըն է այս: Աշխարհիս մէջ գեռ կան մարդիկ որոնք ուրախութեամբ բանալ և գոցել գի-

տնն զարմանալի զազափարներու հրաշատուփը: Տիկիններ, այս գինին զոր հանգարտօրէն կը խմէք, գիտցէք որ Մատերի գինի է. Գուրալ տա Յիէրայի աչգիէն ելած է, որ ծովին մակերեւոյթէն երեք հարիւր տասնընթեք գրկաչափ բարձր է: Ուշադրութիւն ուրեմն խմելու ատեն, երեք հարիւր տասնընթեք գրկաչափ ըսի. և Պ. Պոմպարտան, մեր պերճաչուք պանդակապետը չորս ֆրանք և յետէն սանդիմի կուտայ մեզ այս երեք հարիւր տասնընթեք գրկաչափը:

ձամէօյլ նորէն ընդմիջելով անոր խօսքը հարցուց.

— Կարծիքներդ օրէնքի ոյժ ունին, ո՞ր հեղինակն ամէնէն աւելի կը սիրես:

— Պեր...
— Գէն:
— Ո՛չ. Շու:

Եւ Թօլմիլէս շարունակեց.

— Կեցցէ՛ Պոմպարտան. Միւնօֆիս տ'էլէֆանթայի կը հաւասարէր, եթէ կարենար «արմէ»(*) մը գտնել ինձ, նաև Թիփէլիոն տը Գէրօնէլի կը հաւասարէր, եթէ «էթէր»(**) մը բերէր ինձ. վասնզի ո՞տիկնայք իմ, Յունաստանի և Եգիպտոսի մէջ Պոմ-

(*) Այժմ կամ աւելի նիւզ ալիմէ է որ աւարեղէն գիտն կին կը նշանակէ: Հնգկուսիներ են, որոնք հանգ, դէսներու մէջ յանպատեօսից տղեր կը շինեն, կ'երգեն և կը պարեն սրինգի, բամբուկներու և ծնծղաներու ձայնակցութեամբը: Շլմէներ ամէնէն գեղանի աղջիկներուն մէջէն կ'ընտրուին և մատուտը դաստարակութիւն կ'առնեն:

(**) Էրափր կամ էրէր յունարէն էրէրա, ընկերուի բառն է: Հնախօսներէ ոմանք, պոռնիկ ըսելու միտքով կը զործածեն. քեզ Էրափր Յոյներուն մէջ չի նշանակեր ինչ որ հեղինակները ըսել կ'ուզեն:

պարտներ կային: Այս տեղեկութիւնը մեզ տուողն է
 Աբիւլէ: Բարէ՛, միշտ միեւնոյն բաները, և նոր
 բան չկայ: Արարչին բոլոր արարածներուն մէջն ալ
 անտիպ բան մը չկայ: Չիք ինչ նոր արեգակամբ,
 կ'ըսէ Սողոմոն. Սէր առ ամենեւին նոյն, կ'ըսէ Վիր-
 դիլ: Գարապին Գարապէնի հետ Սէն-Գլուշի նաւակը
 կը մտնէ ինչպէս Ասքասիան Բէրիքլէսի հետ Սամասի
 նաւատորմը կը մտնէր: Վերջին խօսք մըն ալ: Տի-
 կինեհ'ր, գիտէ՞ք թէ ինչ էր Ասքասիան: Անիկա
 սիրտ մըն էր, թէև կ'ապրէր այնպիսի ժամանակ մը
 ուր կիները սիրտ չունէին. սիրտ մը որ վարդագոյն
 և ծիրանեփայլ էր, և որ հուրէն աւելի վառ և բոր-
 բոք, արշալոյսէն աւելի թարմ և կենդանի էր:
 Ասքասիան այնպիսի արարած մըն էր, որ կնոջ եր-
 կու ծայրայեղութիւններն ալ ունէր. այսինքն պոռ-
 նիկ և աստուածուհի մըն էր: Սակրատ մըն էր, նաև
 Մանօն Լէպօ մը: Ասքասիան ստեղծուած էր կար-
 ծելով թէ գուցէ Բրոմեթէ անառակ կնկան մը կա-
 րօտի:

Թօլօմիշէս այս արշաւումին մէջ գտնարաւ կանգ
 պիտի առնէր եթէ նոյն պահուն գետափին վրայ ձի
 մը կանգ առած չըլլար: Ընդհարումին պատճառաւ թէ
 սայլն և թէ ատենարանը կանգ առին: Պօսի ծեր,
 նիհար և մորթուելու արժանի գրաստ մըն էր այս
 ձին որ խիտ ծանրաբեռն սայլ մը կը քաշէր: Պօմ-
 պարտայի առջև հասած ատեն անասունը՝ ոյժը և
 չունչը սպառած ըլլալով՝ չէր ուզած հետի երթալ:
 Այս դիպումին պատճառաւ բազմութիւն մը հաւաք-
 ուած էր: Սայլորդը հայհոյելով և բարկանալով՝ երբ
 պատշաճ ազդուութեամբ մը տէ՛հ պոռայ և մտրակով
 անգութ հարուած մը տուաւ, անպիտան գրաստը
 գետինը տապալեցաւ և ա՛լ չկանգնեցաւ: Թօլօմիշէսի
 գրարթ ունկնդիրներն անցորդներուն ազմկալի ձայ-
 ները լսելով իրենց գլուխը վարձուցին, և Թօլօմիշէս

ասիկա առիթ մը համարելով իր ստենախօսութեան
 վերջ տողաւ յետագայ տրամալի երգով.

«Այս վաղանցուկ աշխարհիս մէջ
 «Ուր նոյն բախտը ունին կառքեր, գուգուներ:
 «Նա գրաստ էր, և գրաստներու պէս մեռա՛ւ,
 «Կեանքը տեւեց, որբան մի այդ կը տեւէ:

— Ին՛դ՞ ձի, ըսաւ Փանթին՝ հառաչելով: Իսկ
 Տալիա գոչեց.

— Փանթինն ալ ահա ձիերուն վրայ գթալ կը
 սկսի. ասանկ ալ անհամութիւն կ'ըլլա՞յ եղբր:

Նոյն պահուն Ֆէվուրիթ թեւերը խաչածեւ և
 գլուխը քիչ մը կոնակին կողմը ծռելով՝ համարձա-
 կութեամբ մը Թօլօմիշէսին նայեցաւ և ըսաւ.

— Նայէ ի՛նչ կ'ըսեմ. ո՛ւր է խաղալու խաղը:

— Ազէկ ըսիք. ժամանակը եկաւ, պատասխանեց
 Թօլօմիշէս: Պարտներ, այս տիկիններուն զարմա-
 նայի խաղ մը խաղալու ժամանակը հասաւ: Տիկին-
 ներ, վայրկեան մը սպասեցէք մեզ:

— Բայց պէտք է որ նախ անձնաւոր համբոյր մը
 քողէ, ըսաւ Պլաշվէլ:

— Ճակատէն, պատասխանեց Թօլօմիշէս:

Ամէն մէկը իր սիրունիին ճակատը պագաւ:

Յետոյ չորսն ալ կարգաւ և ամէն մէկը մատը
 բերնին վրայ գրած գէպի գուռը ուղղուեցան:

Երբ գուրս կլան, Ֆէվուրիթ ծափահարութիւն
 մը ըրաւ:

— Արդէն անոնց այսպէս ելլին անգամ գուար-
 ճալի է, ըսաւ:

— Շատ մի՛ ուշանաք, կը սպասենք ձեզ, մըր-
 մոսց Փանթին:

Գ Լ Ո Ւ Խ Թ

ՈՒՐԱԽՈՒԹԵԱՆ ՈՒՐԱԽԱԼԻ ՎԱԽՃԱՆԸ

Նօրատի աղջիկները մինակ մնալով երկուքը մէկ և երկուքն ալ միւս պատուհանին յենարանին վրայ կոթնեցան իրենց արմուկով և սկսան շաղակրատել, իրենց գլուխը ծռել և մէկ պատուհանէն միւս պատուհանը խօսք ուղղել և պատասխան առնել:

Երիտասարդներուն թեւ թեւի մտնելով Պօմպարտայի պանդոկէն ելնելը տեսան: Երիտասարդները իրենց ետեւը դարձան անգամ մը, խնդարով նշաններ ըրին աղջիկներուն և աներեւոյթ եղան կիրակի օրուան այն փոշիի բազմութեան մէջ որով ամէն շաբաթ կը գրաւուի Շանդ-էլիզէն:

— Շատ մի՛ ուշանաք, գոչեց Փանթին:

— Անտարակոյս ազուօր բան մը պիտի ընեն, ըսաւ Զէֆին:

— Ես, կրկնեց Ֆէվուրիթ, կ'ուզեմ որ փառաւոր բան մը ըլլայ ինչ որ պիտի ընեն:

Իրենց ուշադրութիւնը իսկոյն գետեզրի վրայի չարժումին տուին, զոր մեծ ծասերուն ստերուն մէջէն կը նշմարէին և որմէ մեծ զուարճութիւն մը կը զգային: Թղթարեր գետապակներու և սրարչաւ կառքերուն ժամը եկած ըլլալուն նետեանքն էր այն չարժումը: Հարաւի և արեւմուտքի կողմէն եկած սուրճանդակի դետապակներուն գրեթէ ամենքն ալ այն ժամանակ Շանդ-էլիզէն կ'անցնէին: Շատերը գետեզրին քովէն կ'անցնէին և Բասսիլի գունդէն կ'ելնէին: Ամէն մէկը բոպէին գեղին և սեւ գոյնով ներ-

կուած, անագին բեռներով լեցուած մեծ կառք մը կ'անցնէր. կառքը՝ որուն կրակոտ ձիեր լծուած էին, աձեւ բան մը կ'երեւար արկղերով, պայտսակներով և ստոնց վրայ նետուած ծածկոյթներով լիուլի բեռնաւորուած ըլլալուն համար. անմիջապէս աներեւութացող գլուխներով լի էր այն, և քարայտակը փշրելով, քարերը հրոճաններու փոխելով, բազմութեան մէջէն կ'արշաւէր կ'երթար գարբնոցի մը պէս կայծեր և մուխի պէտ փոշին վեր նանելով և կարծես կատաղութեամբ մը համակուելով: Այս ազմուկը հաճե ի տեսարան մը եղած էր ծաղկահաս աղջիկներուն: Ֆէվուրիթ մեծ ձայնով մը կը գոչէր.

— Այս ի՞նչ ազմուկ է. կարծես թէ շղթաներու կոյտեր են և կը թռին:

Անգամ մը այս տեսակ կառքերուն մին որ կնճնիներու խտութեան պատճառաւ հազիւ հազ կը նշմարուէր, պահ մը կանգ առաւ, յետոյ արշաւելով մեկնեցաւ: ասիկա զարմանք մը պատճառեց Փանթինին:

— Դիտմամբ կեցաւ այն, ըսաւ Փանթինին: Ես կը կարծէի թէ սուրճանդակի կառքը բնաւ կանգ չառնէր:

Ֆէվուրիթ ուսերը չարժեց ի նշան անտարբերութեան:

— Այս Փանթինը զարմանալի աղջիկ մըն է: Հետաքրքրութեամբ հիմա տեսայ զինքը: Ամենէն պարզ բաներէն կը հիանայ: Ահա ենթադրութիւն մը. ուղեւոր եմ ես, կառապանին կ'ըսեմ: Առջեւէն կ'երթամ, գետեզրէն անցնելու ստեն զիս առ: Կառքը կ'անցնի, զիս կը տեսնէ, կը կենայ և ներս կ'առնէ զիս: Ասիկա ամէն օր տեսնուած բան է: Սիրելիդ իմ, դուն տակաւին չես գիտեր թէ ի՞նչ է կեանքը:

Այսպէս ժամանակ մը անցաւ: Ֆէվուրիթ յանկարծ չարժում մը ըրաւ արթնցողի մը պէս և ըսաւ. ԹՇՈՒԱՌՆԵՐ

— Կազն ս՞ւր մնաց արդեօք:

— Ազէկ ըսիք, կրկնեց Տալիա. ս՞ւր է համբաւ-
ւաւոր խաղը:

— Շատ ուշացան, ըսաւ Ֆանթին:

Ֆանթին հազիւ թէ այս հառաչանքը հանած էր,
և աճա պանդոկի սպասաւորներէն մին որ ճաշի ա-
տեն անոնց ծառայած էր, ներս մտաւ: Չեռքը բան
մը կար որ նամակի մը կը նմանէր:

— Ի՞նչ է այն, հարցուց Ֆէվուրիթ:

— Գիր մըն է զոր այս տիկիններուն յանձնելու
համար այն պարտնները տուին, պատասխանեց ծա-
ռան:

— Ինչո՞ւ չուտ մը չբերիր:

Վասն զի, կրկնեց ծառան, այն պարտնները պատ-
ուիրեցին որ ժամէ մը ետք յանձնեմ ձեզ զայն:

Ֆէվուրիթ թուղթը ծառային ձեռքէն յափշտա-
կեց. իրօք նամակ մըն էր այն:

— Չարմանալի բան. հասցէ չունի, բայց աճա
վրան գրուածը, ԱՅՍ է ԽԱՂԸ

Աճապարանօք բացաւ նամակը և կարգաց (Ֆէ-
վուրիթ կարգալ գիտէր):

«Ո՛վ մեր սիրուհիներ,

«Գիտցէք որ ծնողք ունինք մենք: Ծնո՛ղք, ու-
«րոնց ի՛նչ բան ըլլալը լաւ մը չգիտէք դուք:

«Ծնողք ըսուածը քաղաքային, տղայական ու
«համեստ օրինագիրքին մէջ հայր և մայր կ'անուան-
«ուին: Արդ այն ծնողքները կը հառաչեն, այն ձերի-
«րը մեզի կ'ուզեն. այն բարի մարդերը և բարի կի-
«ները անստակ որդի կ'անուանեն մեզի, մեր զարծը
«կը փափաքին և կը խոստանան եզներ մորթել: Կը
«հնազանդինք անոնց, վասն զի ասաքինի գաւակներ
«ենք: Երբ այս նամակը կարգալ սկսիք, հինգ կրա-
«կոտ ձիեր մեզի մեր պագաններուն և մամաններուն

«քով պիտի տանին: Պօսիւէյի ըրած կերպովը կը հե-
«ռանանք կ'երթանք, կը մեկնինք, և արդէն մեկ-
«նած ենք: Լափիթին գիրկը և Գայլեարի թեւերուն
«վրայ հանգած կը թօինք: Թուլուզի սուրճանգակը
«անգունդէն կ'ազատէ մեզի և անգունդն ալ դուք
«էք, ս' մեր պզտիկ դեղանիները: Նորէն ընկերու-
«թեան, պարտաւորութեան և բարեկարգութեան կը
«գիմնք՝ արջուելով և ժամը երեք մղոն աննելով:
«Հայրենիքը կ'ուզէ որ ամէն մարդու պէն մենք ալ
«կառավարիչներ, ընտանիքի տէրեր, դաշտապահներ
«և տէրութեան խորհրդականներ ըլլանք: Յարգեցէք
«մեզ, վասնզի կը գոհուինք: Շուտ մը լացէք մեր
«վրայ և խկոյն մեր տեղն ուրիշ սիրահարներ գտէք:
«Եթէ այս նամակը ձեր սիրտը յօշոտէ, դուք ալ
«զայն յօշոտեցէք:

«Մնաք բարեաւ: Գրեթէ երկու տարի շարունակ
«երջանկօրէն ապրեցուցինք ձեզ: Աւրեմն ոխ մի պա-
«հէք մեզի դէմ:

Ստորագրութիւնք

«ՊԼԱՇՎԷԼ, ՖԱՄԷՕՅԼ, ԼԻՍԹՕԼԻՅԷ, ԹՕԼՈՄԻՅԷՍ

«Յ. Գ.— ձաշին ստակը վճարուած է:»

Չորս երիտասարդուհիներն իրարու երես նայե-
ցան:

Ամէնէն ատաջ Ֆէվուրիթ խօսելով՝ գոչեց.

— Չեզի բան մը ըսե՛մ. այս ալ խիստ համով
կատակ մըն է:

— Շա՛տ զուարճալի և հաճոյալի կատակ մը՝ ը-
սաւ Չէֆին:

— Պլաշվէլին գիւտն ըլլալու է այս գաղափարը,
կրկնեց Ֆէվուրիթ: Այնքան զուարճալի է որ գինքը

սիրելի կը զգամ: Դեռ նոր մեկնեցաւ և արդէն կը սիրուի: Ահա եղելութիւնը:

— Ո՛չ, բաւ Տալիա, յայտնապէս կ'երեւայ որ Թօլօմիլէսինն է այս գաղափարը:

— Ապա ուրեմն, կրկնեց Ֆէլուրիթ, սատկի՛ Պլաշվէլ, և կեցցէ՛ Թօլօմիլէս:

— Կեցցէ՛ Թօլօմիլէս, գոչեցին Տալիա և Զէֆին, և քահ քահ խնդացին:

Փանթինն ալ միւսներուն պէս խնդաց: Բայց ժամ մը ետք, երբ իր սենեակը վերադարձաւ, լացաւ:

Ինչպէս որ ըսինք, առջի սէրն էր Թօլօմիլէսի վրայ ունեցած սէրը:

Ամուսնոյ մը պէս անձնատուր եղած էր, և խեղճ աղջիկը գաւակ մը ունեցած էր:

Գ Ի Ր Ք Զ Ո Ր Ր Ո Ր Դ

ՅԱՆՁՆԵԼՆ ԵՐԲԵՄՆ

Մ Ա Տ Ն Ե Լ Է

Գ Լ Ո Ի Խ Ա.

ՄԱՅՐ ՄԸ ՈՐ ՌԵՐԵՇ ԽՕՐ ՄԸ ԿԸ ՀԱՆԳԻՊԹ

Ներկայ դարուս սկիզբները Մօնֆէրմէյլ գիւղին մէջ՝ որ Բարիզի մօտ է՝ անշուք խոհատուն մը կար: Այս խոհատունը բանեցնող անձերը երկու հոգի էին, էրիկ և կնիկ, և կ'անուանուէին Պենարտիէ: Պուլանժէի պզտիկ փողոցին քովէ էր այն, և դրան վերեւը պատին վրայ բեւեռուած տախտակ մը կը տեսնուէր: Այս տախտակին վրայ բան մը նկարուած էր և կը նմանէր կոնակը ուրիշ մարդ մը առած մարդու մը: Կոնակի մարդը արծաթեայ լայնաձեւ խաչերով զօրապետի մեծ ուսաղիրներ ունէր, ի նշան արեան

կարմիր բիծեր կը նշմարուէին. իսկ պատկերին մնացորդ մասը միգապատ էր՝ գուցէ պատերազմ մը ներկայելու համար: Պատկերին վարը գրուած էր.

ՎԱԹԷՐԼՈՅԻ ՅԻՄՆԱՊԵՏԻՆ

Պանդոկի մը առջեւ հասարակօրէն խճակիր սայլ մը կամ սայլիկ մը կրնայ գտնուիլ: Բայց 1818ի գարնան ժամանակ իրիկուն մը Վաթէրլոյի Յիսնապետին խոհատունին առջեւ կառք մը կամ լաւ եւս է ընել կառքի մաս մը կար որ ճամբան կը խափանէր, և որ իր ծառայովը կրնար պատկերահանի մը ուշադրութիւնը գրաւել եթէ իրօք պատկերահան մը անցնէր անկից:

Անտառուտ երկիրներու մէջ գործածուող և դեղօշի հաստ տախտակներ և ծառի կոճղեր կրելու ծառայող ցած սայլի մը յառաջամասն էր այն կառքը: Այս յառաջամասն ուրիշ բան չէր բայց եթէ ստանցք մը ունեցող երկաթեայ միաձոյլ մը, որուն ծայրը կեռի մը ազուցուած էր և որ երկու ահագին անիւներուն վրայ կը կռթնէր: Ամէնը մէկ հաստածեւ, ամենածանր և տձեւ բան մըն էր: Կարծես թէ ահագին թնդանօթի մը սայլն էր: Անիւի հետքերը, անիւներուն և ասոնց չրջանակներուն, միջնասիւներուն, մոյթին և քեղին վրայ տղմի խաւ մը կազմեր էին. այս խաւը դեղինի նման տձեւ գոյն մը ունէր, և բաւական կը նմանէր այն գոյնին, որով հաճութեամբ կը ներկուին մեծ եկեղեցիներու պատերը: Փայտը տղմին և երկաթը ժանգին տակ մնալով չէր երեւար: Մոյթին տակէն կրկնուած հաստ չղթայ մը կախուած էր: Կոլիաթ եղեւնագործին արժանի չըլթայ մըն էր ան: Այս չղթան տեսողը միտքը կը բերէր չէ թէ այն կռթողները զոր փոխադրելու պաշ-

տօն ունէր, այլ այն «մաթօտօնթ»ները և «մամօն»ները(*) որոնք կրնային լծուիլ նոյն չղթայով. թիարանի, բայց կիկղոպեան և գերմարդկային թիարանի մը յատկացեալ չղթայի մը կը նմանէր, և կարծես թէ թեւի մը վրայէն հանուած էր: Այս չղթայով Հոմերոս Բոյիֆէմը և Շէյքսպիրն ալ Գալիպանը կրնար կապել:

Ինչո՞ւ սայլի մը յառաջամասը փողոցին մէջ և հոն կը կենար:—Նախ անցուգարձը խափանելու, երկրորդ կատարելագէս ժանգոտելու համար: Ընկերային հին կարգաւորութեան մէջ խել մը հիմնարկութիւններ կան զոր մարդս իր ճամբուն վրայ կը նշմարէ և որոնց հոն գտնուելուն պատճառն ոչ այլ ինչ է, բայց միայն ճամբան խափանել և ժանգոտիլ:

Շղթային կեզրոնը՝ մոյթին տակէն գրեթէ գետնին դպչելու մօտ կախուած էր, և ծուռ կողմին վերայ իբր չուանի մը որորանին վրայ՝ այն իրիկունը զիրար լաւ գրկած երկու պզտիկ աղջիկ նստած էին միատեղ: Ասոնց մին գրեթէ երկու քուկէս տարուան, միւսը տասնեւութն ամսուան էր, պզտիկը մեծին գիրկը կը նստէր: Չիչնալու համար երկուքն ալ աղէկ կապուած էին:

Մայր մը այս սոսկալի չղթան տեսնելով ըսած էր:—Ահա՛ զուակներուս համար խաղալիկ մը:

Չմոռնանք ըսել թէ երկու ժանուկները վայելուչ կերպով և սակաւ ինչ պաճուճանքով հագուած էին և զուարթօրէն կը փողփողէին. ամէն մէկուն աչքերը յաղթանակ մըն էր. ամէն մէկուն թարմաւէտ աչտերը կը խնդային. մին շագանակի գոյն ունէր, միւսը թխագոյն էր: Իրենց մանկային կերպարանը յախտակուելով զարմացող գէմքի կը նմանէր.

(*) Փղանման վիթխարի կենդանիներ, որոնք հիմա չեն գտնուիր երկրիս վրայ:

ծաղկաւէա թուփ մը որ հոն քիչ մը անդին կը գրտնուէր, անցորդներուն անուշ հոտեր կ'ընծայէր, բայց կարծես թէ այս հոտերն այն երկու մանուկէն կը բուրէին: Տասնեւութ ամուսնը մանկային անմեղ յանգիստութեամբ մը իր մերկ բայց սիրուն փորը կը ցուցնէր:

Սայլին անագին յատաճամասը, որ ժանգէն սևացած և չգրեթէ անարկու երեսոյթ մը ստամ էր, ծուռու մուր գիծերով և սոսկալի անկիւններով խառնուած ըլլալով, կարծես թէ այրի մը սրահին պէս՝ այն քերանութեամբ չաղախուած ու յոյսով թաթառուած երկու փափուկ գլուխներուն վերօքը և բոյրտիքը բոյրնալով գմբէթ մը կը կազմէր:

Քանի մը քայլ անդին ճաշարանին սեմին վրայ կին մը կճկուելով նստած էր. անոնց մայրն էր այս կինը որ գրեթէ անշնորհ կերպարանք բայց նոյն պահուն սրտասուշ գիրք մը ունէր. երկայն չուանով մը մանուկները կ'օրօրէր, և վտանգի մը հաւանական վախով գրաւուած՝ աչքերը գորովանօք անոնց վրայ կը հաստատէր այն անասնային և երկնային նայուածքով որ մայրութեան սեփական հանգամանք մըն է. ամէն անգամ որ շղթան կ'երթար ու կուգար, սոսկալի օղակները բիրտ ձայն մը կը հանէին, որ բարկալի ազազակի մը կը նմանէր, և նորածիլ աղջիկները կը հրճուէին. արեւը չոր մարը կը մտնէր՝ անոնց ուրախութեան հետ կը խառնուէր. շատ սիրուն բան մըն էր գիպուածին այս կամահաճութիւնը որ տխրանեան շղթայով մը քերովբէներու օրօրան մը շինած էր:

Մայրը իր երկու մանկիկը օրօրելու տակն անհամ ձայնով մը յետագայ երգը կ'երգէր որ այն ատենները նշանաւոր էր.

Գ Օ Ձ Է Թ

«Պէտք է, կ'ըսէր մի մարտիկ

Խեղքը միաքը իր երգին և աղջիկներուն տուած
ըլլալով չէր տեսներ փողոցին մէջ անցած դարձածը:

Սակայն իր երգին առջի տունը սկսելու ատեն
մէկը մօտեցած էր իրեն: և ահա յանկարծ ձայն մը
լսեց որ իր ախանջին մօտ կ'ըսէր.

— Տիկին, կը տեսնեմ որ երկու ազուոր մանկիկ
ունիք:

«Գեղանի Իմօժինին»

Պատասխանեց մայրը՝ իր երգը շարունակելով,
յետոյ գլուխը ետին դարձուց: Տեսաւ որ առջեւը և
և իրմէ քանի մը քայլ անդին կին մը կար: Այս կի-
նը նոյնպէս մանկիկ մը ունէր զոր գիրկը առած էր:
Նաև բաւական մեծկակ տուրակ մը ունէր որ շատ
ծանր կ'երեւար: Այս կնոջ մանկիկը այն երկնային
էակներէն մին էր, զոր մարդ քիչ անգամ կը տեսնէ:
Երկու կամ երեք տարու աղջիկ մըն էր ան:

Իր հազուստը այնքան պզրանք ունէր որ կրնար
մրցիլ միւս երկու մանկանց հազուստին հետ, մի-
ջազգեստը վեր ելած և ծալ մը կազմած ըլլալով,
մանկան ազգրը կ'երեւար որ սպիտակ, լեցուն և հաս-
տատուն էր: Վարդի նման հիանալի գոյն մը ունէր
ան և քաջաուղջ էր: Գեղանի մանկիկը տեսնողը ա-
նոր խնձորանման այտերը խածնելու փափաք կը
զգար: Արգէն կը գուշակուէր թէ աչքերն ալ, որ
չքեղ յօնք ունէին, մեծ աչքեր պիտի ըլլան: Այս
մանկիկը կը քնանար:

Կը քնանար իր հասակին սեփական եզած բա-
ցարձակ վտանու թիւնով: Մայրերու թեւերը խան-

զազատանքով շինուած են, մանուկները խորունկ կերպով կը ննջեն անոնց վրայ:

Իսկ մայրն անշուք և տրտում կերպարանք մը ունէր: Գիւղացի ըլլալու միտող բանուորի մը պէս հագուած նորատի կիւն մըն էր: Գեղանի՞ էր արգեօք.— Գուցէ. բայց այն հագուատովը գեղեցիկ չէր երեւնար:

Կրօնատէր կնոջ մը պէս տձեւ և նեղ գտակ մը գլուխը անցուցած եւ ծածկած, նաեւ կղակին տակէն հաստատուն կերպով կապած ըլլալով՝ բոլորովին անտեսանելի էին իր մազերը սրտնցմէ խարախչադոյն տրձակ մը գուրս կախուած էր: Խնդումը գեղեցիկ ակօաները երեւան կը հանէ, եթէ խնդացողը ունի գեղեցիկ ակօաներ, բայց այս կինը չէր խնդար:

Կ'երեւար թէ դեռ քիչ մը առաջ արտասուած էր: **Ք**րօնատ, յոգնած, փոքր ինչ հիւանդ կ'երեւար: Գիրկը քնացող աղջկան կը նայէր իր զաւակը ինք սնուցանող մօր մը սեփական նայուածքով:

Մերունի զինուորներուն քիթ սրբելու յատուկ թաշկինակներուն նման կապտագոյն մեծ թաշկինակ մը ծալլած և պարանոցը անցուցած ըլլալով տձեւ կերպով մը իր հասակը կը ծածկէր: Չեռքերը խորշակահար և կարմիր բիծերով բոլորովին ծածկուած էին. բխամատը կարծրացած և ասեղէն ծակծկուած էր. վրան ատուեայ թխագոյն աժան վերարկու մը առած, կտուեայ բօգա մը հագած և ոտքերուն հաստ մուճակներ անցուցած էր:

Այս կինը Փանթինն էր:

Այո՛, Փանթինն էր. զժուարին էր ճանչնալ զինքը: Սակայն ուշադրութեամբ նայող մը պիտի գիտէր որ տակաւին գեղեցիկ էր ան: Աջ կողմի այտին տին վրայ տրտմայի ծայ մը կար որ կը խորշոմէր

զայն, և որ հեղութեան սկզբնաւորութեան մը կը նմանէր: Իսկ իր արդուզարգը, չղարչէ և ժապաւէններէ բաղկացող այն օդային և կարծես զուարթութեամբ, զուարճութեամբ և երաժշտութեամբ կազմուած արգուզարգը, ոչ բոժոժներով լի էր ու չեփօրուկի հոտեր կը բուրէր, անհետ եղած էր սպիտակափայլ եղեամներու պէս սրտնք արեւուն մէջ ազամանգի կը նմանին և սրտնք երբ կը հային ոտսը բուրովին սեւ կը թողուն:

«Այն համով կտակէն» ի վեր տասը ամիս անցած էր: Այս տասը ամիսներուն մէջ ինչե՞ր պատահեր էին, ընթերցողը կը գուշակէ անշուշտ:

Լքումէն ետք նեղութիւնը եկած էր: Ֆէվուրիթ Տալիա և Չէֆին շուտ մը Փանթինէն բաժնուեր և աներեւոյթ եղեր էին. յարաբերութեան կապը ինչպէս մարգերուն, նոյնպէս կիներուն կողմէն խզուած էր. այս կիները պիտի զարմանային եթէ տասն եւ հինգ օր ետք ըսուէր իրենց թէ Փանթինի բարեկամուհիներն էին. այս բարեկամութիւնը մնալու պատճառ չունէր ա՛յլ: Փանթին մինակ մնացած էր: Երբ իր զակին հայրը մեկնեցաւ, — բա՛րէ, այս բաժանումներն անգամնայի են — բոլորովին առանձին մընաց. մանաւանդ թէ աշխատելու սովորութիւնը նըւազած և ընդհակառակն զբօսումի ճաշակն ալ աւելցած էր: Թօլօմիլէսի հետ ունեցած յարաբերութենէն գրգուելով իր գիտցած պզտիկ արձեւտը արձամարձած և ապրուստը հոգացող միջոցները զանց ըրած էր, հետեւարար այս միջոցներէն ալ զրկուած էր: Ամենեւին ապաւէն մը չունէր: Փանթին հազիւ թէ կարգալ գիտէր. իսկ գրեւ չէր գիտեր. մանկութեանը ժամանակ մինակ ստորապրութիւնը դնել սորված էր. հասարակաց գրադրի մը ձեռքով Թօլօմիլէսին երեք անգամ նամակ գրած էր առանց պատասխան մը առ-

նելու: Օր մը քանի մը շատախօս կիներ անոր աղ-
ջկան նայելով ըսին.— Միթէ պէ՞տք է բանի տեղ
զնեկ այսպիսի զաւակները, առանց հոգ ընելու երե-
սի վրայ ձգելու է այս տեսակ զաւակները: Փանթին
երբ լսեց այս խօսքը, միտքը բերաւ. Թօլօմիլէսը, որ
ի նշան տնօրէնութեան ուսերը կը շարժէր և կ'արհա-
մարհէր իր զաւակը: Փանթին յիշեց Թօլօմիլէսի այս
ընթացքը, և ահա իր սիրտը սեւցաւ անոր գէմ: Ի՞նչ
ընթացք բռնելու էր, ա՛լ չէր գիտեր թէ որո՞ւ գի-
մէ: Յանցանք մը գործած էր, բայց ինչպէս ընթեր-
ցողը կը յիշէ, իրապէս պարկեշտ և առաքինի բնա-
ւորութիւն մը ունէր ան:

Անորոշապէս զգաց Փանթին թէ քիչ օրէն սոս-
կալի կարօտութեան մէջ պիտի ընկնէր և աւելի գէշ
կացութեան մը պիտի վիճակէր: Մտածեց իր ծնրնդ-
եան երկիրը գտնալ, որ է Մ...: Հոն գուցէ զինք
ճանչցող մը պիտի գտնուի և իրեն գործ պիտի տայ,
այո՛ւ: Բայց պէտք էր իր յանցանքը պահել, ուստի
խտոն ի խուսն կերպով կը գիտէր թէ առջի բաժա-
նումէն աւելի գտնն բաժանուով մը ենթարկուելու
պիտի ստիպուէր:

Սիրտը գտնառապէս յուզուեցաւ, բայց սրտից պի-
տաւորութիւնը գործադրել: Ինչպէս պիտի տեսնուի,
Փանթին կեանքի անողօք արիութեամբք զինուած
էր: Արդէն արիարար գազրած էր պաճուճանօք հազ-
ուիլ չքուելէ, և պարզ կտաւէ զգետտներ հազած էր,
իւր բոլոր մետաքսեղէնները, զարդերը, ժապաւէնները
և բոլոր տանթէլաները աղջկանը տուած էր, վասն
զի սա էր ա՛լ իր միակ փառասիրութիւնը, նուիրա-
կան փառասիրութիւն: Բոլոր ունեցածը վաճառեց,
որով երկու հարիւր ֆրանք անցաւ ձեռքը, մանր
մուկնր պարտքերը վճարելէն ետք միայն ութսուն
ֆրանքի մօտ գումար մը մնաց իրեն: Քսաներկու տա-

րեկան հասակին մէջ գարնան օրերէն առաւօտ մը
Բարիզէն մեկնեցաւ, զաւակը կոնակը առած հետը
տանելով:

Ով որ տեսնէր այս երկու էակներուն անցնիլը,
արգահատանք պիտի զգար: Այս կինը աշխարհիս մէջ
մի միայն այս մանկիկը ունէր, և այս մանկիկն ալ
աշխարհիս մէջ այն կինէն ի գատ տէր մը չունէր:
Փանթին ինք կաթ տուած էր իր զաւակին, այս պատ-
ճառաւ կուրծքը յոգնեցուցած էր, և քիչ մը կը հա-
զար:

Պ. Ֆելիքս Թօլօմիլէսի վրայ ալ խօսելու առիթ
չպիտի ունենանք: Բաւական կը համարինք ըսելը թէ
քսան տարի ետք Լուի Ֆելիքսի իշխանութեան ժա-
մանակ գաւառի երեւելի փաստարան, հարուստ և
ազգեցութեան տէր, խոհեմ ընտրող, խիստ անաչառ
գառաւոր և սոսաջուան պէս զրօսանքը սիրող մարդ
մըն էր:

Փանթին հետի քայլերով, և հանգստանալու հա-
մար երբեմնակի մէն մի մղոնի համար երեսուն կամ
քսանսուն փարա տալով այն ստեղծները Բարիզի շըր-
ջականերուն Պզտի կառքերը ըսուած կառքերով ճամ-
բորդած և կէս օրին մօտ Մօնթէսմէյլ գալով Պուլան-
ժիէի սգովի փողօցը հասած էր:

Թէնարտիլէի խոհատունին առջեւէն անցած ա-
տեն տիտանեան որորանին վրայ հրճուող երկու նո-
րաբոյս մանկուհիները տեսնելով հիացած, և այս ու-
րախալի տեսարանին առջև կանգ առած էր:

Յանկուցիչ հրապոյրներ կան: Արդ այն երկու
մանկուհիներն իրօք յանկուցիչ հրապոյր մը եղան այս
մայրին համար:

Փանթին գլխովին յուզուած անոնց կը նայէր:
Հրեշտակներու ներկայութիւնն արքայութեան աւե-
տում մըն է: Այս խոհատունին վերելք տեսնել կար-

ձեց Նախախնամութեան մատովը գրուած խորհրդաւոր բառ մը որ էր ՀՈՍ: Այն երկու մանկուհիները հարկաւ երջանիկ էին: Այնքան արգանատանօք կը նայէր և կը զարմանար անոնց վրայ որ անոնց մայրն իր երգին մէկ տողէն միւսը սկսելու ատեն երբ չունչ մը առած էր, Ֆանթին չկրնարով զսպել ինքզինքը, ըսաւ սա խօսքը զոր քիչ մը առաջ յիշեցինք.

— Տիկին, կը տեսնեմ որ երկու ազուսոր մանկիկ ունիք:

Ամենէն անգութ արարածները կը մեղմին երբ իրենց մանկիկները գգուանք մը կ'ընդունին:

Մայրը զլուխը վերցուց, շնորհակալ եղաւ, և գրան նստարանին վրայ բազմեցուց անցորդուհին, նոյն իսկ ինքն ալ շեմին վրայ նստած ըլլալուն համար: Երկու կիներն սկսան խօսակցիլ:

— Անունս տիկին Թէնարտիէ է, ըսաւ մանկուհիներուն մայրը: Այս պանդօկը մենք կը բանեցընենք:

Յետոյ, խելքը միշտ իր երգին ըլլալով, կրկնեց մեղմ ձայնով.

Պէտք է երթամ Պաղեստին

Ասպետ մի եմ քանի որ.

Այս Տիկին Թէնարտիէն կարմրագոյն, մտտ և անկիւնաւոր կին մըն էր. կին զինուոր ըսուած արարածին տիպարն էր անոր բոլոր տպեղութեամբը: Աւելի զարմանալին սա է որ շինծու ձեւեր ունէր զոք վիպային ընթերցումներէ ստացած էր: Նազելը սիրող առնանման կին մըն էր ան: Հին վէպերը երբ այս տեսակ խոհակերուհիներու երեւակայութեանց վրայ թղթատուելով կը պատըռտուին, այս հետեւանքը կ'ունենան: Տիկին Թէնարտիէ տակաւին երիտասարդական նստակին մէջն էր. հագիւ հագ երեսուն տա-

Պ. ՄԱՏՈՒԷՆ

քեկան կար: Այս կինը, որ կճկուած էր, եթէ ուզից
կանգնած ըլլար, իր բարձր հասակուն և արձանի մը
նմանոց թիկանց լայնութեամբը, որ տօնալաճառ-
ներու վայել քան մըն էր, գուցէ ի սկզբան վախ
տար ուղեւոր կնկան, անոր վտանգութիւնը վրդովէր
և պատճառ չըլլար տեղի տալու այն գէպքերու զոր
պիտի պատմենք: Անձ մը փոխանակ ոտքի վրայ
կայնած ըլլալու նստած կ'ըլլայ, և անա այս պարա-
գայով ճակատագիրներ կը փոխուին:

Ճամբորդ կինը իր պատմութիւնը փոքր ինչ փո-
փոխութեամբ պատմեց: Ըստ թէ բանուոր մըն էր
ինք. էրիկը մեծած էր. թէ Բարիզի մէջ գործ չէր
գտեր և թէ ուրիշ տեղ կ'երթար. իր քաղաքը կը
դաճնար գործ գտնելու համար. թէ նոյն օրը առա-
ւօտուն Բարիզէն ելած էր հետի քաշելով, թէ գա-
ւակը հետը առած ըլլալուն համար յոգնութիւն զգա-
ցեր և Վերմոնտի կառքին հանդիպելով մինչև Մօն-
ֆէրմէյլ եկած էր. թէ մանկիկը սակաւ ինչ քալած
էր և ոչ թէ շատ վասն զի գեռ չատ պզտիկ էր. թէ
ստիպուած էր նորէն գիրկը առնել, և թէ իր գո-
հարը մնացած էր:

Այս վերջին բառին վրայ գուրգուրանօք համ-
բուրեց իր ազլիկը: Համբոյրէն արթնցաւ մանկու-
հին: Բացաւ աչքերը, որք իր մօրը աչքերուն պէս
կապտագոյն և մեծ էին, և նայեցաւ՝ սուտնց բանի
մը նայելու, կամ լաւ ևս է բտել՝ ամէն բանի նայե-
լով մանկիկներու այն ծանր և երբեմն խիստ նայ-
ուածքով, որ մեր առաքինութեանց խաւարումին
մէջ անոնց լուսափայլ անմեղութեան գազոտիքն է:
Կարծես կը զգան անոնք թէ իրենք հրեշտակ են,
իսկ մենք մարդ:

Յետոյ մանկուհին խնդալ սկսաւ, և թէև մայ-

բը հուզեց թողուլ՝ ալլ անիկա վազել ուզող պզտիկ անձի մը անզսպելի զօրութեամբը գետինը սպրդեցաւ։ Յանկարծ օրօրանը գտնուող միւս երկու մանկուհիները տեսաւ, իսկոյն կանգ առաւ, և յեզուն դուրս հանեց, որ զարմացումի նշան է։ Թէնարտիէ խաթունը աղջիկները քակեց, օրօրանէն իջեցուց և ըստաւ։

— Երեք հոգի միասին խաղացէք։

Այս հասակի էակները շուտ մը կ'ընտանենան. պահ մը ետք Թէնարտիէյի պզտիկները նորեկին հետ կը խաղային հողին մէջ ծակեր բանալով. ի՛նչ մեծ զբօսանք։

Նորեկ պզտիկը շատ գուարթ էր. մօրը բարեսըրտութիւնը մանկիկին ուրախութեան մէջ նշանակուած է։ Մանկիկը փայտի շիւղ մը առած էր իբր թէ գործածելու համար, և բոլոր ուժովը փոս մը կը փորէր ուր կրնար ճանճ մը գրուիլ։ Գերեզմանափորին ըրածը երբ մանկան մը կողմէն կ'ըլլայ, գուարձալի կը համարուի։

Երկու կիները դեռ կը խօսակցէին։

— Ի՞նչ է պզտիկիդ անունը։

— Գօզէթ։

Գօզէթը կարգա՛ էօֆրազի։ Պզտիկին անունը էօֆրազի էր. բայց մայրը էօֆրազի անունը Գօզէթի դարձուցած էր մայրերու և ժողովուրդին այն քաղցր և սիրուն դրդումով, որ Ժօզէֆան Բէրիթայի և Ֆրանսուազը Սիլլէթի կը դարձնէ։ Այս այնպիսի ածանցում մըն է, որ ստուգաբաններու բոլոր գիտութիւնը կ'աւրէ և կը չփոթէ։ Մամիկ մը ճանչցանք որ Թէօթօր անունը կ'սօմի դարձնելու յաջողած էր։

— Քանի՞ տարու է, հարցուց Թէնարտիէ խաթունը։

— Երեքին մէջն է։

— Ուրեմն առջինեկիս հասակն ունի։

Սակայն երեք մանկուհիները խորունկ անձկութեան և հերանութեան դիրքով մը խմբուած էին, վասն զի զէպք մը տեղի ունեցած էր. զետնէն մեծ որդ մը ելեր էր, և մանկուհիները կը վախնային ու միանգամայն կ'ապշէին։ Երեքին շողշողուն ճակատները իրարու կը հպէին, կարծես թէ մէկ պսակով զարդարուած երեք գլուխներ էին։

— Մանկիկները, պօռաց Թէնարտիէ խաթունը, նայէ՛ ինչպէս շուտ մը ընտանեցան. տեսնողը կրնայ երդում ընել թէ երեք քոյր են։

Այս ազազակն էր կայծը որուն կը սպասէր Ֆանթին։ Թէնարտիէ կ'նոջ ձեռքը բռնեց, ուզողի անոր նայեցաւ և ըստաւ։

— Կ'ուզե՞ս քովդ առնել զաւակս։ Աղջիկս չեմ կրնար քաղաք տանիլ։ Աշխատողի մը ներքի չէ այս։ Չաւակ ունեցողը տեղ մը չի գտներ բանուորութիւն ընելու համար։ Ո՛րքան ծիծաղելի են այն քաղաքի մարդերը։ Աստուած ուզեց որ պանդոկիդ առջիւէն անցնիմ։ Երբ տեսայ թէ ո՛րքան ազուոր, Էմաքուր և Գոհ են պզտիկներդ, յազուեցայ. ինքնին ըսի. Ահա բարի մայր մը։ Իմ ուզածս ալ այս է. իմինիս հետ երեք քոյր կ'ըլլան։ Մանաւանդ թէ քիչ մը ժամանակէ ետք պիտի վերադառնամ։ Կ'ուզե՞ս քովդ պահել զաւակս։

— Քիչ մը մտածելու է, ըստ Թէնարտիէ խաթունը։

— Ամիսը վեց ֆրանք կուտամ։

Նոյն պահուն ճաշարանին մէջէն մարդու մը ձայն գոչեց.— Եօթ ֆրանքէն վար չըլլար, և վեց տմսուանն ալ կանխիկ կ'ուզեմ։

— Վեց անգամ եօթը քառասուն և երկու ֆրանք կ'ընէ, ըստ Թէնարտիէ խաթունը։

— Կը հաւանիմ տալու, ըսաւ մայրը:

— Ասկից ի զատ նաև տասնեւհինգ ֆրանք պիտի տաք ստաջին ծախուց համար, վրայ բերաւ մարդու ձայնը:

— Ընդամէնը յիսունըօթը ֆրանք կ'ընէ, ըսաւ տիկին Թէնարտիէ: Եւ այս թիւերուն հետ անորոշապէս նաև կ'երգէր:

Պէտք է, կ'ըսէր, մի մարտիկ

— Լաւ, կը վճարեմ, ըսաւ մայրը, ութսուն ֆրանք ունիմ: Քաղաքս երթալու համար ինձ ալ բան մը կը մնայ, բաւական է որ հետի քալեմ, Հոն ստակ պիտի շահիմ, և երբ սակաւ ինչ գումար մը կազմեմ, պիտի դամ սիրելի զաւակս աննելու:

— Պզտիկը ձերմակեղէն և զգեստներ ունի՞:

— Հարցնողը էրիկս է, ըսաւ Թէնարտիէյի կինը:

— Անշուշտ ձերմակեղէն և զգեստներ ալ ունի խեղճ դանձս: Արդէն հասկցայ որ էրիկդ է ան: Եւ ինչ ազուոր ձերմակեղէններ և հագուստներ, տեսնողին խելքը գլուխէն կ'երթայ, ամէն տեսակէն ալ ստատօրէն կայ, և տիկնոջ մը պէս մետաքսեայ զգեստներ ալ ունի: Ամէնն ալ սա տոպրակիս մէջն է անա:

— Պէտք է ամէնն ալ տալ, կրկնեց մարդու ձայնը:

— Ես ալ գիտեմ որ պիտի տամ, ըսաւ մայրը: Ապուշ մը ըլլալ պէտք է որ բոլորովին մերկ ձգէի աղջիկս:

— Տիրոջ դէմքն երեւնալով:

— Լաւ, ըսաւ:

Ասկարկութիւնը որոշուեցաւ: Մայրը գիշերը ձաշարանին մէջ մնաց, ստակը տուաւ և զաւակը հոն

թողուց. նորէն կապեց իր տոպրակը որ պարպուած և թեթեւցած էր ալ, և հետեւեալ առաւօտուն մեկնեցաւ: Քիչ ժամանակէն վերադառնալու յոյսով:

Այսպէս հանդարտօրէն մեկնիլ կարելի է, բայց հանդարտ կերպով մեկնիլ չէ այն, այլ յուսահատութեամբ:

Թէնարտիէներուն գրացուհիներէն մին ճամբան հանդիպեցաւ այն մօրը որ գլուխը առած կ'երթար, և եկաւ ըսաւ անոնց.

— Կին մը տեսայ քիչ մը առաջ որ փողոցին մէջ կուլար. խշխշուք բան մըն էր լացը:

Երբ Գօզէթին մայրը մեկնեցաւ, մարդը կնոջը ըսաւ:

— Ասով պիտի կարենամ վճարել հարիւր տասը ֆրանքնոց պարտամուրհակս, որու պայմանաժամը վաղը կը լրանայ: Յիսուն ֆրանք կը պակսէր: Եթէ այս չըլլար, բողոք պիտի ըլլար ինձի դէմ և զատի պիտի կոչուէի: Պզտիկներովդ լաւ ախանատի մը գործը կատարեցիր:

— Առանց միտքէս անցնելու այդպիսի բան մը, ըսաւ կինը:

Վ Լ Ո Ի Խ Բ.

ԵՐԿՈՒ ԿԱՍԿԱԾԵԼԻ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐՈՒ ԱՌԱՋԻՆ ԾՐԱԳԻՐԸ

Բռնուած մուկը շատ պզտիկ բան մըն էր, բայց կատուն նաեւ նիհար մուկ մը բռնած ատեն կ'ուրախանայ:

Ինչ տեսակ մարդեր էին այս Թէնարտիէները:

Այժմէն քանի մը բան ըսենք: Ծրագիրը ետքէն կը կատարելագործենք:

Այս անձերն այն կարգի անհասանելէն էին որք ստորին վիճակէ բարձրացող ամարդի անձերու և վերին վիճակէ իջնող խելոյցի անձերու խորթ գասը կը կազմեն, որք միջակ և ստորին բնուած դասերուն մէջտեղը կը գտնուին և որք առաջնոյն քանի մը պակասութեանց հետ երկրորդին գրեթէ բոլոր մոլութիւններն ունին՝ առանց ունենալու ոչ բանուորին վսեմ եռանդը և ոչ ալ քաղքենիին պարկեշտ կարգասիրութիւնը:

Թէնարտիէները կը վերաբերէին այն թզուկ բանուորութեանց, որոնք եթէ պատահաբար տխուր կրակով մը տաքնան, շուտով ճիւազ կը դառնան:

Կինը անասունի մը և մարդը աւազակի մը տիպը ունէր: Երկուքն ալ կատարելագէտ ընդունակ էին այն սոսկայի յառաջգիմութեան որով մարդ դէպի չարութիւն կը դիմէ:

Կան անանկ խեցեկտինի նման արարածներ որք շարունակ ետ կ'երթան դէպի խաւարը յառաջանալով, կենաց սուպարէզին մէջ աւելի կը յետագիմեն քան թէ կը յառաջգիմեն, փորձառութիւնը իրենց տձեւութիւնը աւելցնելու կը գործածեն, անընդհատ կը վատթարանան, և հետզհետէ կը չաղուին սեւութեամբ մը որ եւս քան զեւս կ'աճի:

Թէնարտիէ և իր կինը ահա այս արարածներուն կարգէն էին: Մանաւանդ Թէնարտիէն իր կերպարանքով կրնար ձանձրոյթ պատճառել գիմագէտի մը: Կան այնպիսի մարդեր որոնցմէ կասկածելու համար բաւական է անգամ մը նայիլ անոնց. վասն զի կը զգանք թէ անոնց երկու կողմը խաւարին է: Ետեւինն անհանդարտ, իսկ առջեւինը սպառնալի է: Ա-

նոնց ըրածն ալ, ընելիքն ալ անձանթ է: Ոչ ոք կրնայ երաշխաւորել անոնց թէ ըրածը և թէ ընելիքը:

Այսպիսիներու նայուածքին մէջ մթութիւն կայ որով կը մատնուին: Անոնց միայն խօսք մը ըսելը լսելով, կամ չարժուժ մը ընելը տեսնելով մարդ ազետաւոր գաղտնիքներ կ'ընդհնարէ անոնց թէ անցեալին և թէ ապագային մէջ:

Եթէ իր խօսքին հաւտայ պէտք է այս Թէնարտիէն զինուոր մըն եղեր. յիմնապետ, կ'ըսէր ինք՝ հաւանական է որ 1815ի պատերազմին մէջ գտնուած էր, և կ'երեւայ թէ բաւական արիւթեամբ կուտեր է: Ետքը պիտի տեսնենք թէ իրա՞ն է այս թէ սուտ: Իր խոհատունին ծանուցման տախտակն անոր սազմական քաջութեանց մէկուն ակնարկութիւն մըն է: Նոյն իսկ ինք նկարած էր տախտակը, վասն զի ամէն բան ընելու փոքր ինչ կարող էր. գէշութիւն մըն ալ այս է:

Այն ժամանակները դասական հին վիպասանութիւնը, որ «Գլէլի» ըլլալէ ետք ա՛լ «Լօտօխաք» և զած էր, որ թէեւ առաջուան պէս վսեմ էր՝ այլ երթալով գոհիկ գրուածներու կը նմանէր, որիորդ Ակուտերիէն դէպի տիկին Պուրնօն-Մալարմ, և տիկին Պարթելէմի-Հատօ իջնելով և նուստտանալով. Բարիզի դոնապանութիւններուն սիրաւէտ սիրտը կը հրդեհէր և փոքր ինչ շրջականերուն մէջն ալ աւերումներ կ'ընէր:

Տիկին Թէնարտիէ այս տեսակ գիրքեր կարգալու և հասկնալու չափ խելք ունէր: Ուստի անոնցմով կը սնէր: Իր փանաքի ուղեղը այն վիպասանութեանց մէջ կը խեղդէր: Այս ընթերցումներուն չնորհիւ և բիտաասարդութեանը ժամանակ, նաեւ քիչ մըն ալ ետքը տեսակ մը խորհուն գիրք կ'ստնէր իր էրիկին

քով, որ կերպիւ իւր սրամիտ սրիկայ մը, առանց քե-
րականութիւն կարգացած ըլլալու գրագէտ բողարած
մը, տմարդի ու միանգամայն վարպետորդի մը, սա-
կայն զգացումի վերաբերող իրերը, նաև՝ ինչպէս
կ'ըսէր իր խառնիճազանճ լեզուաւ՝ «էգ սեռին վե-
րաբերող ամէն բան» հասկնալու համար Բիկօ Լըպ-
րէօնի վէպերը կարգացող, գուտ և անխառն ապուշ
մըն էր:

Կինը իրմէ տասներկու կամ տասներկնգ տարու
փոքր էր: Ետքէն երբ սկսան ալեւորիլ իր մագերը
որոնք վիպային ճաշակի յատուկ կերպով մը կը սըփ-
ուէին և կը կախուէին, երբ Բամելա մը ըլլալէ
զապրելով Մեժեր(*) մը դարձաւ, ա'լ այլանդակ վի-
պասանութիւններով սնուած անձնեայ չարասիրտ կին
մը եղաւ. Արդ, այլանդակութիւններ կարգացողը
անպատիժ չկարդար: Վիպասանութեանց ընթերցու-
մին իբր հետեւութիւն իր առջինեկ աղջիկը Էբօնին
անուանեց. իսկ կրտսերը քիչ մնաց որ Կիւլնար ա-
նունը պիտի առնէր: Բարեբախտաբար մայրը Տիւք-
րէյ Տիւմինիլին մէկ վիպասանութիւնը կարդալով
չգիտեմ ինչպէս եղաւ որ Աղեյմա անուանեց խեղճ
աղջիկը:

Բայց հոս հարկ կը համարինք ըսել թէ ամէն
բան ծիծաղելի և առերեւոյթ չէր այն հետաքրքրա-
կան ժամանակամիջոցին մէջ որու կ'ակնարկենք հոս,
և որ կրնայ մկրտութեան անուաներու անխլանու-
թիւն անուանիլ: Այս վիպական տարրին քով զոր
վերը նշանակեցինք, ընկերային ախտանշան մը կայ:
Այսօր կրնան գտնուիլ անդէորդի ծառաներ որոնք

(*) Մեժեր երեք կատաղութիւններէն միւսն էր, որք այս-
պէս կ'անուանուիք, վասնզի մարդերու մէջ առեւտրիւն
և կռիւ կը յարուցանեն:

վէպերէ առնուած անուաններ կրեն, ինչպէս են Ար-
թուր, Արթրէտ կամ Արթօնս անուանները. կարելի է
նաև որ դերակոմս մը, —եթէ տակաւին դերակոմսեր
կան, — Թովմաս, Պետրոս, կամ Յակոբ անուանուի:
Հաւասարութեան պտոյտ մըն է այս տեղափոխու-
թիւնը, որով «ազուոր» ազուանները ռամիկին՝ և գու-
հիկ անուաններն ալ ազնուականին կը յատկանան:
Նոր չունչը ինչպէս ամէն բանի, նոյնպէս և այս ան-
ուանափոխութեան մէջ թափանցած է իր անդիմա-
դրելի զօրութեամբ:

Այս առերեւոյթ անհամաձայնութեան ներքե-
ւն և խորունկ բան մը կայ որ է գաղղիական յե-
ղափոխութիւնը:

Պ Լ Ո Ի Խ Պ

Ա Ր Տ Ո Յ Տ Ը

Բարեբախտօրէն յառաջանալու համար չարասիրտ-
ըլլալը չի բաւեր:

Խոհատունն աղէկ չէր բաներ: Ծամբորդ կնիկին
յիսուն և եօթը ֆրանքին չնորհիւ Թէնարտիէն կըր-
ցած էր բողոքի տակ չընկնիլ և իր ստորագրութիւնը
յարգել: Հետեւեալ ամիսը դարձեալ ստակի պէտք ու-
նեցաւ: Կինը Գօզէթին հազուատները և զարդերը
Բարիզ տարաւ և գրաւատունէն վաթսուն ֆրանք
փոխ առնելով գրաւի գրաւ գանձանք: Երբ այս գու-

մարն ալ վատնեցին, թէնարտիէները սովորեցան ա'լ
 այնպէս սեպելու թէ ոգորմութեան համար իրենց
 տունը առած են մանկուհին և ըստ այնմ վարուեցան
 անոր հետ: Մանկուհին իր զգեստներէն զրկուեցաւ և
 պզտիկ թէնարտիէներուն հին միջազգեստները և հին
 շապիկները այսինքն ցնցոտիներ հագցուցին անոր:
 Ամենուն կերածին մնացորդովը, այսինքն չունէ մը
 քիչ մը աւելի աղէկ և կատուէ մը քիչ մը աւելի գէշ
 կերակրեցին գայն: Մանուանդ թէ չունն և կատուն
 իր սովորական սեղանակիցներն էին: Գոզէթ սեղա-
 նին տակ անոնց հետ և անոնց փայտէ սկուտեղին
 նման սկուտեղի մը մէջ կուտէր իր կերակուրը:

Գոզէթին մայրը, ինչպէս ետքէն պիտի տեսնենք,
 Մ. . . , քաղաքը հաստատած էր իր բնակութիւնը, ուր-
 կէ ամէն ամիս նամակ կը գրէր, կամ լաւ եւս է ըսել՝
 գրել կուտար իր մանկան վրայ լուր առնելու համար:
 Թէնարտիէներն անփոփոխ կերպով կը պատասխանէին.
 «Գոզէթի վիճակը քաջալաւ է»:

Երբ առջի վեց ամիսը լրացաւ, մայրն եօթնե-
 րորդ ամսուան համար եօթը ֆրանք զրկեց, և բաւա-
 կան ձգութեամբ ամէն ամիս սկսաւ զրկել նոյնչափ
 գումար մը: Դեռ տարի մը անցած չէր, և ահա թէ-
 նարտիէ ըսաւ.

— Միթէ կը կարծէ թէ մեզ մեծ շնորհք մը կ'ը-
 նէ. եօթը ֆրանքն ինչի՞ն կրնայ բաւել:

Անկից ետքը նամակ գրեց ամիսը տասներկու
 ֆրանք պահանջելու համար: Մայրն որու կը հա-
 տացնէին թէ զաւակն երջանիկ էր և թէ «աղէկ կը
 նայուէր». հնազանդեցաւ և տասներկու ֆրանքը
 զրկեց:

Կան բնութիւններ որոնք չեն կրնար մէկ կողմէն
 սիրել առանց ստելու ուրիշ կողմէ մը: Թէնարտիէյի
 կինը իր երկու աղջիկը գորգուրալով էր սիրէր, և

այս պատճառաւ կ'առէր օտարուհին: Կը տրտմինք-
 երբ կը մտածենք թէ մօր մը սէրը կրնայ գձուձ կեր-
 պարան մը ունենալ: Գոզէթին անոր տան մէջ կե-
 րածն և հագածը թէեւ ոչինչ էր, բայց թէնարտիէյի
 կինը կը կարծէր թէ իր զաւակներուն իրաւունքն ա-
 նոր կ'անցնէր եւ թէ այն պզտիկն իր աղջիկներուն
 ծծած օգը կը նուազեցնէ: Այս կինը իրեն նման շատ
 կիներու պէս ամէն օր շատ գգուանք նսեւ շատ թըշ-
 նամանք կը վատնէր: Եթէ Գոզէթ չըլլար, յայտնի է
 թէ միայն իր աղջիկները պիտի մարսէին իրենց մօր
 գգուումներուն հետ նսեւ անոր թշնամանքը, թէեւ
 խիստ սիրելի էին անոր: Բայց օտարուհին միայն ինք
 ընդունելով հարուածներն անոնց ծառայութիւն մը ը-
 րած եղաւ: Թէնարտիէյի աղջիկները միայն գգուան-
 քը վայելեցին: Գոզէթ ամէն անգամ որ շարժում մը
 ընէր, կարկուտի պէս սաստիկ եւ անիրաւ պատիժներ
 կը տեղաչին իր գլխուն վրայ: Քաղցր եւ տկար արա-
 բած որ ոչ այս աշխարհիս եւ ոչ ալ Աստուծոյ նկատ-
 մամբ բան մը կրնար հասկնալ, անընդհատ կը պատ-
 ժուէր, կը յանդիմանուէր, խտու-թիւններ կը կրէր,
 ծեծ կ'ուտէր եւ իր քով իրեն նման երկու պզտիկ
 արարածներ կը տեսնէր որոնք արչալուսական ճառա-
 գայթի մը մէջ կ'ապրէին:

Թէնարտիէյի կինը Գոզէթին նկատմամբ չարա-
 սիրտ ըլլալով, էբօնին և Ազելմա եւս չարասիրտ ե-
 զան: Տղայք մանկութեան հասակին մէջ իրենց մօրն
 օրինակները կ'ըլլան: Մայրն աւելի մեծ օրինակ մըն-
 է. ահա այս է միայն իր տարբերութիւնը:

Տարի մը անցաւ, յետոյ տարի մը եւս անցաւ:
 Գիւղացիները կ'ըսէին. — Սա թէնարտիէները բարե-
 սիրտ մարդեր են: Թէեւ հարուստ չեն, բայց իրենց
 տունը թողուած խեղճ մանկուհի մը կը խնամեն ձրի-
 արար:

կը կարծէին թէ մայրը մոռցած էր Գօգէթը :

Բայց Թէնարտիէն չցիտեմ ի՞նչ գազանի միջոց-
ներով խմացած ըլլալով թէ մանկուհին անհայր էր,
և թէ մայրը չէր կրնար խոստովանիլ թէ իրն է այն
զաւակը, ամիսը տասնեւհինգ ֆրանք պահանջեց, ք-
սելով թէ պզտիկը կը մեծնար եւ « կ'ուտէր » . եւ
սպառնալով տունէն արտաքսել զայն : « Թող գլուխ
չցաւցնէ, կը պօռար, թէ ոչ պզտիկին կից մը կու-
տամ եւ իր գազանիքը յայտնելով կը խայտառակեմ
զինքը : Պէտք է աւելցնել ամսականը » :

Մայրը տասնեւհինգ ֆրանքն ալ վճարեց : Տարուէ
տարի մանկուհին մեծցաւ, եւ իր հետ թշուառու-
թիւնն ալ մեծցաւ : Գօգէթ ամենափոքր հասակին մէջ
միշտ միւս երկու մանկուհիներուն ծաղրի առարկան
էր . երբ սկսաւ սակաւ ինչ մեծնալ, այսինքն հինգ
տարեկան հասակը մտնելէն առաջ տան սպասուհին
եղաւ :

Հինգ տարեկան հասակի մէջ անհաւատալի է այդ,
ըսուի մեզ գուցէ : Բարէ՛, մեր ըսածը ճշմարիտ է :
Ընկերային վիշտն ամէն հասակի մէջ կը սկսի : Միթէ
մօտ օրերս Տիւմօյար անուն աւագակի մը գատը չը
տեսա՞նք, որ որբ է եղեր եւ որ պաշտօնակա՞ն թուղ-
թերու ըսածին նայելով, աշխարհիս վրայ անոք ըլ-
լալով ապրելու համար « կ'աշխատէր, եւ գողութիւն
կ'ընէր » :

Գօգէթ կը կատարէր դուրսէն պէտք եղած բա-
նիրը գնելու, սենեակները, գաւիթը եւ փողոցը աւ-
րելու, սեղանին սպասները լուալու, նաեւ բոս կրե-
լու ծառայութիւնները : Թէնարտիէները մանկուհիին
հետ այսպէս վարուելու ա՛լ աւելի իրաւունք ունե-
նալ կարծեցին երբ մայրը որ միշտ Մ... կը բնա-
կէր, սկսաւ ուշացնել ամսականին վճարումը : Բանի
մը ամիսէք անվճար մնաց :

Երեք տարիէն ետք եթէ այս մայրը Մօնֆէրմէյի
գարձած ըլլար, մենեւին չպիտի ճանչնար իր մանկի-
կը : Հիմա նիշար եւ գունատ էր Գօգէթ . մինչդեռ այս
տունը եկած ատեն խիստ ազուրբ եւ խիստ թարմ
մանկուհի մըն էր : Չգիտեմ ի՞նչ շիտթուն գնացք մը
ունէր ան : Սմտեղուկ, կ'ըսէին Թէնարտիէները :

Կրած անիրաւութեանց պատճառաւ վէսութիւն
մը եկած էր Գօգէթին, եւ թշուառութեան պատճա-
ռաւն ալ տգեղցած էր : Ա՛լ ունեցածը միայն իր գե-
ղեցիկ աչքերն էին որոնք տեսնողին վիշտ կը պատ-
ճառէին, վասնզի մեծ աչքեր ըլլալով կարծես թէ ա-
նոնց մէջ նշմարուած տրամութիւնն ալ մեծ էր :

Սրտածմլիկ բան մըն էր ձմեռուան մէջ տեսնել
այս մանկուհին, որ դեռ վեց տարու չէր եւ որ պա-
տասուն հին քուրջեր հագած՝ ցրտահար տանջուելով՝
արեւը ծագելէն առաջ փողոցը կ'աւրէր իր շոտագայն
պզտիկ ձեռքը անագին աւել մը եւ մեծածեռ աչքերուն
մէջն ալ արտօսը մը ունենալով :

Քաղաքին մէջ Արտոյտ կ'անուանէին զայն : Ժո-
ղովուրդը, որ դէմքը կը սիրէ, հաճեր էր այսպէս
անուանելու այս անտիական էակը որ թոչունէ մը
աւելի մեծ չէ :

Միայն թէ խեղճ արտոյտը ամենեւին չէր երգեր :

Է Ջ Ն

Գ Լ Ո Ի Խ Ա.

ՍԵՒ ԱՊԱԿԵՂԻՆԱՅ ԱՐՉԵՍՏԻՆ ՄԷՁ
ՅԱՌԱՋԳԻՄՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Բայց այն մայրը, որ Մօնֆէրմէյլի գիւղացիներուն կարծիքին նայելով զաւակը երեսի վրայ թողած կ'երեւար, ինչ եղած էր. ո՞ւր էր, ի՞նչ կ'ընէր: Իր պզտիկ Գօզէթը Թէնարտիէներուն յանձնելէն ետքը՝ ճամբան չարունակած և Մ... հասած էր: Ընթերցողը կը յիշէ անշուշտ թէ Ֆանթին 1818ին զաւակէն բաժնուած և Մօնֆէրմէյլէն իր երկիրը վերադարձած էր:

Ֆանթինին իր ծննդեան երկրէն մեկնած ըլլալէն ի վեր տասը տարիի չափ անցած էր: Մ... տարբեր կերպարան մը առած էր հիմա: Մինչդեռ Ֆանթին թշուառութիւնէ ի թշուառութիւն կ'իջնէր յամբարար: Իր ծննդեան երկիրը բարեբաստօրէն յառաջդիմած էր: Գրեթէ երկու տարիէ ի վեր հոն տեղի ունեցած էր այն հնարագիտական եղելութեանց մին, որոնք պզտիկ քաղաքներու մեծ գէպերը կը համարուին: Կարեւոր պարագայ մըն է այս, զոր օգտակար կը համարինք պարզել, նաև ստորագծելը: Հին ժամանակներէ ի վեր Մ...ի արճեստներուն մին էր անգլիական գունաւոր ապակիներուն և Գերմանիոյ սև ապակեղէններուն նման ապակեղէններ չինել: Այս արճեստը միշտ անկատար էութիւն մը ունեցած էր առաջնական նիւթերուն սղութեան պատճառաւ որուն հետեւութիւնն էր փանաքի շինողէք տալ բանուորներուն: Ֆանթինին Մ... վերադարձած ժամանակ այս «սև ապրանքին» արտարերումը անլուր կերպարանափոխութիւն մը առած էր: 1815ին վերջերը մարդ մը, անձանօթ մը այն քաղաքը եկած և հաստատուած էր, և այն ապակեղէններու գիւրաչինութեան համար սեւիտի տեղ գոճ գործածելու և մասնաւորապէս ապարանջանի շինութեան համար՝ փակած թիթեղէ օղեր գործածելու տեղ պարզապէս քով քովի բերուած թիթեղեայ օղեր գործածելու գաղափարը երկնած էր: Այս ամենափոքր փոփոխութիւնը յիշափոխութիւն մը եղած էր: Եւ իրօք այս ամենափոքր փոփոխութեան չնորձիւ առաջնական նիւթին գինը շատ վար իջած էր. այս ամենութեան հետեւութիւնը եղած էր նախ գործաւորին աւելի շինողէք տալ, և շինողէքի այս յաւեթՆՈՒԱՌԵՆԵՐ (Բ. Հ.)

լուժը բարիք մըն էր քաղաքին համար. երկրորդ շինութիւնը բարւոքել. սա ալ ապրանքը գործածողին համար առաւելութիւն մըն էր. երրորդ երեքսդատիկ շահ տալովը հանդերձ դարձեալ ածան ծախել ապրանքը՝ և այս ալ վաճառողին համար շահ մըն էր:

Այսպէս մէկ գաղափարը երեք հետեւութիւն ունեցած էր:

Այս գաղափարը երկնողն երեք տարի չանցած ոչ միայն ինք հարստացած էր, այլ նաև իր բոլորտիքը գանուողներուն ալ հարստութիւն տուած էր: Գաւառին մէջ օտարական մըն էր ան: Իր ս'վ և ի'նչ ըլլալը ամենեւին յայտնի չէր. խակ ե՞րբ գործի ձեռնարկելը սակաւ ինչ յայտնի էր: Կը պատմուէր թէ խիտ քիչ ստակով, սա առաւելն քանի մը հարիւր ֆրանքով քաղաքը եկած էր:

Ան թէ իր և թէ բոլոր քաղաքին հարստութիւնը անա ա ս փանաքի գրամագլխով գոյտցուցած էր՝ զայն հանձարաւոր գաղափարի մը գործադրութեան գործածելով, բարեկարգութեամբ և խելացութեամբ արդիւնութիւնով:

Կ'երեւայ թէ կ'անակր մեծ տոպրակի մը և ձեռքը փշոտ գաւազան մը ունենալով դեկտեմբեր ամսոյ մէջ իրիկուն մը երբ քաղաքը եկած էր՝ ծածկաբար, նոյն իրիկունը մեծ հրդեհ մը երած էր տեղական իշխանութեան տունէն: Այս մարդը կրակին մէջ նետուած և կեանքը վտանգի դնելով երկու մանուկ ազատած էր. որոնք ստոիկան զօրաց գնդապետին զաւակներն էին. այս դէպքին շնորհիւ և ոչ մէկուն միաքը ինկած էր անոր անցագիրը հարցնել: Անկից ի վեր ամէն մարդ սորված էր անոր անունը որ էր «Մատրլէն եղբայր»:

Գ Լ Ո Ի Խ Բ.

Մ Ս Տ Ը Լ Է Ն

Այս անձը գրեթէ քառասունը՛նից տարու մարդ մըն էր. մտատանջութեամբ մը գրաւուած կ'երեւար և բարի անձ մըն էր: Իր վրայ անա այսքան էր ամենուն գիտցածը:

Այն արհեստը, զոր այնքան սքանչելապէս վերակազմած էր ան, քիչ ժամանակուան մէջ յառաջդիմութիւն ընելովը Մ... առուտուրի ընդարձակ կեդրոն մը եղած էր: Ա.Մէն տարի մեծամեծ յանձնարարութիւններ կուգային Սոյանիայէն ուր սեւ ապակեղէնը շատ կը քշուի: Այս առուտուրին մէջ Մ... Լոնտոնի և Պերլինի հետ կը մրցէր:

Մատրլէն եղբայրը այնքան ստակ վատակիլ ըսկած էր որ երկրորդ տարին կըցած էր մեծ գործարան մը շինել տալ, որու մէջ երկու ընդարձակ արուեստարան կային՝ մին մարդերու և միւսը կիներու համար: Անօթի ըլլալը կրնար աշխատելու գալ, և ապահով էր թէ հոն գործ և հաց պիտի գտնէր: Մատրլէն եղբայրը մարդերէն ժրութիւն, կիներէն մաքուր վարք և ամէնէն ալ ուղղութիւն կը պահանջէր: Արուեստարանները զատել տուած էր՝ երկու սեռը իրարմէ լսմանելու համար, որպէս զի կիները և աղջիկները խոհեմութենէ չչեղին: Այս մասին անողորբի էր: Միայն այս մասին ներողամտութիւն չունէր: Այսպէս խտութեամբ վարուելուն գլխաւոր պատճառ մըն ալ սա էր որ Մ... պահապան զօրք ունեցող քաղաք մը ըլլալով, ապականութեան ստիթները խիտ շատ կը պատահէին:

Վերջապէս իր գալուստը բարիք մը, և ներկայութիւնն ալ նախախնամութիւն մը եղած էր: Մատրլէնի գալուստէն առաջ երկրին մէջ ամէն բան նուազման լիճակի մէջ էր, մինչդեռ հիմա ամէն բան աշխատութեան առողջաւետ կենդանութեամբը կ'ապրէր: Առատ շրջաբերութիւն մը ամէնուն կենդանութիւն կուտար և ամենուրեք կը թափանցէր: Ամէնէն գտարի գրգաններու մէջ սակաւ ինչ ստակ, ամէնէն անշուք բնակարաններուն մէջն ալ փոքր ինչ ուրախութիւն կար:

Մատրլէն եղբայրը ամէն մարդու գործ կուտար: Թէ՛ մարդերէն և թէ՛ ազջիկներէն կը պահանջէր որ պարկեշտ ըլլան: Այս գործունէութեան ժամանակ, որու պատճառը և առանցքը ինքն էր, Մատրլէն եղբայրը հարստութիւն կը գիգէր. բայց ամենեւին չէր երեւար թէ իր գլխաւոր նպատակը հարստանալն էր, թէեւ առուտուրով գրազած հասարակ մարդու մը այսպիսի գլխաւոր նպատակ չունենալը զարմանալի թուի: Կ'երեւար թէ աւելի ուրիշներուն հոգը կը տանէր քան թէ իրը: Ամէն մարդ գիտէր թէ ան 1820ին լից հարիւր հազար ֆրանքի գումար մը ունէր, զոր Լաֆիթ սեղանաւորին քով շահու գրած էր. բայց իր անձին համար այս գումարը պահելէն առաջ քաղաքին և աղքատներուն համար մէկ միլիոն ֆրանքէն աւելի ստակ ծախս ըրած էր: Հիւանդանոցին հասոյթը փանաքի բան մը ըլլալով, իր ծախքովը տասը անկողին հաստատած էր ամէն պիտոյքովը:

Մ... քաղաքը երկու մասի կը բաժնուի: մին վերին քաղաք, և միւսն ալ ստորին քաղաք կ'ըսուի: Ստորին քաղաքը, ուր ինք կը բնակէր, մէկ գպրոց ունէր միայն որ անպիտան և խարխուլ տուն մըն էր, ուստի Մատրլէն երկու նոր գպրոց շինել տուած էր, մին արու միւսը էգ սեւին համար: Երկու վար-

ժապետներուն իր քսակէն զատ ամսական կուտար, որ պաշտօնական ամսականին կրկինն էր:

Մարդ մը անոր այս առատաձեռնութեան վրայ զարմանալուն համար, Մատրլէն օր մը ըսաւ անոր. «Տէրութեան առաջին պաշտօնեաներն են դայեակը և վարժապետը»: Իր ծախքովը ապաստանարան մըն ալ հաստատած էր պգոթիկ մանկանց համար. այս տեսակ հաստատութիւն մը այն ժամանակները դեռ Ֆրանսայի մէջ անձանօթ բան մըն էր. նաև օգնութեան սնտուկ մը հաստատած էր ծեր և հիւանդոտ գործաւորներու համար: Իր գործարանը կեդրոն մըն էր, ուստի անոր բոլորտիքը շուտ մը նոր թաղ մը կազմուած էր ուր բազմաթիւ չքաւոր ընտանիք կար և ուր ճրի դեղարան մը հաստատած էր: Առջի ժամանակները բարեմիտ անձինք երբ անոր գործի ձեռնարկելը տեսան, ըսին թէ հարստանալ ուզող սմտուկ մարդ մըն է ան: Երբ տեսան թէ իրեն համար հարստութիւն գիգելէ առաջ քաղաքը ձոխացուց, միեւնոյն բարեմիտ անձերն ըսին թէ փառասէր մըն է ան: Այս կարծիքը հաւանական կ'երեւար, մանաւանդ որ այն մարդը կրօնասէր մըն էր և կրօնական պարտաւորութիւններն ալ փոքր ի չատէ կը կատարէր. այն ժամանակները շատ գովելի բան մըն էր այս: Ամէն կիրակի կանոնաւորապէս եկեղեցի կ'երթար ցած ձայնով մատուցուած պատարագին ներկայ գտնուելու համար: Այս կրօնասիրութիւնը շուտ ըսկաւ մտմտուք պատճառել տեղական երեսփոխանին որ ամենուրեք իրեն հակառակօրդ մը նշմարել կը կարծէր:

Այս երեսփոխանը որ կայսրութեան օրէնսդիր ժողովին անդամներէն մին էր՝ կրօնական կարծիքներու մասին համամիտ էր Օրթոքսալի միաբաններէն մէկուն հետ, որ Օթրանթի գուքս Յուչէ կ'անուան-

ուէր և որու արարած ու բարեկամ եղած էր ան։ Առանձնութեանը մէջ Աստուծոյ վրայ կը խնդար։ Բայց երբ տեսաւ որ հարուստ գործարանապետ Մատըլէնը ժամը եօթին սրտարագ մտիկ ընելու կ'երթար, կարծեց թէ կրնար իր տեղ երեսփոխան ընտրուիլ ան, և որոշեց գերազանցել զայն։ Ճիգուիթ խոստովանահայր մը ունեցաւ, առտու և թէ՛ առտու թէ՛ իրիկուն և կեղեցի երթալ սկսաւ հանգիստաւոր պատարագ լսելու և երեկոյեան ժամերգութեան ներկայ գտնուելու համար։

Այն ժամանակները ամէն փոռասէր առանց արգելք և խոչընդոտ նայելու ուղղակի դէպի նպատակը կ'արշաւէր։ Երեսփոխանին այս երկիւղէն թէ՛ աղքատները և թէ՛ Աստուած օգուտ մը տեսան, վասն զի պատուարժան երեսփոխանն ալ հիւանդանոցին մէջ երկու անկողին հաստատեց, որով աւելցած անկողիններուն թիւը տասներկու եղաւ։ Բայց 1819ին առաւօտ մը քաղաքին մէջ լուր ելաւ թէ պարոն կառավարչին յանձնարարութեան շնորհիւ, և քաղաքին մատուցած ծառայութեանցը համար, Մատըլէն թաղաւորին հրամանաւ Մ...ի քաղաքապետ պիտի անուանուի։ Որոնք որ այս նորեկը «փոռասէր մը» համարած էին՝ ուրախութեամբ առիթ գտան աղաղակելու ինչպէս որ ամէն մարդ կը փախաքի այսպիսի առթի մը.—Միթէ չէի՞նք ըսեր թէ փոռասէր մըն է ան։ Ամբողջ քաղաքին մէջ իրարանցում մը տիրեց։ Լուրը իրաւ էր։ Քանի մը օրէն ետք «Մօնիթէօ»ը Մատըլէնին քաղաքապետ անուանիլը հրատարակեց։ Հետեւեալ օրը աս մերժեց քաղաքապետութեան պաշտօնը։

Միեւնոյն տարին, այսինքն 1819ին, Մատըլէնի հնարած նոր գործողութեան արգիւնքը ճարտարութեան արուեստահանգէսը գրուելով, դատաւորաց

մասնավորովին տեղեկագրին համեմատ թաղաւորը Լէժիօն Տ'Օնէօրի ասպետ անուանեց հնարողը։ Պըզտիկ քաղաքը նորէն իրարանցում ունեցաւ։—է՛ն, հիմա հասկցուեցաւ որ խաչ մը կ'ուզէ եզեր, ըսին։ Մատըլէն խաչն այ մերժեց։

Անտարակոյս հանգոյց մըն էր այս մարդը։ Բարեմիտները իրենց ձայնը քաշեցին՝ ըսելով. «Վերջապէս բախտախնդիր մըն է ան»։ Ինչպէս տեսանք, քաղաքը շատ կը պարտաւորէր անոր, իսկ աղքատները ամէն բան անոր կը պարտաւորէին. այնքան օգտակար էր այս մարդը որ վերջապէս հարկ էր պատուել զայն. նաև այնքան հեղահամբոյր եղած էր որ վերջապէս հարկ եղած էր սիրել։ Մասնաւորապէս իր բանուորներէն կը պաշտուէր, և մեղամաղձային ծանրութեամբ մը կ'ընդունէր անոնց սիրոյ այս ետանդալի հաւատիքը։ Երբ հարուստ ըլլալը հաստատուեցաւ, «սկանաւոր անձերը» բարեւեցին զինքը, և քաղաքացիք ա'լ սկսան Պարոն Մատըլէն անուանել։

Քանուորները և մանուկները առաջուան պէս Մատըլէն եղբայր անուանեցին. երբ այսպէս կ'անուանուէր, սովորականէն աւելի կը ժպտէր։ Քանի որ կը բարձրանար, հրուէրներ կը տեղային իր վրայ։ «Ականաւոր անձերու ընկերութիւնը» կը պահանջէր զայն։ Մ...ի երեւելի մարդերու պզտիկ այլ չքեղ սրահները հիմա բաց էին Մատըլէնի համար, վասնզի միլիոնատէր մըն էր, մինչդեռ յայտնի է թէ առջի ատենները գոց պիտի ըլլային, վասն զի արհեստաւոր մըն էր։ Չինքը վաստկելու համար հազար ու մէկ ողորքելի կերպեր բանեցուցին, բայց ինք չուզեց տեսնուիլ անոնց հետ։ Այս անգամ ալ բարեմիտները չկրցան զսպուիլ, և ըսին.—Տգէտ և անկիրթ մարդ մըն է։ Յայտնի չէ թէ ո՛վ և ի՞նչ է։ Ընկերութեանց

մէջ մտնել և լելը անոր գործը չէ: Կարգալ գիտնալն անգամ աղայուցուած չէ»:

Երբ ստակ վաստկելը տեսան, ըսին. վաճառական մըն է: Երբ տեսան թէ իր ստակը ամէնուն համար ծախս կ'ընէ, ըսին. Փատաէր մըն է: Երբ տեսան թէ ամէն սրտիւ ու սուգու-թխն կը մերժէր, ըսին. Բախտախնդիր մըն է: Երբ տեսան թէ կը մերժէ նաև ականաւոր մարդերու ընկերութիւնը, ըսին. Յաւանակ մըն է:

Բայց 1820ին, այսինքն քաղաքը գալէն հինգ տարի ետք անոր Մ...ի համար ըրած բարիքները այնքան մեծ և շատ էին, բոլոր երկրին բնակիչներուն փափաքը այնքան միահամուռ և համաձայն էին որ թագաւորը նորէն քաղաքագետ անուանեց զայն: Նորէն մերժեց, բայց կառավարիչը հակառակեցաւ անոր մերժումին, բոլոր ականաւոր մարդիկ եկան ազաչեցին որ ընդունի այդ պաշտօնը, ժողովուրդը փողօցը խմբուելով կ'աղերսէր. վերջապէս այնքան ստիպեցին զինքը որ ա'յ հաւանեցաւ ընդունելու:

Հասարակ պատու կին մը իր գրան չէմին վրայէն սրանեղութեամբ յետազայ գրեթէ բարկալի յանդիմանութիւնն ուղղեց անոր. «Բարի քաղաքագետ մը օգտակար բան մըն է. միթէ մարդ կրցած բարութիւնը ընելէ կը նահանջէ»: Դիտող «եղաւ թէ քաղաքագետութեան յանձնառու ըլլալուն առաջին պատճառ գրեթէ պատաւին յանդիմանութիւնն էր:

Մատըլէնի բարձրացման երրորդ եղանակը այսպէս եղաւ. ահա: Մատըլէն եղբայրը Պ. Մատըլէն եղած էր, յետոյ Պ. Մատըլէն Պ. քաղաքագետ եղաւ:

Գ Լ Ո Խ Խ Գ.

ԱՆՏԻՓԻՆ ԲՈՎ ԳՐՈՒԱԾ ԳՐԱՄՆԵՐ

Այլ սակայն Պարոն Մատըլէն իր առաջուան պարգու-թիւնը պահած էր: Մագերն ախուր, նայուածքը ծանր, զէմքը բանորի մը զէմքին պէս արեւանար և կերպարանն ալ փիլիսոփայի մը կերպարանին պէս խոհուն էր: Սովորաբար լայնեզր գլխարկ կը գնէր և և հաստ չուխայէ թիկնոց մը կը հագնէր զոր մինչև կզակը կը կոճկէր: Քաղաքագետութեան պաշտօնի պարտաւորութիւնները կը կատարէր, բայց ուրիշ բանի չխառնուելով առանձնորէն կ'ապրէր: Քիչ մարդու հետ կը խօսէր:

Քաղաքավարական ձեւերու ենթարկուելէ կ'ըզգուշանար, անտարրեր ձեւով մը կը բարեւէր, շուտ մը և գաղտնապէս կը փոխչէր, չխօսակցելու համար կը ժպտէր և չժպտելու համար բան մը կուտար: Լաւ արջ մըն է ան, կ'ըսէին կիրիբը: Իր զբօսումն էր դաշտերու մէջ պտրտիլ:

Միշտ մինակ կ'ընթրէր՝ առջեւը բաց գիրք մը ունենալով զոր կը կարդար: Պզտիկ և լաւ գրքատուն մը ունէր: Գիրքերը կը սիրէր. գիրքերն անտարրեր և ապահով բարեկամներ են: Բանի որ կը հարստանար և հետեւաբար աւելի պարագ ժամանակ կ'ունենար. կարծես թէ փրկուէտ առիթ մը կը համարէր իր պարագ ժամերը միտքը մշակելու յատկացնելը: Մ... եկած ըլլալէն ի վեր ամէն մարդ կը գիտէր թէ տարուէ տարի աւելի քաղաքավար, աւելի մաքուր և աւելի անոյշ կերպով խօսիլ կը սորվէր ան: Պտրտելու

գացած ժամանակ նետը կամովին հրացան մը կը տանէր, բայց քիչ անգամ կը գործածէր: Երբ պատահաբար գործածել նարկ ըլլար, հրացանը անանկ ճշգուծեամբ կը նետէր որ տեսնողին վախ կուտար: Ամենեւին անմիտ կենդանի մը չէր մեռցնէր: Ամենեւին պզտիկ թռչունի մը վրայ հրացան չէր պարպեր:

Թէև ա՛լ երիտասարդ չէր, կը պատմուէր սակայն թէ անագին ոյժ մը ունէր: Պէտք ունեցողին կ'օգնէր ուժովը, ձի մը վեր կը վերցնէր, արժին մէջ խրող անիւր կը հրէր կը նանէր, և փախչող ցուլը եղջիւր-նեղէն բռնելով կը կեցնէր: Դուրս ելած ժամանակ միշտ քսակը ստակ կը լեցնէր, և պարպելով ետ կը գաճնար: Երբ գիւղէ մը կ'անցնէր, կիսամերկ մանուկները զուարթօրէն ետեւէն կը վազէին և ճանճիկներու երամի մը պէս կը շրջապատէին զայն:

Կը կարծուէր թէ ժամանակաւ երկրագործութեամբ ապրող մարդ մըն էր ան, վասն զի ամէն տեսակ օգտակար գաղանիքներ գիտէր և գիւղացիներուն կը հաղորդէր: Յօրենին ցեցը ջնջել կը սորվեցնէր որ էր ջուրի մէջ հասարակ աղ լուծել և այն ջուրը շտեմարտնին մէջ սրակել. նաև ձեղունին ձեղքերը անով սղոզել. ուտիճներն ալ հալածելուն կերպը կը սորվեցնէր որ էր «օրվիօ» ըսուած ծաղկայի տունկը թէ՛ պատերուն և յարկերուն վրայ, թէ՛ արօտներուն եւ տուներուն մէջ ամենուրեք կախել: Գաչտի մը մէջէն արջնոկը, վիկը, «լիւզէթ, կավբօր» և աղուխապի ըսուած տունկերը, և ցորենը ուտող ուրիշ ամէն անպիտան բոյսերը արմատովին խելու կերպերը գիտէր: Ծագարանոց մը մուկերուն յարձակումներէն ազատ կը պահէր հոտովը: Բարբարայի պզտիկ խոզի մը գոր կը գնէր ճագարանոցին մէջ:

Օր մը տեսաւ որ քաղաքին մարդերէն ոմանք եզիճներ կը խլէին և կը նետէին, այս արմատաքի

խլուած և արդէն չօրցած տունկերուն կոյտին նայելէն ետքը ըսաւ. Ա՛լ մեռան այս տունկերը: Բայց կրնային օգտակար ըլլալ եթէ գործածելուն կերպը գիտցուէր: Եղիճը երբ նորարոյս է, տերեւը պատուական բանջարեղէն մըն է. երբ կը ծերանայ, կանեփին և վուշին պէս նուրբ և երկայն թելեր և թելիկներ ունի: Եղիճի կտան ալ կանեփի կտուին արժէքն ունի: Եղիճին մանրութեամբ հաւի կեր կ'ըլլայ, իսկ փշրանքը եղջիւրաւոր կենդանիներու կը տրուի: Եղիճին կուտը եթէ խոտին նետ խառնուելով անասնոց տրուի, ասոնց մազը փայլուն կ'աճուի. իսկ արմատը եթէ աղին նետ խառնուի, աղուոր զեղին գոյն կ'արտադրէ: Մանուկնոց թէ պատուական խոտ մըն է այն և կրնայ երկու անգամ հնձուի: Եւ ի՞նչ պէտք է եղիճը արտաբերելու համար: Սակաւ ինչ երկիր, իսկ խնամքի և մշակութեան ամենեւին հարկ չկայ: Միայն թէ կուտը քանի որ կը հասուննայ, կը թափի և հաւաքելը դժուար է: Այս է անաբոյս պէտք եղածը: Մարդ եթէ քիչ մը աշխատիլը յանձն առնու, եղիճը կրնայ օգտակար ըլլալ. բանի տեղ չգրուելուն համար է որ մետակար կ'ըլլայ. հետեւաբար կը խըլուի և կը նետուի: Ո՛րքան մարդիկ կան որ եղիճին կը նմանին: Պահ մը լուլէն ետքը, շարայարեց. Բարեկամներ, գիտնաք որ ոչ անպիտան խոտ կայ եւ ոչ ալ անպիտան մարդ. մշակները միայն անպիտան են:

Մանուկներէն սիրուելուն ուրիշ պատճառ մըն ալ ունէր, յարգով և հնգիկ ընկոյզներով պզտիկ և սիրուն խաղալիքներ շինել գիտէր:

Երբ կը տեսնէր թէ եկեղեցիի մը գուռը սեւերով ծածկուած է, ներս կը մտնէր. ինչպէս ուրիշներ մկրտութեան հանդէսի մը գտնուիլ կ'ուզեն, ան ալ թաղման հանդէսի գտնուիլ կ'ուզէր: Կարի յոյժ քաղց-

դարբարոյ ըլլալուն համար կ'երթար ուր որ այրի մը կամ գծբազմ մը կար. սգաւոր բարեկամներու, սեւեր հագուող սգաւոր ընտանիքներու, և դագաղի մը բուրբախքը հեծող եկեղեցականներու հետ կը միանար: Կարծես թէ յօժարակամ իր խորհրդածութեանց բնաբան կ'ընէր այն տխուր սագմոսերգութիւնները, որոնք ուրիշ աշխարհի մը տեսիլքներով յի են: Աչքն երկինք կը վերցնէր և անկրութեան ամէն գազտնիք ընդհամարելու փափաքով մը համակոծ ունկնդիր կ'ըլլար այն արամալի ձայներուն որոնք մահուան խաւարամած անդուեղին առջեւ կ'օրհնաբանեն:

Շատ բարի գործեր կ'ընէր՝ չար գործեր ընողի մը պէս պահուելով: Իրիկունը գազտնապէս տուները կը մտնէր. ծածուկ կերպով սանդուղներէն վեր կ'ելնէր: Այս կամ այն խեղճ մարդը երբ իր տնակը կը մտնէր, կը տեսնէր որ բացակայութեանը ժամանակ իր գուռը բացուած էր, երբեմն ալ խորտակուած: Խեղճ մարդը կը պոսար, « չարագործ մը եկած ըլլալու է »: Բայց ներս մտնելով նախ եւ առաջ կարասիի մը վրայ մուցուած սոկի մը կը նշմարէր: Եկող « չարագործը » Մատրլէն եզբայրն էր:

Հեղաբարոյ և արտում էր ան: Ժողովուրդը կ'ըսէր. Ահա հարուստ մարդ մը որ հպարտ չերեւար. ահա երջանիկ մարդ մը որ գոհ չերեւար:

Ոմանք կը պնդէին թէ ծածկամիտ մարդ մըն է այն, կը հաստատէին թէ ոչ ոք կը մտնէր երբէք անոր սենեակը որ ճիշտ ճգնաւորի մը մենարանին կը նմանէր և որ աւազի թեւաւոր ժամացոյցներով, խաչածեւ խոտուցներով և մետաղի գլուխներով զարդարուած և չտկուած էր: Այնքան շատ խօսուեցաւ այն նիւթի վրայ որ, որ մը Մ...ի գեղեցիկ և նորատի կիներէն քանի մը չարամիտներ անոր տունը եկան և ըսին. — Պ. քաղաքապետ, հաճեցէք ձեր սենեակը

մեզի ցուցնելու, կ'ըսուի թէ այր մըն է այն: Ժրպտեցաւ Մատրլէն, և անմիջապէս այն այրը մտցուց զանոնք: Մեծապէս պատժուեցաւ իրենց հետաքրքրութիւնը. վասն զի պարզապէս ազատէ բուսական տպեղ կարասիներով զարդարուած էր այն, և պատերն ալ տասներկու սու արժէք ունեցող թուղթերով ծածկուած էին: Հին ձեւով շինուած երկու աշտանակ միայն տեսան, որոնք բուխերիկին վրան էին, և որոնք արծաթեայ կ'երեւային, վասն զի « գրոշմուած » էին: Պղտիկ քաղաքներու մէջ իմաստալից դիտողութիւն մըն է այս:

Այլ սակայն դարձեալ կ'ըսուէր թէ ոչ ոք այն սենեակը չ'կը մտնէր, և թէ անսպասուականի խոսոչ մըն է, երազելու տեղ մըն է, ծակ մըն է, գերեզման մըն է այս:

Ոմանք փափաքով կ'ըսէին նաև թէ Լաֆիթին քով « անբաւ » գումարներ զրած էր՝ ուզած ժամանակ անմիջապէս իրեն յանձնուելու մասնաւոր պայմանով, հետեւաբար կը շարայարէին անոնք, Պ. Մատրլէն կրնար առաւօտ մը Լաֆիթին ներկայանալ, ընկալագիր մը ստորագրել և երկու բուլետի մէջ իր երկու կամ երեք միլիոնն առնուլ և տանիլ: Իրապէս այս « երկու կամ երեք միլիոնը ». ինչպէս որ ըսինք արդէն, վեց հարիւր երեսուն կամ քառասուն հազար ֆրանք էր:

Գ Լ Ո Ի Խ Գ.

Պ. ՄԱՏՐԱԼԷՆ ԿՐ ՄԳԱԻՈՐԻ

1821ի սկիզբները օրագիրները Պ. Միրիէլի մեռնիլը ծանուցին, որ «Գերապատիւ Պիէնվընիս» մահանուհով Տ...ի եպիսկոպոսն էր, եւ ութսուն երկու տարեկան հասակին մէջ վախճանամ էր սուրբի անուն մը թողով:

Եայտ պարագայ մը կար զոր օրագիրները մոռցեր էին յիշել: Տ...ի եպիսկոպոսը մեռած ատեն արգէն քանի մը տարիէ ի վեր կոյր էր, եւ գո՛՛հ էր կոյր ըլլալուն, վասն զի քոյրն իր քովն էր:

Հոս անգն է ըսել թէ կոյր ըլլալ և սիրուիլն իրօք աշխարհիս մէջ ուր կատարեալ բան մը չկայ, երանութեան ամենէն տարօրինակ ու միանգամայն պատուական ձեւերուն մէկն է: Շարունակ քովդ ունենալ կին մը, ազջիկ մը, քոյր մը, սիրուն անձ մը որ պատրաստ կ'սպասէ իրմէ հարկատուութիւն ունենալուց համար և որ նոյնպէս չկրնար քեզմէ բաժնուիլ, զգալ թէ անհրաժեշտաբար հարկատուր եւ որու որ քեզ կարեւոր է. անընդհատ սէրդ կարենալ համեմատալ անոր ձեռնտուութեան քանակութեան հետ զոր քեզ կը նուիրէ, և ըսել ինքնին. քանի որ իր բոլոր ժամերն ինձ կը նուիրէ, ըսել է թէ իր սրտին տէր ես եմ. զէմքին տեղ միտքն և աշխարհիս խաւարման մէջ անձի մը հաւատարմութիւնը տեսնել, թռչունի մը թեւերուն ձայնին պէս չըջագգեստի մը քսուիլը զգալ, անոր երթալ ու գալը, ելնելը, մըտնելը, խօսիլը և երգելը ըսել և մտածել թէ այս քայ-

լերուն, խօսքին և երգին առարկան դուն ես. ամէն մէկ բոսկէն նոյն իսկ քու ձգողական զօրութիւնդ արտայայտել. զգալ թէ ո՛րքան աւելի հիւանդ ըլլաս, այնքան աւելի զօրատուր ես, մթութեան մէջ մթութեամբ ըլլալ աստղ մը, որուն բոլորտիքը կը գտնուայ այն հրեշտակը, ո՛հ, ասիկա այնպիսի երջանկութիւն մըն է որու հաւատարմ քիչ կը գտնուի այս աշխարհիս մէջ:

Կեանքի գերագոյն երջանկութիւնն է համոզուիլ թէ սիրուած ես, նոյն իսկ քեզի համար կամ լաւ եւս է ըսել՝ առանց քու կամքիդ սիրուած ես. կոյրը ահա այս համոզումը ունի:

Այսպիսի զժբախտութեան մը մէջ խնամուիլը զգուիլ է: Այսպիսի կոյրի մը լո՛նջ կը պակսի.—Ոչինչ, վասն զի ո՛վ որ սէր կը վայելէ, լոյսը վայելիլէ գաղթած համարուիր. մանաւանդ ա՛յնպիսի սէր մը որ բոլորովին առաքինութեամբ կազմուած է: Ուր որ ստուգութիւն կայ, հոն կուրութիւն չկայ: Հոգին խարխափումով հոգի մը կը փնտոէ և կը գտնէ: Այս գտնուած և յայտնուած հոգին կին մըն է:

Չեղք մը կայ որ կ'օգնէ քեզ, անոր ձեռքն է այն. չուրթեր կան որք ճակատիդ կը հպին, անոր չուրթերն են անոնք. քովդ շնչատութիւն մը կը լսես, և ահա կը զգաս թէ քովդ կայնողն է այն: Ամէն բան անորմէ ստանալը, ոչ միայն պաշտուիլ նաև անոր գթութիւնը վայելիլը, ամենեւին չըքանիլը, ունենալ այս քաղցրահամբոյր տկար արարածը որ քեզ ձեռնտու է, կոթնիլ այս անդրդրելի եղեգին վրայ, ձեռքովդ նախախնամութիւնը բռնել և և կարենալ ընդգրկելի գայն, մէկ խօսքով զԱստուած շօշափելը հիանալի երանութիւն մըն է: Սիրտը, որ երկնային մթնաշար ծաղիկ մըն է, խորհրդատուր փրկութումով կը բացուի: Այս մթութիւնը չես տար, եթէ

նաև արեւին բոլոր լոյսը իբր փոխարէն արուի քեզ :
 Հրեշտակունման հոգին այս մթութեան մէջն է, ա-
 նընդհատ հոն է. եթէ պահ մը հեռանայ, նորէն կու-
 գայ. երազին պէս կ'անհետի և իրողութեան պէս
 նորէն կ'երեւայ: Ջերմութիւն մը կը զգաս որ կը
 մօտի. ահա եկաւ, քովդ է ան: Պայծառութեամբ,
 ուրախութեամբ և հիացումով գլխովին կը համակ-
 ուիս. մութին մէջ ճառագայթ մըն ես:

Հապա ս'եր թողունք այն հազարամէկ պզտիկ
 խնամքներն և ոչինչ բաները որոնք ահագին կ'երե-
 ւան այսպիսի զրկումի մը ենթարկուողին: Կնոջա-
 կան ձայնի մը ամէնէն անպատում եղանակները քեզ
 որորեղու կը ծառայեն, և կ'ըլլան քու տիեզերքդ
 փոխանակ իրական տիեզերաց որու տեսքէն զրկուած
 ես: Քեզի գգուողը հոգի մըն է: Բան մը չես տեսներ
 բայց կ'զգաս թէ կը պաշտուիս: Այսպիսի կեանք մը
 խաւարին գրախտի մը մէջ ապրիլ է:

Պիէնվընիւ եպիսկոպոսը ահա այս գրախտէն
 հանգերձեալ աշխարհի գրախտը փոխադրուած է:

Իբ մահուան լուրը նաև Մ...ի տեղական լրա-
 գրին մէջ հրատարակուեցաւ: Հետեւեալ օրը Պ. Մա-
 տըլէն սեւ հագուեցաւ և փեղոյրին վրայ սեւ շղարշ
 մը գրաւ:

Քաղաքին մէջ այս սգաւորութիւնը զիտուեցաւ
 և շաղակրատութեանց տեղի տուաւ: Այս սգաւորու-
 թիւնը Պ. Մատըլէնի սկզբնաւորութեան նկատմամբ
 նշոյլ մը համարուեցաւ: Իբր հետեւութիւն կարծուե-
 ցաւ թէ պատկառելի եպիսկոպոսին հետ խնամութիւն
 մը ունէր ան: Տ...ի եպիսկոպոսին սուգը կը պահէ
 ըսին վերին դասու մարզերը. այս սգաւորութեան
 պատճառաւ Պ. Մատըլէն աւելի բարձր գիրք մը ըս-
 տացաւ, և Մ...ի ազնուականներուն դասին մէջ
 յանկարծ և անմիջապէս համարում մը ստացաւ: Քա-

ղաքին սզնուականաց մանրացիտական արուարձանը
 կարծելով թէ եպիսկոպոսին ազգականն է, մտածեց
 մաքրանոցէն հանել Պ. Մատըլէնը:

Այս իր յատաճանայր նշմարեց տեսնելով որ սգա-
 ւաւ կիները աւելի շարզանօք կը վարուէին հետր և
 երիտասարդուհիներն ուղ աւելի կը ժպտէին: Երեկոյ
 մը այս պզտիկ ազնուականներէն հասակաւոր կին մը
 իր հնութեան սլառճ ոտաւ ամենէն աւելի հետաքրքիր
 ըլլալու իրաւունքն ունենայ կարծելով համարձակե-
 ցաւ հարցնել: — Պ. քաղաքապետ, կարծեմ թէ՞ Տ...ի
 հանգուցեալ եպիսկոպոսին եղբորնրդին էք: — Ո՛չ,
 Տիկին, պատասխանեց:

— Բայց ինչո՞ւ ուրեմն իր սուգը կը պահէք,
 հարցուց պառաւ հետաքրքիրը:

— Վասն զի երիտասարդութեանս ժամանակ ա-
 նոր ընտանիքին քով սպասուոր էի, կրկնեց Պ.
 Մատըլէն:

Ուրիշ բան մըն ալ կը պիտուէր. ամէն անգամ
 որ ճամբորդութիւն ընող և մաքրելու համար ծխոն
 փնտոզ երիտասարդ Սաւուացի մը կ'անցնէր քաղա-
 քէն, պարսն քաղաքապետը կանչել կուտար զայն,
 անունը կը հարցնէր և ստակ կուտար անոր: Պզտիկ
 Սաւուացիներն իրարու հետ այս մասին կը խօսակ-
 ցէին, և Մ...էն ալ այսպիսի Սաւուացիներ շատ
 կ'անցնէին:

նակ արեւին բոլոր լոյսը իբր փոխարէն արուի քեզ :
 Հրեշտականման հոգին այս մթութեան մէջն է, ա-
 նընդհատ հոն է. եթէ պահ մը հեռանայ, նորէն կու-
 գայ. երազին պէս կ'անհետի և իրողութեան պէս
 նորէն կ'երեւայ : Ձերմութիւն մը կը զգաս որ կը
 մտախ. ահա եկաւ, քովդ է ան : Պայծառութեամբ,
 ուրախութեամբ և հիացումով գլխովին կը համակ-
 ուիս. մութին մէջ ճառագայթ մըն էս :

Հապա ո՛ւր թողունք այն հազարումէկ պզտիկ
 խնամքներն և ոչինչ բաները որոնք ահագին կ'երե-
 ւան այսպիսի զրկումի մը ենթարկուողին : Կնոջա-
 կան ձայնի մը ամէնէն անպատում եղանակները քեզ
 որորելու կը ծառայեն, եւ կ'ըլլան քու տիեզերքդ
 փոխանակ իրական տիեզերաց որու տեսքէն զրկուած
 էս : Քեզի գգուողը հոգի մըն է : Բան մը չես տեսներ
 բայց կ'զգաս թէ կը պաշտուիս : Այսպիսի կեանք մը
 խառարին գրախտի մը մէջ սպրիլ է :

Պիէնսվընիւ եպիսկոպոսը ահա այս գրախտէն
 հանգերձեալ աշխարհի գրախտը փոխադրուած է :

Իր մահուան լուրը նաեւ Մ...ի տեղական լրա-
 գրին մէջ հրատարակուեցաւ : Հետեւեալ օրը Պ. Մա-
 տըլէն սեւ հագուեցաւ և փեղոյրին վրայ սեւ շղարշ
 մը գրաւ :

Քաղաքին մէջ այս սգաւորութիւնը զիտուեցաւ
 եւ շաղակրատութեանց տեղի տուաւ : Այս սգաւորու-
 թիւնը Պ. Մատըլէնի սկզբնաւորութեան նկատմամբ
 նշոյլ մը համարուեցաւ : Իբր հետեւութիւն կարծուե-
 ցաւ թէ պատկառելի եպիսկոպոսին հետ խնամութիւն
 մը ունէր ան : Տ...ի եպիսկոպոսին սուգը կը պահէ
 ըսին վերին դասու մարդերը. այս սգաւորութեան
 պատճառաւ Պ. Մատըլէն աւելի բարձր գիրք մը ըս-
 տացաւ, եւ Մ...ի ազնուականներուն դասին մէջ
 յանկարծ և անմիջապէս համարում մը ստացաւ : Քա-

ղաքին ազնուականաց մանրագլուխական արուարձանը
 կարծելով թէ եպիսկոպոսին ազգականն է, մտածեց
 մաքրանոցէն հանել Պ. Մատըլէնը :

Այս իր յառաջանալը նշմարեց տեսնելով որ սգա-
 ռաւ կիները աւելի յարգանօք կը վարուէին հետք և
 երիտասարդութիւնը ոչ աւելի կը ժպտէին : Երեկոյ
 մը այս պզտիկ ազնուականներէն հասակաւոր կին մը
 իր հնութեան սրտով ստաւ ամենէն աւելի հետաքրքիր
 ըլլալու իրաւունքն ունենալ կարծելով համարձակի-
 ցաւ հարցնել : — Պ. քաղաքագետ, կարծեմ թէ՞ Տ...ի
 հանգուցեալ եպիսկոպոսին եղբորորդին էք : — Ո՛չ,
 Տիկին, պատասխանեց :

— Բայց ինչո՞ւ ուրեմն իր սուգը կը պահէք,
 հարցուց պատաւ հետաքրքիրը :

— Վասն զի երիտասարդութեանս ժամանակ ա-
 նոր ընտանիքին քով սպասաւոր էի, կրկնեց Պ.
 Մատըլէն :

Ուրիշ բան մըն ալ կը գիտուէր. ամէն անգամ
 որ համբարգութիւն ընող և մաքրելու համար ծխոն
 փնտոող երիտասարդ Սափուացի մը կ'անցնէր քաղա-
 քէն, պարտն քաղաքագետը կանչել կուտար զայն,
 անունը կը հարցնէր և ստակ կուտար անոր : Պզտիկ
 Սափուացիներն իրարու հետ այս մասին կը խօսակ-
 ցէին, և Մ...էն ալ այսպիսի Սափուացիներ շատ
 կ'անցնէին :

Պ Լ Ո Ւ Խ Ե

ՀՈՐԻՉՈՒՆԵՆ ՎՐԱՅ ԱՆՈՐՈՇ ՓԱՅԼԱԿՆԵՐ

Կամաց կամաց և ժամանակ անցնելով ամէն հա-
կառակութիւններ գաղրեցան: Ի սկզբան Պ. Մատր-
լէն բամբասանաց և զրպարտութեանց ենթարկուե-
ցաւ. ամէն բարձրացողի համար այսպիսի ենթարկու-
թիւն մը կարծես օրէնք մը եղած է, ետքէն այս
բամբասանքն և զրպարտութիւնները չարակամու-
թեան և այս ալ չարախօսութեան փոխուեցան. յի-
տոյ ասոնց ամէնն ալ գաղրեցաւ. ամենէն ալ անթե-
րի, միաճամուս և սրտաղին կերպով յարգուեցաւ ան
և 1821ին միջոցները եզու ասին մը ուր «Պ. քաղա-
քապետ» խօսքը Մ...ի մէջ արտասանուեցաւ միև-
նոյն եզանակաւ որով 1815ին Տ.ի մէջ կ'արտասանու-
ուէր «Գերապատիւ եպիսկոպոս» խօսքը: Ետտ մար-
դեր ասար մզոն հետաւորութիւն ունեցող տեղերէ
քաղաքը կուգային Պ. Մատրլէնին խորհուրդ հարցը-
նելու համար:

Վէճերը կը կարգադրէր, գատերը կ'արգիլէր,
թշնամիները կը հաշտեցնէր: Իւրաքանչիւր ոք իր
իրաւունքին դատաւոր կը կարգէր զայն: Կարծես թէ
բնական օրէնքի մատեանն էր ան անոր հոգին: Վեց
կամ եօթ տարուան մէջ համաձարակ պատկառանք
մը հետզհետէ ամէնուն վրայ տարածուելով բոլոր
երկրին բնակիչները գրաւած կ'երևար:

Քաղաքին և չրջականերուն մէջ այս համաձարակ
պատկառանքէն մարդ մը միայն չգրաւուեցաւ, որ
Պ. Մատրլէնի բրած ամէն բարեաց հակառակ անգրը-

դուելի մնաց, և կ'երևայ թէ անուղղելի և անխօսով
բնազգումէ մը մրուելով արթուն և անհանդարտ կը
կենար:

Իրօք կան մարդիկ որոնք կարծես թէ ճիշդ ա-
նասնային բնազգում մը ունին, որ ամէն բնազգու-
մի մը պէս զուտ և անթերի է և որ համակրութիւն
և հակակրութիւն կը ներշնչէ, որ հարկաւորապէս
բնաւորութիւն մը միւս բնաւորութենէ մը կը զա-
տէ, չլարանիր, չխոսվիր, չլսեր և բնաւ իր գիացա-
ծէն չչեղիր, մութին մէջ կը տեսնէ. անսխալելի և
խրոխտ է. մտքին ամէն խրատներն և բնաւորու-
թեան ամէն եզրակացութիւնները կը մերժէ յամա-
ուութեամբ, և որ ճակատագիրները լ'նչ կերպով ու-
զեն թող նախասահմանաւ ըլլան, մարդ-կատուին
էութիւնը մարդ-չունին, և մարդ-առիւծին էութ-
թիւնն ալ մարդ-ազուէսին կ'իմացնէ զազոնապէս:

Ետտ անգամ երբ Պ. Մատրլէն փողոցէն կ'անց-
նէր հանդարտօրէն, գորովանօք և ամենուն օրհնու-
թիւնը վայելելով, երկաթադոյն թիկնոց մը հագնող,
ձեռքը հաստ գաւազան մը սուած, տափաձև գլխարկ
մը դրած բարձրահասակ մարդ մը յանկարծ ետին
կը դառնար, Պ. Մատրլէնի ետեւէն կը նայէր մինչև
անոր աներեւութանալը, թեւերը կուրծքին վրայ կը
դնէր խաչաձև, կամաց կամաց գլուխը կ'օրօրէր, եւ
վերին շրթունքը վարի շրթունքին հետ մինչև քիթը
կը բարձրացնէր, նշանական տեսակ մը շարժում մըն
էր այս որ կրնայ յետագայ միտքով թարգմանուիլ.
«Բայց ո՞վ կրնայ ըլլալ այս մարդը: Անտարակոյս
տեղ մը տեսած եմ զինքը: Բայց ո՞վ կ'ուզէ ըլլայ,
իրմէ բնաւ պիտի չխաբուիմ միամտօրէն»:

Այս անձը՝ որ գրեթէ սպառնական ծանրութիւն
մը ունէր, այն անձերու կարգէն էր, որք նաեւ ա-
րագօրէն նշմարուելով գիտողին մատասնջութիւն

կուտան: Անուսն էր ժափէր, և ոտտիկանութեան պաշտօնաւոր էր:

Մ...ի մէջ ոտտիկանի գժուարին այլ օգտակար պաշտօնը կը վարէր: Մատրլէնի սկզբնաւորութիւնները տեսած չէր: Փափէր Պ. Շաղույնէյի պաշտօնաւորութեան չնորձիւ տաած էր իր պաշտօնը. Պ. Շաղույնէ այն ժամանակ Բարիդի ոտտիկանութեան պաշտօնեայ և տէրութեան պաշտօնաւոր Անկլէս կոմսին քարտուղարն էր: Երբ ժափէր Մ... եկած էր, մեծ գործարանակետին հարստութիւնը արդէն կազմուած, և Մատրլէն եղբայրը Պ. Մատրլէն եղած էր:

Ոտտիկանութեան պաշտօնաւորներէ ոմանք մասնաւոր կերպարան մը ունին որ իշխանութեան երեւոյթի մը հետ խառնուած նուաստութիւն մը ունի: Փափէր այս կերպարանն ունէր, բայց ոչ նուաստութիւնը:

Եթէ հոգիները տեսանելի ըլլային, մեր համոզումը ունեցող մարդիկ տարօրինակ բան մը պիտի նշմարէին սրտչակի. պիտի նշմարէին որ մարդկային ազգին անհատներէն անձնիւր անասնային աշխարհի ազգերէն մէկուն հետ համեմատութիւն ունի. և գիւթութեամբ պիտի տեսնէին սա ճշմարտութիւնը, զոր մտածելու սովորողները հազիւ հազ ընդհանարած են. թէ ոտտրէէն սկսելով մինչեւ արծիւին, խոզէն մինչեւ վագրին, վերջապէս ամէն անասուններուն սեպհական յատկութիւնները մարդս ալ ունի, և թէ մարդ մը այն յատկութեանց մին ունի: Երբեմն ալ մէկ քանին միատեղ կ'ուեննայ:

Անասունները ոչ այլ ինչ են եթէ ոչ. մեր սաւաքինութեանց և մոլութեանց պատկերները օրք մեր աչքերուն առջև կը թափաթին իրր մեր հոգիներու տեսանելի ուրուականները: Աստուած կը ցուցնէ մեզ գանոնք որպէս զի մտածենք: Բայց սրտհետեւ անաս-

նասունները միայն ստուերներ են, Աստուած դաստիարակուելու կարողութիւն չէ տուած անոնց. դաստիարակուելի բոտը հոս իր կատարեալ նշանակութեամբը առնելու է. և ի՞նչ հարկ կար դաստիարակելի ստեղծել զանոնք. բայց ընդհակառակը մեր հոգիները իրութիւններ ըլլալով և իրենց յատուկ վախճան մը ունենալով, Աստուած իմացականութիւն այսինքն հնարաւոր դաստիարակութիւնը տուած անոնց: Ընկերային դաստիարակութիւնը եթէ լուկերպով տրուի, միշտ կրնայ ս և է հոգիի մը պարունակած օգտակարութիւնը արտաբերել:

Բայց հարկ է գիտնալ թէ այս խնդիրը երկնային ատերևոյթ կեանքի նկատմամբ կը քննենք, և չենք կանխազատեր մարդէս տարրերով էակներուն նախկին կամ ապագայ անձնականութեան ծանրակշիւ խնդիրը: Տեսանելի ետ մտածողին ամենեւին չնրեր որ անտեսանելի ետ ուրանայ: Այս վերապահումէն ետք կ'անցնինք:

Հիմակ եթէ ընթերցողը պահ մը մեզի հետ հաւանի թէ իւրաքանչիւր ոք տիեզերքի մէջ գտնուած կենդանիներուն տեսակներէն մէկուն յատկութիւնը կ'ուեննայ, գիւթութեամբ պիտի կրնանք ըսել թէ ի՞նչ էր ոտտիկանութեան տեսուչ ժափէրը:

Ասթիւրեան գիւղացիները համոզուած են թէ ամէն էգ գայլի նորածին պզտիկներուն հետ չուն մըն ալ կը ծնի, զոր մայրը կը մեռցնէ, որպէս զի մեծնալով չգիշատէ իր միւս ձագերը:

Մարդկային գէմք մը տուր գայլէ մը ծնող այս չունին, և ահա ժափէրին ի՞նչ ըլլալը կ'իմանաս:

Փափէր բանտի մը մէջ ծնած էր թուղթ թափող քնչու կնիկէ մը որուն էրիկը թխարան նետուած էր: Փափէր երբ տարիքը տուա, մտածեց թէ մարդկային ընկերութեանէն գուրս կը գտնուի և ա՛յ անոր ծոցը

վերագրանալու յոչսը կտրեց: Գիտեց որ երկու դասանձինք մարդկային ընկերութենէ զուրս կը ձգուին առանց ներուելու: մին է ընկերութիւնը հալածողներուն դասը: մյուսն ալ պահպանողներուն դասը: Ժավէր ստիպուած էր այս դասերուն մին կամ միւսը ընտրել: միանգամայն իր սրտին մէջ անաշատութեան, կանոնասիրութեան, ուղղամտութեան չգիտեմ ինչ տեսակ զգացում մը կար, որ անմեկնելի տեսլութեամբ մը խառնուած էր. ստեղծութիւն այն գնչուններու ցեղին դէմ, սրմէ ինք յառաջ եկած էր: Սուտի ոստիկանութեան պաշտօն առաւ վրան: Կամայ կամայ յառաջացաւ յաջողութեամբ: Քառասնամեայ հասակը մտած էր երբ տեսչութեան պաշտօնը ընդունեցաւ:

Երիտասարդութեան ժամանակ հարաւային թխտրանին մէջ բանտարկուած թիապարտներուն պահնորդութիւն ըրած էր:

Աւելի հեռի երթալէ առաջ բացատրենք թէ ի՞նչ է այն մարդկային գէմք ըսուածը զոր քիչ մը առաջ ժավէրին կուտայինք: Ժավէրին մարդկային գէմքն էր տափածու քիթ մը երկու խորունկ ունդերով, այտերուն վրայէն երկու ահագին կիսամօրուս կը տարածուէին դէպի այն ունդերը: Առջի անգամ մարդ անհանգստութիւն մը կը զգար երբ կը տեսնէր այս երկու անտառը և երկու խոռոչները:

Ժավէր քիչ անգամ և սոսկալի կերպիւ կը խընդար, և երբ կը խնդար, նրբաձեւ չուրթերը կը բաժնուէին և կը ցուցնէին անոր ոչ միայն ախոսները, այլ նաև լինդերը և իր քթին բոլորտիքը կարճ, տափարակ և վայրենական ծաղ մը կը կազմուէր ճիշդ վայրենի գազանի մը կնճիթին վրայ կազմուած ծալի մը պէս: Ժավէր երբ ծանր կենար, ամենի չունի մը կը նմանէր, երբ խնդար վագրի մը կը նմանէր:

Մանաւանդ թէ գանկը փոք, ծնօտը մեծ էր. մագերը ճակատը կը ծածկէին և յօնքերուն վրայ կ'իջնային, երկու աչքերուն մէջ կեդրոնական մշտակայ պոստում մը կը նշմարուէր բարկալի աստղի մը պէս. նայուածքը մթին, բերանը ձմրուած և անարկու էր. կերպարանն այ գազանաբարոյ հրամանակալի մը կերպարանին կը նմանէր:

Այս մարդը երկու զգացումէ կը բաղկանար, որք խիստ պարզ և յարաբերարար խիստ բարի էին և զոր սակայն հափազանցելովը կը վատթարէր. այս զգացումներուն մին էր իշխանութիւնը յարգել: միւսն էր ապստամբութիւնը ատել, և ժավէր գողութիւնը, մարդասպանութիւնը, ամէն ոճիրները ապստամբութեան ձեւեր կը համարէր: Գրեթէ կոչը և խորին հաւատարմութեամբ մը կը յարգէր, ով որ տէրութեան կողմէն պաշտօն մը կը վարէր, առաջին պաշտօնեայէն սկսելով մինչև գաշտապահը: Իսկ ով որ անգամ մը չարութեան օրինաւոր սանձանը կ'անցնէր անոր արձամարձութեան, ստեղծութեան և պրծագումին կ'ենթարկուէր բոլորովին: Ժավէր բացարձակ էր, և բացասութիւն չէր ընդուներ:

Մէկ կողմէն կ'ըսէր. Պաշտօնաւորը չկրնար սրխալիլ. գառուորը բնաւ յանցանք չունի:— Միւս կողմէն ալ կ'ըսէր.— Անդարմանելի կերպով կորսուած են անոնք: Բարիք չեն կրնար ընել բնաւ: Բոլորովին հակամէտ էր այն ծայրայեղ միտքերու հետ որոնք կը կարծեն թէ մարդկային օրէնքը չգիտեմ ի՞նչ կարողութիւն ունի հրէշներ կազմելու, կամ լաւ ևս է ըսել անոնց հրէշութիւնը հաստատելու: Ժավէր ստոյրիկեան, ծանրակաց, անաշատ, տխուր, մտախոհ և մոլեռանդներու պէս խոնարհ և հպարտ էր: Նայուածքը դայլիկոն էր: Անզգայ էր այն և կը ծակէր: Իր բոլոր կեանքը սա երկու բառով կ'ամ-

փոփոռէր: Հոկեղ և պահպանեց. աշխարհիս ամենէն
 դերբուկ աստարեղին մէջ անուղիղ գիծ մը հաստա-
 տամ էր ուսկի չէր չեղեր. իր օգտակարութիւնը ինք
 ալ գիտէր. իր պաշտօնը իր կրօնն էր և ինչպէս և-
 կեղեցական մը իր պաշտօնը կը վարէ, նոյնպէս այն
 ալ լրտես ոստիկանի պաշտօնը կը վարէր: Վա՛յ անոր
 որ իր ձեռքը կ'իջնար:

Ժավէր իր հայրն անգամ կը ձերբակալէր՝ եթէ
 թխարանէն փախչէր ան. իր մայրն անգամ կը մտո-
 նէր՝ եթէ արքայութեն փախած ըլլար ան. և այսպէս
 վարուելով պիտի զգար այն ներքին գոհունակու-
 թիւնը, զոր առաքինի մարդ մը կը զգայ: Հարկ է
 նաև ըսել թէ՛ զրկումներով, առանձնութեամբ և
 անձնուրացութեամբ կ'ապրէր ան՝ առանց երբեք
 զբօսում մը վայելելու, Պարաստութիւնը անողո-
 քարար կը կատարէր, ոստիկանութեան ի՛նչ ըլլալը
 Սպարդազիներուն Սպարդաչի ի՛նչ ըլլալը հասկնա-
 լուն պէս կը հասկնար. անգութ պահնորդ մը, ան-
 ընդել պարկեշտ մը, անողոք լրտես մը: Վիտօկ ու
 միանգամայն Պրիւթիւս մըն էր ան:

Իր բոլոր անձէն կը հասկցուէր թէ ժավէր լրր-
 տեսող և պահուող մարդ մըն էր: Ժողէֆ ար Մէսթրի
 միսթիքական դպրոցը, որ այն ժամանակ բարձր տիե-
 ղերածնութեամբ կը համեմէր ծայրայեղ ըսուած անդ-
 բախտնական լրագիրները. անչուշտ չպիտի զեղեւէր
 ըսելու թէ ժավէր խորհրդանիշ մըն էր: Չէր տես-
 նուեր ժավէրին ճակատը որ գլխարկին տակ կ'անն-
 րեութանար. չէին տեսնուեր աչքերը որոնք յօնիզը
 ներքև կը պահուէին. չէր տեսնուեր կզակը որ իր
 փողկապին մէջ կ'երկննար. չէր տեսնուեր ձեռքերը
 որոնք իր թեզանիքներուն մէջ կը մտնէին. չէր տես-
 նուեր նաև իր գառազանը զոր թիկնոցին տակ կը
 պահէր: Բայց երբ առիթը պատահէր, դարանէ մը

եյնելու պէս յանկարծ բոլոր այս մթութենէ անկիւ-
նաւոր և ուղիղ ճակատ մը, աղեաւոր նայուածք
մը, սպտոնալի կզակ մը, անադին ձեռքեր և սոսկալի
գաւազան մը կ'երնէին:

Ժավէր պարապ ժամերը, որոնք քիչ էին, ըն-
թերցումով կ'անցունէր, թէև գիրքերը կ'ատէր. ը-
սել է թէ բոլորովին անուս չէր. խօսելու ատեն սե-
թեւեթով կը խօսէր, և ամէկց ալ կը հասկցուէր ա-
նուս չըլլալը:

Ինչպէս ըսինք, ամենեւին մոլութիւն մը չունէր.
Երբ ինքն իրմէ գոճ ըլլար, քաջ մը քթախոտ կը
վայելէր: Ասով միայն մարդկութեան կը յարէր: Գիւ-
րին է երեւակայել թէ ժավերէն կը վախնային բու-
լոր այն անձերը, զոր արդարութեան պաշտօնատու-
նին տարեկան վիճակագրութիւնը «թափառական
անձինք» վերնագրին ներքեւ կը նշանակէ: Այս տե-
սակ մարդերը ժավերին անունը բեւով իսկոյն լե-
զապատառ կը ցրուէին. անոր զէմքը տեսնելու ա-
տեն քար կը կտրէին:

Ահա այսպիսի անձ մըն էր այս սոսկալի մարդը:
Ժավէր միշտ Պ. Մատըլէնի վրայ նայող աչք մըն էր
կրնար բուռիլ թէ կասկածով և կարծիքով լի աչք
մըն էր: Պ. Մատըլէն վերջապէս դիտած էր այս նայ-
ուածքը, բայց կարծես թէ աննշան բան մը համա-
րեց զայն: Եւ ոչ իսկ հարցում մը բրաւ ժավերին,
ոչ կը փնտռէր զայն և ոչ ալ կը զգուշանար անոնց-
մէ, ուշադրութիւն չընել ձեւացնելով այս տաղաւի
և գրեթէ ծանրակիր նայուածքին համբարութեամբ
կը տանէր: Ինչպէս ամէն մարդու, նոյնպէս ժավե-
րի հետ ընտանեբար և մարդասիրաբար կը վարուէր:

Ժավէրին բերնէն փախած քանի մը խօսքերը
լսող մը կը գուշակէր թէ ան եզբայր Մատըլէնի ու-
րիչ տեղ մը ձգած բոլոր նախնական հետքերը գաղտ-

նարար փնտռած էր այն հետաքրքրութեամբ որ զեղի յարակից յատկութիւն մըն է որ հաւասար կամքով ու միանգամայն բնազդութեամբ կը բաղկանայ: Կարծես գիտէր, և երբեմն թագուն խօսքերով ալ կ'ըսէր թէ մարդ մը քաղաքի մը մէջ աներևութացած ընտանիքի մը նկատմամբ քանի մը տեղեկութիւններ ստացած էր:

Անգամ մըն ալ խորովի խօսելու ատեն ըսաւ. — Կարծեմ թէ վերջապէս ճանչցայ ով ըլլալը: Յետոյ երևք որ մտածումով անցուց առանց խօսք մը հանելու բերնէն: Կ'երևայ թէ սրբուած էր այն հետքը զոր նշմարած ըլլայ կը կարծէր:

Կան բառեր որոնց նշանակութիւնը կրնայ խիստ բացարձակ ըլլալ. այս տեսակ նշանակութեանց բացարձակութիւնն ալ ամօքած կ'ըլլանք միանգամայն, ըսելով թէ մարդկային արարածը իրապէս անսխալ բան մը չկրնար ունենալ. և բնազդումի բուն յատկութիւնն ալ չփոթիլ, յայտնուիլ և շեղիլ է: Եթէ այսպէս չըլլար բնազդումը, իմացականութենէ գերագոյն կ'ըլլար, և անատունը մարդուս ունեցած լոյսէն լուսագոյն լոյս մը ունեցած կ'ըլլար:

Յայտնի է թէ ժափէր փոքր ինչ շփոթուած էր Պ. Մատրլէնի բնական մարդասիրութիւնը և հանդարտութիւնը տեսնելով, բայց որ մը իր տարօրինակ ընթացքը Պ. Մատրլէնի վրայ կարծես տպաւորութիւն ըրաւ յետագայ առիթով:

Գ Լ Ո Ի Թ Չ.

Ե Ղ Բ Ա Յ Բ Ֆ Օ Շ Լ Ը Վ Ա Ն

Պարոն Մատրլէն սաստօտ մը երբ կ'անցնէր պրդտիկ փողոցէ մը ուր քարսլատակ չունէր, ազմուկ մը լսեց և քիչ մը անդին բազմութիւն մը տեսնելով գէպի հոն ուզողուեցաւ: Տեսաւ որ եղբայր Ֆօշլովան անունով ծեր մարդ մը իր սայլին տակ մնացած էր, և սայլին ձին ինկած էր:

Այս Ֆօշլովանը Պ. Մատրլէնի այն ժամանակ գեւ ունեցած սակաւթիւ թշնամիներուն մին էր: Պ. Մատրլէն Մ... քաղաքը եկած ատեն Ֆօշլովան որ վաղեմի նօտար և գրեթէ գրագէտ դիւղացի մըն էր ասուտուր մը կ'ընէր: Այս ասուտուրը սկսած էր ազէկ չրանիլ:

Ֆօշլովան տեսած էր որ այն պարզ բանուորը կը հարստանար մինչգեւ ինք սր վարպետ էր, կ'ազբատանար: Այս պատճառաւ սաստիկ նախանձ մը գգացած էր, և Պ. Մատրլէնի գէշութիւն բնելու համար ինչ ոք կրցած էր բնել, ըրած էր: Ետքը սնանկանալով, և ծերութեանը մէջ սայլէ և ձիէ մը գտարան մը չունենալով, մանաւանդ թէ ընտանիք գաւառի ալ չունենալով սայլորդութիւն բնել սկսած էր ապրելու համար:

Չին, երկու ազգրերը կտրուած ըլլալուն համար չէր կրնար ելնել, Ծերունին երկու անխնսրուն տակ մնացած էր: Այնպիսի ձախող կերպով ինկած էր որ ամբողջ սայլը կուրծքին վրայ կը ծանրանար: Սայլը բաւական ծանր կերպով բեռնաւորուած էր: Եղբայր

Փօռլըվան ողորմագին ձայնով կը հօնչէր: Զինքը ազատելու փորձ մը եղած էր, ալ ի զուր: Անարդ ջանադրութիւն մը: ձախողակէս օգնութիւն մը, սխալ շարժում մը կրնար մեացնել զայն: Կառքը տակէն վերցուելով միայն կարելի էր ազատել զինքը. ուրիշ կերպով անհնարին էր:

Ժավէր, վտանգը սեղի տնեցած պահուն հասած ըլլալով, մարդ մը զրկած էր որ երթայ բառնալի մը գտնէ և բերէ:

Երբ Պ. Մատըլէն եկաւ, ամէն մարդ յարգանքով մէկ կողմ քաշուեցաւ ճամբայ տալու համար:

— Օգնութեան հասէք, կը պտտար ձեր փօռլըվանը: Բարի գաւակ մը չկա՞յ ձեր մը ազատելու համար:

Պ. Մատըլէն զէպի բազմութիւնը գտնալով, բառնալի մը կա՞յ, հարցուց:

— Մարդ զրկուեցաւ որ երթայ գտնէ և բերէ, պատասխանեց գիւղացի մը:

— Որքա՞ն ատենուտն մէջ կրնայ գալ բառնալին:

— Ամենէն մօտակայ տեղի Ֆլաչօն է ուր պայտատ մը կայ. մարդը հոն զրկուեցաւ. բայց և այնպէս առ նուազն քառորդ մը սպասել պէտք է:

— Քառորդ մը, գոչեց Մատըլէն:

Օր մը առաջ անձրև եկած, և գետինը թրջուած ըլլալուն համար, սայլը հետզհետէ գետնին մէջ կը խրէր և հետզհետէ ալ աւելի կը ձնչէր ձեր սայլորդին կուրծքը: Յայտնապէս կը տեսնուէր որ եթէ այսպէս հինգ վայրկեան եւս անցնելու ըլլար, ձերին երկու կողմ ալ պիտի խորտակուէր:

— Անկարելի է քառորդ մը սպասել, ըսաւ Մատըլէն գիւղացիներուն որոնք կը նայէին:

— Հարկը կը պահանջէ սպասել:

— Բայց այն ատեն ա՛լ օգուտ չպիտի ընէ: Միթէ չէ՞ք տեսներ սայլին խրիլը:

— Իրա՞ւ կ'ըսէք:

— Նայեցէք ի՛նչ կ'ըսեմ, կրկնեց Մատըլէն, կառքին տակ տակաւին տեղ կայ, ուր կրնայ մարդ մը սպրդիլ և կոնակովը վեր վերցնել կառքը: Սրտոտ և գլխոտ մէկը կա՞յ ձեր մէջ: Հարիւր Ֆրանք կուտամ յանձնատու ըլլողին:

Բազմութեան մէջէն և ոչ մէկը տեղէն չարժեցաւ:

— Տա՛ւր սոկի, ըսաւ Մատըլէն:

Ներկայ գտնուող մարդիկ ամէնալով իրենց առջևը կը նայէին:

Ասոնց մին մըմտալով ըսաւ.

— Անպիտակ ոչ ոք ունենալու է սայլը վերցնելու համար: Մանաւանդ թէ տակը մնալու և ձնչուելու վտանգն ալ պէտք է յանձն առնել:

— Օ՛ն, քաջալերութիւն, քսան սոկի, ըսաւ Մատըլէն: Միևնոյն լուծիւնը շարունակեց:

— Տրամադրութիւն ունին, բայց. — ըսաւ ձայն մը...

Մատըլէն ետեւը գտնալով տեսնաւ որ ժավէրն էր խօսողը: Եկած ատեն նշմարած չէր զայն:

— Ո՞չ չունին, շարայարեց ժավէր: Հսկայագօր մարդ մը ըլլալու է այսպիսի կառք մը կոնակի վրայ վերցնել կարենալու համար:

Յետոյ ուղղակի Պ. Մատըլէնին նայելով և արտասանած խօսքերուն ամէն մէկը շեշտելով, շարայարեց.

— Պ. Մատըլէն առ ուզածդ ընելու կարողութիւն ունեցող միայն մէկ մարդ ճանչցած եմ մինչև հիմա:

Մատըլէն սարսուռ մը զգաց.

ժամէր անտարբեր ձեռով մը, այլ նայուածքը առանց հեռացնելու Մատրլէնի վրայէն՝ կրկնեց.

— Այն ճանչցած մարդս թիապարտ եղեանագործ մըն էր:

— Ա՛հ, բաւ Մատրլէն:

— Թուրնի թիարանը բանտարկուած:

Մատրլէն գեղնեցաւ:

Բայց սալը կամաց կամաց և շարունակ կը խըրէր: Եղբայր Ֆոշըրվան կը հոնդէր և կ'անտար:

— Հոգիս բերանս կուզայ, կողերս կտոր կտոր եղան, բառնայի մը չկա՞յ. բան մը չկա՞յ. ա՛հ:

Մատրլէն չորս կողմը նայեցաւ:

— Վերջապէս չկա՞յ մէկը որ քսան ոսկի վատրկիլ և սա խեղճ ձերք ազատել ուզէ:

Ներկայ գանձուողներուն և ոչ մին տեղէն շարժեցաւ: ժամէր կրկնեց.

— Մինչև հիմա միայն մէկ մարդ ճանչցած եմ որ կրնար բառնայի մը գործը ինք կատարել. դատապարտեալ եղեանագործ մըն էր. ան:

— Ա՛հ, ալ կը ճգմուիմ, ազազակեց ձերունին:

Մատրլէն գլուխը վերցուց. ժամէրին բազէի մը պէս միշտ իրեն նայիլը տեսաւ, նայեցաւ նաև գլուզացիներուն սրք անշարժ կը կենային, և տրամօրէն ժպտեցաւ: Յետոյ առանց բան մը բսելու, ծունկի վրայ ծոկեցաւ և այնքան արագօրէն կտորին տակը մտաւ որ բազմութիւնը և ոչ իսկ ազազակ մը հանելու ժամանակ ունեցաւ:

Սոսկալի վայրկեան մը անցաւ երբ ամէն հանգիստականները կը համբերէին և կը լռէին:

Տեսան որ Մատրլէն այն ահագին բեռին ներքեւ դրեթէ փորին վրայ երկու անգամ աշխատեցաւ արամուկները ծունգերուն մօտեցնելու, այլ ի գուրս:— Եղբայր Մատրլէն ելի՛ք, գուրս ելի՛ք, ազազակեցին

ամէն կողմէն: Նոյն իսկ ձեր Ֆոշըրվանն անգամ բսաւ.— Պ. Մատրլէն, ելի՛ք, հեռացէք: Ալ պէտք է որ մեռնիմ, թողէ՛ք զիս: Հիմակ ուր որ է, գուրս պիտի ճգմուիք:— Մատրլէն պատասխան չտուաւ:

Անխնեքը հետզհետէ խրեր էին, և ա՛յ գրեթէ անկարելի էր որ Մատրլէն սալին տակէն ելնէր:

Յանկարծ ահապի մարմինը գլորկիլ սկսաւ, սալը կամաց կամաց վեր կ'եկնօր, անխնեքը կիսովին գուրս կ'ելնէին տկօսէն: Չայն մը բուռեցաւ, որ խղցուողի մը ձայնին պէս կը գոչէր.— Վազեցէ՛ք, օգնութեան հասէք: Չայն հանողը Մատրլէնն էր որ յետին ջանք մըն ալ բրած էր:

Ամէնքն ալ վազեցին հասան: Մէկուն անձնուիրութիւնն ամէնուն ալ սլօ և քաջութիւն տուած էր: Քոսան թեւեր սալը բռնելով վերցուցին, և եղբայր Ֆոշըրվան ազատեցաւ:

Մատրլէն ելաւ կանգնեցաւ: Դէմքը գունատ էր, թէև ամէն կողմէն քրտինք կը թափէր: Չղեառները պատուտուած և ափով չազախուած էին: Ամէնքն ալ կուլային, ձերունին անոր ծունկերը կը համբուրէր և բարերար Աստուած կ'անուանէր զայն: Իսկ Մատրլէնի գէմքին վրայ չգիտեմ ի՛նչ երանաւէտ և երկնային վշտի մը պատկերը կը նշմարուէր, և հանդարտօրէն ժամէրին կը նայէր որ իր նայուածքը չէր հեռացնէր անոր վրայէն:

Գ Լ Ո Ւ Խ Է.

ՖՅՈՂՐՎԱՆ ԲԱՐԻՉԻ ՄԷՉ ՊԱՐՏԻՉՊԱՆ ԿՐՈՒՄՅ

Ֆոյլըվանի ծունկին ոսկրը փրթած էր իշնալովը :
 Պ. Մատըլէն զայն հիւանդանոց զրկեց զոր ինք իր
 բանուորներուն համար նոյն խակ իր գործարանին
 մէջ հաստատած էր, և ուր երկու գթութեան քոյ-
 բեր հիւանդները կը խնամէին : Հետեւեալ օրը ա-
 ստատուն, ձերուսին իր գիշերուան սեղանին վրայ
 հազար ֆրանքնոց զբամատումս գտաւ, նաև թուղթի
 մը վրայ սա խօսքը զոր Մատըլէն իր ձեռքովը գրած
 էր. «Մայրդ և ձիգ կը գնեմ» : Մայրը խորտակուած և
 ձին մեռած էր սակայն : Ֆոյլըվան բուժուեցաւ, բայց
 ծունկը հաշմուած մնաց. և ա՛լ չկրցաւ շարժիլ : Պ.
 Մատըլէն գթութեան քոյրերուն և ժողովրդագետին
 յանձնարարութիւններովը Բարիգի Անթ-Անթուան
 թաղին մէջ կուսարանի մը պարտիզպանը ընել տուաւ
 ձերունին :

Փամանակէ մը ետք Պ. Մատըլէն քաղաքացիտ
 անուանեցաւ : Փավէր երբ առաջին անգամ Պ. Մա-
 տըլէնի ժապաւէն արուիլը տեսաւ, որով ան քաղաք-
 քին վրայ ամէն տեսակ իշխանութիւն կ'ունենար,
 սարսուռ մը զգաց նման այն շունին որ հոտատելով
 իր տիրոջ հագուստին ներքեւ գայլ մը ըլլալը կը
 զգայ : Այն օրէն սկսելով ա՛լ կրցածին չափ զգուշա-
 ցաւ անոր տեսնուելէ : Երբ իր պաշտօնին պիտոյիցը
 համար անոր գիմելը անհրաժեշտ կը թուէր և երբ
 կը ստիպուէր հարկաւորապէս պարսն քաղաքացիտին
 հետ տեսնուելու, խորին յարգանք կը խօսէր հետը :

Մ... քաղաքին այս հանրական բարերաստու-
 թիւնը զոր Մատըլէն տուած էր, մեր արդէն նշանա-
 կած տեսանլի նշաններէն ի գատ ուրիշ թագուն
 նշան մըն ալ ունէր, որ թէև տեսանլի չէր, բայց
 ոչ նուազ շոշափելի էր : Այս նշանը երբեք չվրիպիր
 և ոչ մէկուն ուշադրութենէն : Երբ ժողովարդը կը
 տառապի, երբ գործը կը պակսի, երբ աստատորը
 կ'ոչնչանայ, հարկատուն նեղութեան պատճառաւ
 տուրք տալ չուզեր, վճարումին պայմանաժամը կու-
 գայ, կ'անցնի, և տէրութիւնը բանագտելու և
 տուրքը հաւաքելու համար շատ ծախս կ'ընէ : Ընդ-
 հակառակը երբ աստատրէն գործ ըլլայ, երբ քաղաքը
 բարեբաստ և հարուստ է, տուրքը դիւրութեամբ կը
 վճարուի և տէրութիւնն ալ հաւաքելու համար քիչ
 ծախս կ'ընէ : Կրնայ ըսուիլ թէ հանրական թշուա-
 ոութիւնը և հարստութիւնը անվրիպելի ջերմաչափ
 մը ունին, որ է տրոց հաւարումին ծախքը : Եթէ
 սարսուռ մէջ Մ... ի նահանգին տրոց հաւարումին
 ծախքը չորսէն մէկի իջած էր, և այս պատճառաւ Պ.
 տը վիլէլ՝ որ այն ատեն գանձուց պաշտօնեայ էր՝
 ստե՛պ այս նահանգը կը յիշէր միւս նահանգներուն
 նկատմամբ խօսելու ատեն :

Քաղաքին վիճակը անոս այս էր երբ Ֆանթին
 եկաւ : Բայց ա՛լ ոչ ոք կը յիշէր զինքը : Բարեբախ-
 տարար Պ. Մատըլէնին գործարանին գուտը բարե-
 կամ մըն էր : Ֆանթին հոն գնաց և կանանց գործա-
 նոցը ընդունուեցաւ : Բայց բանուած արձեստը Ֆան-
 թիւնին համար բոլորովին նոր ըլլալով, յաջողակու-
 թեամբ չէր կրնար բանիլ, հետեւաբար իր օրական
 աշխատութեան փոխարէն փանաքի վարձք մը միայն
 կրնար առնել. բայց ինչ և է գժուարութիւնը վեր-
 ցուած էր, ապրուստը կը հոգար :

Գ Լ Ո Ւ Խ Ը .

ՏԻԿԻՆ ՎԵՊԹԻԻՐՆԵՒԷՆ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆԻ ՀԱՄԱՐ
ԵՐԵՍՈՒՆ ՖՐԱՆՔ ԿԸ ՎԱՏՆԷ

Երբ Փանթին տեսաւ թէ ապրուստը կը ճարէր, պահ մը ուրախացաւ: Իր աշխատութեամբը համեմատաբար ապրիլը երկնային չնորձք մըն է: Փանթին գործելու ճաշակը նորէն զգաց իրապէս: Հայելի մը գնեց, անոր մէջ իր թարմութիւնը, ազուոր մազերը և սկոաները տեսաւ, շատ բաներ մոռցաւ, ա՛լ միայն Գօզէթին և ննարաւոր ապագայի մը տուաւ իր միտքը, և գրեթէ երջանիկ սեպուեցաւ: Պզտիկ սենեակ մը վարձեց, և աշխատելով հեռո՛հեռո՛ պարտքը վճարելու պայմանով և ապառիկ սակարկութեամբ կահ կարասի տուաւ և զարդարեց զայն, այս զարդասիրութիւնն իր անկարգութեան ժամանակի սովորութեանց մնացորդն էր:

Չկրնալով ըսել թէ ամուսնացած է ինք, արդէն ինչպէս փոքր ինչ ակնարկեցինք, զգուշացած էր իր պզտիկ աղջկան վրայ խօսելէ:

Ի սկզբան, ինչպէս տեսանք, ճշգրտապէս կը վճարէր Թէնարտիէներոյն ամսականը: Միայն ստորագրութիւնը դնել գիտէր, և այս պատճառաւ հատարակաց գրագրի մը գրել կուտար անոնց յղուած նամակները:

Դիտուեցաւ արդէն թէ շատ անգամ նամակ կը ղրկէր Փանթին: Արդ, կիները գործանոցին մէջ ըսկասան իրարու փոխալ թէ Փանթին նամակներ կը

գրէ», և թէ «թագուն շարաբերութիւններ» ունի: Մարդոց գործերը ամէնէն աւելի այն անձերէ կը դիտուին որոնց չեն վերաբերիր անոնք:

— Ինչո՞ւ այս պարտնը միշտ մութը սկսած ժամանակ կուգայ, ինչո՞ւ այնինչ պարտնը բանալին ամենեւին բեւեռէն չի կախեր հինգշաբթի օրեր, ինչո՞ւ միշտ պզտիկ փողոցներէն կ'երթայ, ինչո՞ւ տիկինը միշտ տունը հասնելէն առաջ կառքէն դուրս կ'երնէ, ինչո՞ւ նամակի թուղթ առնել կուտայ քանի որ իր թղթարանը լեցուն է անով, և այլն...:

Կան այնպիսի անձեր, որոնք ամենեւին իրենց վերաբերութիւն չունեցող այս թագուն շարժումներուն նպատակը հասկնալու համար այնքան ստակ կը վատնեն, ժամանակ կը կորուսեն և զժուարութիւն կը կրեն որքան հարկ չպիտի ըլլար եթէ տասր տարի բարեգործութիւն րնել ուզէին, և այս իրարանցումը ձրի է, զուարճութեան համար է, և հետաքրքրութեան փոխարէնն ոչ այլ ինչ է եթէ ոչ հետաքրքրութիւնը:

Այս տեսակ անձինք օրերով այս մարգուն կամ այն կնոջ ետեւը կ'իջնան, ժամերով փողոցի մը անկիւնները, ծառուղիներու գոներուն տակ, և գիշերը, ցուրտին և անձրևին՝ պահնորդութիւն կ'ընեն, յանձնարարութիւն կատարողներու կաշառք կուտան, կառապաններ կամ սպասաւորներ կը դիտովցնեն, սենեկապանուհիի մը հետ կը մտերմանան ստակ տալով, զոնապան մը ծախու կ'առնուն, ինչո՞ւ ոչինչ բանի մը համար: Տեսնելու, գիտնալու և հասկնալու կատաղութիւն մըն է, մի միայն լսելու մարմաջ մըն է այս: Շատ անգամ երբ այս թագուն իրերը կը հասկցուն, երբ այս գաղտնիքները կը հրատարակուին, երբ այս ծածուկ շարաբերութիւնները

յայտնի յայտնապէս կը հրապարակուին, իրենց հետեւութիւնն է աղէտներ, մենամարտութիւններ, անանկութիւններ, բնտանիքներու կործանում և կեանքերու խորտակում ի մեծ ցնծութիւն այն անձանց որոնք «ամէն բան երեւան հանեցին» առանց չա՛մ մը ունենալու և միայն գրգռմի մը հնազանդելու համար: Տրամալի՛ բան:

Կան տեսակ մը անձինք որոնք միմիայն խօսելու հարկաւորութեան պատճառաւ չարասիրտ են: Իրենց խօսակցութիւնը, որ բնկերութեան մէջ շատախօսութիւն և նախասենեակի մէջ չազակրատութիւն է, կը նմանի վառարաններու որոնք փայտը չուտ մը սպառեն. այրելու շատ նիւթ կ'ուզեն, և այս այրելու նիւթը, ալ իրենց բնկերն է:

Այսպէս Փանթինն ալ գիտուեցաւ:

Մանուանդ քանի մը կիներ կը նախանձէին անոր խարտիչագոյն մազերէն և սպիտակափայլ ակռաներէն:

Դիտուեցաւ որ Փանթին գործանոցին մէջ ուրիշներու քով գտնուած ատեն շատ անգամ ետեւը կը գտնար աչքին արցունքը սրբելու համար: Կ'արտասուէր ան երբ միտքը կը բերէր զաւակը, զուցէ նաև այն մարդը զոր սիրած էր: Անցեալին տխուր յարաբերութիւններէն դադարիլը ցաւալի աշխատանք մըն է:

Հասկցուեցաւ նաև թէ ամիսը առնուազն երկու անգամ միեւնոյն հասցէով նամակ կը գրէր և նամակին առաքման ծախսն ալ ինք կը վճարէր: Հասկըցուեցաւ վերջապէս թէ հասցէն սա էր. «Առ Պ. Թէնարտիէ, պանդոկապետ, ի Մօնֆէրմէյլ»: Գինետունի մը մէջ խօսել տուին հասարակաց գրագիրը, որ ծերունի ապուշ մըն էր, և որ չէր կրնար իր ստամոքսը կարմիր գինիով լեցնել առանց դուրս տալու իր

գիտցած գաղտնիքները: Երկար չընենք, իմացուեցաւ թէ Փանթին զաւակ մը ունէր: «Կ'երեւայ թէ աղջիկ մըն է», կ'ըսուէր: Հետաքրքիր կին մըն ալ մինչև Մօնֆէրմէյլ ճամբորդեց: Թէնարտիէներուն հետ խօսեցաւ, և ի գարձին ըսաւ. Երեսուն ֆրանք ծախս ըրի, բայց խիզճս ալ հանդարտեցաւ: Տեսայ մանուկը:

Այս ճամբորդութիւնը բնոյ կինը Կօրկօն(*) մըն էր, տիկին Վիգթիւրնիէն կ'անուանէր, և կարծես թէ ամէնուն առաքինութեան պահնորդուհին և գրանապանուհին էր: Տիկին Վիգթիւրնիէն յիսուսըվեց տարեկան էր. իր ազնկութեան զիմակը պտտաութեան պիմակով կրկնած էր: Չայնը այժի ճայնի կը նմանէր. իսկ միտքը թեթեւ էր: Չարմանալին սա է որ այս պտտաւր ժամանակաւ երիտասարդուհի մըն էր: Մաղկահատակութեան ժամանակ, ճիշդ 1793ին կարգուած էր վանականի մը հետ որ Պէրնարտէններու վանքէն փախած էր կարմիր գզակով և ժագօպէններու(**) հետ միացած էր:

(*) Կօրկօնները ըստ առասպելաբանութեան երեք երեւելի հրէուսիներ են, Ֆօրսիսի եւ Սէրոյի աղջիկներն էին եւ կ'անուանէին Մէսիւզ, Օթէօ եւ Էօրիալ: Երեւն մէկ այժ ունէին, այնքան սուսկալի էր իրենց դէմքը որ քաւ կը կտէին որով անգամ մը կը նայէին անոնց.:

(**) Ֆրանսայի մէջ 1789ին ժողովրդային ժողովակ մը կազմուեցաւ: Այս ժողովակը բոլոր Ֆրանսայի մէջ ճիւղեր ունեցաւ: Ազգային ժողովին մէջ լուծուելիք խնդիրներն եւ տուելիք որոշումները նախ այս ժողովակին մէկ կը յուզուէին, կ'որոշուէին, ժագօպեանի հասարակաց կարծիքը իրենց գրաւելով մեծ դեր խաղացին Ֆրանսայի մեծ յեղափոխութեան ժամանակ: Ժագօպեաններուն հին վանքին մէջ կը գումարուէին ժողովակին անդամներն եւ սեա այս պատճառաւ ժագօպեան անուանեցան անդամները:

Վիգթիւրնիէն ցամաք, կարծր, հետ, սուր, փշոտ և գրեթէ թունասուր էր. միշտ կը յիշէր իր վանակները, որ մեռած էր և որմէ ալէկ զսպուած և նուաճուած էր: Կրօնասուրբի մը կնգուղէն ճնշուած եղիճ մըն էր: Տրանսպի վերահաստատութիւնը րուած իշխանութեան տակնները աւելորդապաշտ կրօնասէր մը եղած էր. իր կրօնասիրութիւնը այնքան ջերմեռանդ էր որ եկեղեցականները ներած էին վանականի հետ կարգուած ըլլալը: Պրտիկ կալուած մը ունէր զոր տանիքներու վրայ քարոզելով կրօնական միարանութեան մը կը կտակէր: Արասի եպիսկոպոսական թեմին մէջ մեծ համարուժ ունէր: Այսպէս ահա տիկին Վիգթիւրնիէն Մօնֆէրմէյլ գնաց և զանալով ըսաւ. «Տեսայ մանուկը»:

Այս եղելութեան մինչեւ կատարուելը բաւական ժամանակ անցաւ: Փանթին մէկ տարիէն աւելի էր որ գործարանին մէջ կը բանէր, երբ սաւաօտ մը գործանոցին տեսչուհին Պ. քաղաքապետին կողմէն յիսուէն ֆրանք յանձնեց անոր և ըսաւ թէ ա՛յ գործանոցի բանուորն ըլլալէ դադրած էր, և Պ. քաղաքապետին կողմէ ստիպեց որ քաղաքէն մեկնի:

Ճիշդ միևնոյն ամիսը Թէնարաիէները վեցին տեղ տաներկու ֆրանք ուղիէն ետք տաներկուքին տեղ տաննահինգ ֆրանք պահանջեր էին:

Փանթին ի՛նչ բնելը չգիտցաւ: Չէր կրնար քաղաքէն մեկնել, վասն զի սենեակին վարձքն և կահ կարասիին ստակը դեռ վճարած չէր: Յիսուէն ֆրանքը այս պարտքը վճարելու չէր բաւեր: Քանի մը աղերսալի խօսք թոթովեց, այլ տեսչուհին բացարձակապէս խնայ տուաւ թէ կը պարտասորէր անմիջապէս հետանալ գործանոցէն: Մանաւանդ թէ Փանթինն ալ միջակ բանուոր մըն էր: Գործատունէն ելաւ աւելի

ամօթահար քան թէ յուսահատ և իր սենեակը գնաց: Ա՛յ իր յանցանքն ամենուէն յայտնի եղած էր:

Այ և ոչ իսկ խօսք մը ըսելու համարձակութիւն ունեցաւ: Երբ տրուեցաւ իրեն որ Պ. քաղաքապետին զիմէ, բայց Փանթին չհամարձակեցաւ: Քաղաքապետը յիսուէն ֆրանք տուած էր իրեն, վասն զի բարեխիրտ էր. նաև արտաքսած էր, վասն զի արդարասէր էր: Փանթին այս վճիռին համակերպեցաւ:

Գ Լ Ը Ի Խ Թ

ՏԻԿԻՆ ՎԻԳԹԻՒՐՆԻԷՆԻՆ ՅԱՉՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Ըսել է թէ վանականին կինը գործ մը տեսած եղաւ:

Բայց Պ. Մատրլէն եղելութեան նկատմամբ ամենեւին տեղեկութիւն մը չունէր: Ասի այն գէպերու կարգադրութեանց մին էր որ կեանքի մէջ միշտ կը պատահին: Պ. Մատրլէն սովորութիւն ըրած էր գրեթէ ամենեւին չմտնել կիներուն գործատունը:

Գործատունին տեսչութիւնը պառաւ աղջկան մը յանձնած էր, զոր ժողովրդապետը տուած էր իրեն: Մեծ վատահոթիւն ունէր այս տեսչուհին վրան. իբրօք յարգելի, հաստատամիտ, արդարասէր, ուղղա-

միտ և զթոտ կին մըն էր ան. բայց իր գթասիրու-
թիւնը տալն էր միայն և չէր հաւատարեք ալն գթա-
սիրութեան աստիճանին, որու ողորմութիւնն է հաս-
կընա և ներել:

Պ. Մատրլէն ամէն բանի մէջ անոր խորհրդովը
կը շարժէր: Ամենէն լաւ մարդերը շատ անգամ կը
բռնադատուին իրենց աշխատութիւնը փոխանորդի մը
յանձնելու: Տեսչուհին ահա այս կատարեալ իշխա-
նութեամբն և չարութիւն մը գործելու համարու մով
Փանթինին գատը քննած, գատած, վճած և վճիռն
այ գործադրած էր:

Իսկ տուած յիսուն ֆրանքն առած էր այն գու-
մարէն, զոր Պ. Մատրլէն բանուր կանանց օգնելու
և ողորմելու համար կը յանձնէր անոր և որուն հա-
շիւը չէր տար տեսչուհին:

Փանթին ուզելով քաղաքին մէջ սպասաւորու-
թիւն ընել, տունէ, տուն պտըտեցաւ, բայց ոչ ոք
ընդունեց զինքը: Չէր կրցած քաղաքէն մեկնիլ: Հը-
նակարկատ վաճառականն, որու կը պարտաւորէր ա-
ռած կարասիներուն ստակը, — և ի՛նչ կարասիներ,
— Փանթինին ըսած էր. եթէ ձգես երթաս, իբր գող
բռնել կուտամ քեզի: Իսկ սենեակին տէրը որու
վարձք կը պարտաւորէր՝ ըսած էր. Ծագկահաս և զե-
զեցիկ ազջիկ մըն ես. եթէ ուզես, կրնաս վճարել
պարտքդ: Փանթին յիսուն ֆրանքին կէսը սենեակին
տիրոջ և կէսն ալ հնագործին տուաւ. կարասիներուն
երեք չորրորդը ետ դարձուց. միայն պէտք եղածը
պահեց և առանց գործի, առանց պաշտօնի մնաց, մի-
այն անկողին մը և աակաւին յիսուն ֆրանք պարտք
ունենալով:

Սկսաւ պահապան զօրաց համար հաստ չապիկներ
կարել, և օրը տասներկու սու կը վառակէր: Այս

տասներկու սուին տասովը կը պարտաւորէր զուս-
կին ամսականը վճարել: Ահա այս պարագաներու մէջ
սկսաւ կանոնաւորապէս չվճարել թէնարաթիւներուն
պահանջը:

Սակայն պատաւ կին մը որ իրիկուան Փանթի-
նին եկած ժամանակ ճրագը կը վառէր, թշուառու-
թեամբ ապրելու արհեստը սովրեցուց անոր: Քիչ
բանով ապրելուն ետեւն է ոչինչով ապրիլը: Այս եր-
կու տեսակ ապրիլը երկու սենեակ է, մին մթին,
միւսը խաւարին:

Փանթին սորվեցաւ թէ կին մը ինչպէս ձմեռը
կրակէ կը զրկուի, և կը թողու թոչուն մը որու եր-
կու օրուան կորեակին ծախքը փուլ մըն է. թէ ինչ-
պէս իր միջազգեստը իբր վերմակ և վերմակը իբր
միջազգեստ կը գործածէ, և թէ ճրագին իւզը շատ
չվառելու համար ինչպէս կարելի է ընթրել գիմացի
պատուհանէն եկող յոյսին շնորհիւ:

Մարդ չգիտէր թէ տասը փարայով ինչեր կ'ընեն
տեսակ մը տկար արարածներ, որոնք թշուառու-
թեամբ և պարկեշտութեամբ ձերացած են: Այսպէս
ապրիլը ի վերջոյ տաղանդ մը կ'ըլլայ: Փանթին այս
բարի տաղանդը ստացաւ և տակաւին ի՛նչ սիրտ ա-
ռաւ:

Այն ատենները դրացիի մը կ'ըսէր. — Վա՛չ կ'ը-
սեմ իւրովի թէ միայն հինգ ժամ քնանալով և միւս
բոլոր ժամանակս կար կարելով միշտ պիտի կրնամ
գրեթէ հացս ճարել: Մանաւանդ թէ մարդս երբ
տրտում է, քիչ կ'ուտէ: Լա՛ւ ուրեմն, տառապան-
քով, անհանգստութիւններով, մէկ կողմէ սակաւ
ինչ հացով և միւս կողմէն ալ վիշտերով պիտի սնա-
նիմ:

Այս սոսկալի թշուառութեան մէջ տարօրինակ

Կրանութիւն մը ունեցած կ'ըլլար եթէ ազջիկը իր քովը ըլլար: Մտածեց թերև թալ գալն: Բայց ի՞նչ իր թշուառութեան մասնակցիչ նաև գալն. մանաւանդ թէ Թէնարտիէներուն պարտք ունէր ան, ի՞նչպէս պիտի վճարէր. նապա ճամբու ծախքը ո՞ր թողունք:

Այն պատու կիներ որ Ֆանթինին տուած էր ինչ որ կրնան չքաւորութեամբ ապրելու դասեր անուանել, Մարգրիտ անուանով սրբակեաց, իրական ջերմեռանդութեամբ ջերմեռանդ, աղքատ, և աղքատներու նաև հարուստներու նկատմամբ գթասէր ազջիկ մըն էր. Մարգրիտ ստորագրել կարենալու չափ գրել գիտէր, և Աստուծոյ կը հաւատար. այս ալ իր գիտութիւնն էր:

Վարը այս տեսակ առաքինութիւններ չատ կան, որ մը վեր պիտի ելլեն անոնք: Այս կեանքը ապագայ մը ունի:

Առջի անգամները Ֆանթին այնքան ամօթ զգացած էր որ դուրս ելնելու չէր համարձակեր:

Փողոցը գտնուած ժամանակ կը գուշակէր թէ և տեւէն եկողները կը գառնային և մատով զինքը կը ցուցնէին, ամէն մարդ իրեն կը նայէր, և ոչ ոք բարեւ կուտար: Անցորդներուն կծու և ցուրտ արհամարհանքը ցրտաչունչ քամիի մը պէս անոր մարմինին և սրտին կ'ազդէր:

Պատիկ քաղաքներու մէջ ամէնուն հեգնութեան և հետաքրքրութեան ենթարկուող թշուառնի մը կարծես թէ մերկ է:

Գէթ Բարիզի մէջ ոչ ոք կը ճանչնայ զինքը, և այս անձանոթութիւնը հագուստ մըն է: Ո՛հ, Ֆանթին որքան կը փափաքէր արդեօք Բարիզ գալ, բայց անկարելի բան:

Ինչպէս չքաւորութեան սովորած էր, հարկ եկու նաև սովորիլ անուանարկութեան: Որոշեց անտարբեր ըլլալ այս մասին, երկու կամ երեք ամիսէն ետք ամօթը մէկգլխի ձգեց, և սկսաւ գուրս ելնել իբր թէ բան մը չըլլար: Հոգս անգամ չէ, ըսաւ:

Գլուխը վեր վերցնելով, և գառն ժպիտով մը գնաց եկաւ, և զգաց թէ անամօթ մը կ'ըլլար ինք:

Տիկին Վիգթիւրնիէն երբեմն պատուհանէն կը տեսնէր անոր անցնիլը, կը գիտէր «այն արարածին» թշուառութիւնը, որ իր շնորհիւ «իր տեղը դրուած» էր և կ'ուրախանար: Չարասիրտները սև երջանկութիւն մը ունին:

Մայրայեկ աշխատութիւնը յոգնութիւն կուտար Ֆանթինին. այս պատճառաւ աւելցաւ իր արդէն ունեցած պզտիկ չոր հազը: Երբեմն իր դրացի Մարկըրիթին կ'ըսէր.

— Ձեռքս բռնէ՛, նոյե ի՛նչպէս տաք է:

Սակայն առաւօտները երբ կուտուած հին սանտրով մը կը սանտրէր իր գեղեցիկ մազերը սրտնք չուրուած մետաքսի պէս կը փարիլէին, պահ մը երջանկօրէն կը պչրէր:

Գ Լ Ո Ւ Խ Բ.

ՅԱԶՈՂՈՒԹԵԱՆ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Ֆանթին ձմեռուան վերջերը գործանոցէն ելած էր. ամառն անցաւ. բայց ձմեռը նորէն եկաւ: Կա՛րձօրեր, քիչ աշխատութիւն: Չմեռը ոչ տաք կայ, ոչ

բայ, ոչ կէս օր. իրիկունը առաւօտեան մօտ է. մա-
ռախուղ, վերջալոյս ամենուրեք. պատուհանը մութ
է. աչքը բան մը չի տեսներ: Երկինքը օգահան մըն
մըն է: Բոլոր օրը գեանափօր շտեմարան մըն է: Ա-
րեւը աղքատի մը կերպարանը ունի: Մարտօրիկի ե-
ղանակ: Չմեռուան եղանակին մէջ երկնից ջուրը և
մարդու սիրտը քար կը կտրին: Պարտառէրները
հանգիստ չէին թողուր Փանթինը:

Փանթին խիտ քիչ կը վասակէր: Պարաքերը
աւելցած էին: Թէնարտիէները՝ որոնք կանոնաւորա-
պէս չէին ընդուներ ամսականները, շարունակ նա-
մակներ կը գրէին, որու պարունակութիւնը վիշտ և
թղթատան ծախքն ալ կործանում կը պատճառէր ա-
նոր:

Օր մը Թէնարտիէները գրեցին թէ իր պատիկ
Պօղէթը ձմեռուան այն ցուրտ եղանակին մէջ բոլոր-
ովին մերկ էր. թէ ասուէ միջազգեստի մը հարկա-
ւորութիւն ունէր. և թէ պէտք էր առնուազն տասը
Ֆրանք գրկել: Փանթին այս նամակը ստաւ և բոլոր
օրը ձեռացր մէջ ճզմեց գայն: Իրիկունը փողոցին
անկիւնը բնակող սափրիչի մը կրպակը մտաւ, սանտ-
րը մազերուն վրայէն հանեց. և ահա իր շքեղ մա-
զերը մինչև կէս մէջքը ինկան:

- Ի՛նչ գեղեցիկ մազեր, գոչեց սափրիչը:
- Քանի՞ կ'առնես, հարցուց Փանթին:
- Տասը Ֆրանքի:
- Կտրէ՛ ուրեմն:

Փանթին իր մազերուն ստակովը կերպասեայ մը
առաւ և Թէնարտիէներուն զրկեց:

Թէնարտիէները երբ միջազգեստը ընդունեցան,
կատրեցան, վասն զի անոնց ուզածը ստակ էր: Մի-
ջազգեստը էրօնի տուն: Խեղճ Արտոյտը առաջուան
պէս կը գոզար ցուրտէն:

Փանթին իւրովի ըսաւ. — Զաւակս ա՛յ չպիտի
պաղի. մազերովս հագուեցուցի զինքը: — Կարմիր
պղտիկ զգակներ կը գրուէր որոնք իր խուզումը զը-
լուխը կը ծածկէին և որով տակաւին աղուօր կ'երկ-
ւար ան:

Փանթինի սրտին մէջ խաւարին վիշտ մը կը գո-
յանար:

Երբ տեսաւ թէ ա՛յ չէր կրնար զարգարել գյու-
խը, սկսաւ ատելութեամբ նայիլ ամէն բանի և ամե-
նուն: Ամէնուն պէս ինքն ալ շատ ժամանակէ ի վեր
կը պատկասէր Մատըլէնէն, բայց ա՛յնքան կրկնեց
իւրովի թէ գործատունէն զինք վստաղը և իր թըշ-
ուառութեան պատճառը այն է, որ վերջապէս սկսաւ
Մատըլէնն ալ ատել, մանաւանդ թէ ուրիշներէն ա-
ւելի ատել: Երբ գործարանին առջևէն կ'անցնէր
ճիշդ այն պահերուն ուր բանօրները դուռը կը գըտ-
նուին, խնդալ և երգել կը ձեւացնէր:

Պատաւ բանուօր մը անգամ մը անոր այս կերպով
երգել և խնդալը տեսնելով՝ ըսաւ. — Սա աղջկան
վերջը գէշ պիտի ըլլայ:

Փանթին մարդու մը հանդիպեցաւ, գոր բնաւ չէր
սիրեր և իրր սպանալիք՝ իր սիրահարը ըրաւ գայն՝
սիրտը անհնարին զայրոյթով համակուած: Այս մար-
դը թշուառական մըն էր, մուրացիկ երաժիշտ մը,
թափառաշրջիկ անառակ մը, որ կը ձեռէր Փանթինը,
և որ ձգեց գայն այն կերպով ինչպէս որ մօտեցած էր
անոր, այսինքն ձանձրոյթով:

Փանթին իր գաւակը կը պաշտէր:

Քանի որ հեղձեալ կ'իջնէր, քանի որ հեղձեալ
ամէն բան կը խաւարէր իրեն համար, այն պղտիկ
հրեշտակը ա՛յլ աւելի իր սրտին մէջ կը ճառագայթէր:
Իւրովի կ'ըսէր. — Երբ հարստանալու ըլլամ, Պօ-
ղէթս քովս պիտի ստնեմ: Այսպէս կ'ըսէր, և կը

խնդար: Հազր չէր անցներ, և կոնակն ալ կը քրքրէր:

Օր մը Թէհարտիէներէն յետագայ նամակը առաւ. «Գօզէթ հիւանդ է: Հիւանդութիւնը կորեկանման տենդ (սարր հուճմա) կ'անուանի որ այս կողմերը ճարակած է: Սուղ զեղեր պէտք է: Գեղի ստակ տալէն մեր տունը կը փլի, և ա'լ կարող չենք վճարել: Եթէ միջնեւ ութ օր քառասուն ֆրանք չըրկէք, պզտիկը կը մեռնի:»

Փանթին նամակը կարգալուծն պէս քահ քահ խնդաց, և գրացիին բաւ. — Ա'ն, տե'ս ինչ բարի մարդեր են. քառասուն ֆրանք կ'ուզեն. բայց քառասուն ֆրանքը երկու սակի կ'ընէ. ուրիշ՞ գանեմ այսպիսի գումար մը. աւանտ՞կ են, ի՞նչ են այս գիւղացիները:

Սակաշն սանդուխին վրայի՝ կանթեղին քով երթալով նորէն կարգաց նամակը:

Յետոյ սանդուխէն վար իջաւ, գուրս ելաւ վազելով, ցատկորտելով ու միշտ խնդալով:

Մարդ մը հանգիպելով հարցուց անոր. — Ի՞նչ կայ որ այդքան գուարթ ես:

Փանթին պատասխանեց. — Գիւղացի մարդերէ նամակ մը առի, որու մէջ կատակ մը գրեր են: Քառասուն ֆրանք կ'ուզեն ինձմէ. գիւղացի են, ի՞նչ կրնամ ըսել:

Հրապարակէն անցնելու ատեն տարածեւ կառքի մը առջեւ խոնուած բազմութիւն մը տեսաւ. կառքին ձեղունին վրայ կարմիրներ հագած մարդ մը ստքի վրայ կը ճստէր: Շրջող ատամնագործ ձեռնածու մըն էր ան, ամբողջ և չարուած աղուաներ, փոշիներ, ակոսայ մաքրելու խիւսեր և ոգիներ կը ծախէր: Փանթին բազմութեան մէջ մտաւ և ուրիշներուն պէս ինքն ալ սկսաւ խնդալ ճառը մտիկ ընելով, զոր

մարդը կը խօսէր վարնոց մարդերու համար գողերու բարբառէ և վերնոց մարդերու համար ալ ծածուկ բարբառէ խօսքեր գործածելով: Ակոսայ քաշողը տեսաւ այս գեղեցիկ աղջկան խնդալը, և յանկարծ դուչեց.

— Գեղեցիկ աղուաներ ունիս եղեր դու, խնդացող աղջիկ: Եթէ կ'ուզես երկու «բայէթ»ներդ ծախել ինծի, ամէն մէկին մէկ սակի կուտամ:

— Ի՞նչ է «բայէթ» բառդ, հարցուց Փանթին:

— «Բայէթ» բառս վերի կարգին առջեւի երկու աղուաներն են:

— Հիմա կը սոսկամ, պոռայց Փանթին:

— Երկու՞ սակի, մրմոսաց աղուաները թափուած պատաւ մը որ հոն կը գտնուէր: Ահա աղջիկ մը որու երանի կուտամ:

Փանթին փախաւ և աղանջները գոցեց մարդուն բիրտ ձայնը չլսելու համար որ ետեւէն կը պոռար. — Մտածէ, զեղանի՛դ դու. երկու սակի բոխ, քիչ ստակ չէ այս Եթէ կը հաւանիս այս իրիկուն «Թիւլայ ա'Արժան»ի պանդոկը եկու՛ր ուր կրնաս գտնել զիս:

Փանթին իր սենեակը վերադարձաւ զայրութեամբ համակուած, և եղելութիւնը բարեսիրտ Մարգրիտին պատմեց որ իր գրացին էր: — Ասանկ բան մը լսած էիր, երբեք այսպիսի դարչելի մարդ մը տեսած էիր. Ի՞նչպէս թոյլ կը տրողի որ ասանկ մարդիկ քաղաքին մէջ չըլին. ի՞նչ, առջեւի երկու աղուաներս քաշել. բայց սարսափելի բան մը պիտի ըլլամ, մազերը կը բուսնին, սակաշն աղուաները: Ա'ն, գարչելի մարդ. աւելի աղէկ է որ չինգերորդ գտնուին մը գլխի վայր քարայտակին վրայ նետուիմ: Ըսաւ թէ այս գիւղեր Արլայ ա'Արժանի պանդոկը պիտի գտնուի:

ԹՇՈՒՍՈՒՆԵՐ (Բ. Հ.)

- Ի՞նչ տալ խոստացաւ, հարցուց Մարկրիթ :
- Երկու ոսկի :
- Ըսե՛լ է քառասուն ֆրանք :
- Այո՛, երկու լուրի տ՛օր ոսկին քառասուն ֆր. կ'ընէ, ըսաւ Փանթին :

Յետոյ խորհեցաւ, և սկսաւ կարը կարել : Քառորդ մը ետք կարը թողուց և սանդուխին քով գնաց Թէնարտիէներուն նամակը կրկին կարգալու համար : Երբ նորէն սենեակը մտաւ, հարցուց Մարկրիթին որ իր քով կ'աշխատէր :

- Ի՞նչ է աս կորեկանման տենդ ըսածը. ի՞նչ բան է այն, տեղեկութիւն ունի՞ս :

— Այո՛, պատասխանեց պառաւ աղջիկը, հիւանդութիւն մըն է այն :

- Իրա՞ւ է թէ շատ զեղ պէտք է այդ հիւանդութեան :

- Ո՛հ, սոսկալի զեղեր պէտք է :
- Ի՞նչպէս կուգայ ան :
- Հիւանդութիւն մըն է որ կուգայ :
- Մանկանց վրայ կը ճարակուի՞ :
- Մանուսանց մանկանց վրայ :
- Անտարակոյս, ըսաւ Մարկրիթ :

Փանթին դուրս ելաւ և նամակը անգամ մըն ալ կարգալու համար գէպի սանդուխը գնաց :

Իրիկունը սանդուխէն վար իջաւ, և տեսան ումանք որ անիկա կ'ուղղուէր գէպի Բարիդ փողոցին կողմը ուր են պանդոկները :

Հետեւեալ առտու երբ Մարկրիթ արեւին ծագումէն առաջ Փանթինի սենեակը կը մտէր, վասնզի միշտ միատեղ կ'աշխատէին և այս կերպով երկուքին համար մէկ ճրագ կը վառուէր, տեսաւ որ Փանթին գեղնած, անշարժ և անկողնին վրայ նստած էր :

Փանթին մինչեւ առաւօտ չէր պառկած : Գրակը

ձուռնկերուն վրայ ինկած էր : Ճրագը մինչեւ առտու վառած և իւրը գրեթէ բոլորովին հատած էր : Մարկրիթ այս սոսկալի անկարգութենէն զարմանալով կանգ առաւ սեւին վրայ և պրտաց :

— Տէր իմ Աստուած, ճրագին մէջ իւր չէ մնացեր, ամէնն ալ վառեր է. պատահմունք մը եղած պիտի ըլլայ :

Յետոյ Փանթինին նայեցաւ որ իր խուզուած գլուխը գէպի անոթ կը դարձնէր :

Փանթին սուջի օրուրնէ ի վեր տասը տարի եւս ապրածի պէս ծերացած չէր :

— Յիսուս Քրիստոս, կրկնեց Մարկրիթ, ի՞նչ կայ, ի՞նչ ունիս Փանթին :

— Բան մը չունիմ, ըսաւ Փանթին : Ընդհակառակը զաւակը չպիտի մեռնի այն խոսկալի հիւանդութեամբ՝ անօգնական մնալով : Հիմա գոհ եմ :

Այսպէս ըսելով պառաւ աղջկան երկու ոսկի կը ցուցնէր որք սեղանին վրայ կը փողփողէին :

— Ա՛հ, Տէր Աստուած, պտտաց Մարկրիթ : Մեծ հարստութիւն մըն է այդ ուրկէ՞ գտար այդ լուրիներ :

— Ստացայ, պատասխանեց Փանթին և խփոյն ժպտեցաւ : Ճրագին լոյսը երեսին կը զարնէր : Ժըպիտը արիւնաբոյր ժպիտ մըն էր : Կարմրագոյն լորձ մը շուրթերուն խորշերը կը թրջէր և բերնին մէջ սեւ ծակ մը կը տեսնուէր :

Երկու ակունք քաշուած էր : Քառասուն ֆրանքը Մօնթէրմէյլ զրկեց :

Բայց Թէնարտիէներուն գրածը խաբէութիւն մըն էր՝ ստակ քաշելու գիտաւորութեամբ : Գօղէթ հիւանդ չէր :

Փանթին իր հայելին պատուհակէն դուրս նետեց : Երկար առնէն ի վեր արդէն ձգած էր իր հիւրը

զոր երկրորդ գտնիկոնին վրայ վարձած էր, և տանիքին տակ վերնաշարկի մը մէջ կը բնակէր որ դռնափակով մը միայն կը գոցուէր: Վերնաշարկը այն անտակէն էր, որու ձեզուներ գեանին հետ անկիւն կը կազմէ և որ հոն գտնուողին գլուխին կը զարնէ ամէն բայէ: Աղքատը ինձպէս գէպ իր ճակատագրին յատակը, նոյնպէս գէպ իր սենեկին ներքին կողմը երթալու համար հեղձնեալ ծռուելով կը քայլէ: Ա՛յ անկողին չունէր Ֆանթին. բոլոր ունեցածն էր լաթի կտոր մը գոր վերմակ կ'անուանէր, խշտակ մը և աթոս մը որուն խտրը ելած էր: Պզտիկ վարդենի մըն ալ ունէր, որ անկիւն մը նետուելով և մոոցուելով չորցած ջէր: Միւս անկիւնն ալ ջուրի համար իւզի բարձ մը կար որ ձմեռը կը սատէր, և որու մէջ ջուրին ա լ և այլ մակերեսովներուն նըշանները սասնային շրջանակներով նշանակուած կը կենային օրերով:

Ամէնայէ դադրած ըլլալով, պչրելէ ալ դադրեցաւ: Յետին նշան: Ազոտա գգակներով դուրս կ'ելնէր: Կամ ժամանակ չունենալուն և կամ անտարբերութեանը համար, ա: չէր կարկտէր իր ձերմակեղենները: Գուլպային գարշապարի կողմը քանի որ կը մաշուէր, գուլպան գէպի կօշիկին մէջ կը քաշէր՝ ինչպէս վերէն ի վար կազմուած քանի մը ծայրէն ալ կը հասկցուէր: Իր հին և մաշուած գօրսէն կը կարկտէր «բերգար»էն աւելի ստորին կտաւներով՝ որք ամենափոքր շարժումի առթիւ կը պատռէին: Որոնք որ իրմէ առնելիք ունէին թուք ու մուր կը խոյտառակէին զինքը և ամենեւին հանգիստ չէին ձգեր: Փողոցին մէջ ալ կը հանդիպէր անոնց, իր վերնաշարկին սանդուխին վրան ալ:

Ամբողջ գիշերը լալով և մտածելով կ'անցուներ:

Աչքերը խիստ փայլուն էին և ուսին վրայ գէպի ձախ ուսուկրին կողմը անշարժ ցաւ մը կը զգար: Շատ կը հազար: Սոսկալի կերպով կ'ստէր եղբայր Մաղբէնը: Օրը տասնըեօթ ժամ կար կը կարէր. բայց բանտերու համար բան բանեցնող մը, որ վար գինով կ'աշխատցնէր բանտարկուած կիները, յանկարծ իջեցուց գիները, որով ազատ բանուորներու օրողչէքը ինը սուի իջաւ: Տասնըեօթ ժամ աշխատիլ և օրը ինը սու վաստկիլ:

Պարտատէրները անողոքաբար ստակ կը պահանջէին: Մտովածառը որ գրեթէ բոլոր կարասիները հա առառ էր՝ անընդհատ կ'ըսէր Ֆանթինի. — Ե՛րբ պիտի տաս ստակս անամօթ աղջիկ: Ի՛նչը կ'ուզէին առնել, Աստուած իմ: Ամէն կողմէ պաշարուելով հալածուիլ կը զգար և վայրենի դազանի մը պէս կատաղութիւն մը կուզար վրան: Նոյն միջոցները թէնարտիէներէն նամակ մը եւս առաւ, որուն մէջ կ'ըսուէր թէ այնքան ժամանակ համբերած էր մեծ աղէկութիւն ըրած ըլլալու համար. թէ հարկ էր անմիջապէս հարիւր ֆրանք զրկել իրեն, թէ ոչ դուռնէն դուրս պիտի վանտէր պզտիկ Գոզէթը որ նոր աղէկցած էր իր վտանգաւոր հիւանդութենէն. և թէ պզտիկը ձմեռ ատեն ճամբաներու վրայ մնալով թող երթայ ի՛նչ կ'ուզէ ըլլայ, և թէ կ'ուզէ ստակի անգամ, հոգը չէր, և այլն:

Հարիւր ֆրանք, ըստ մտովի Ֆանթին: Բայց ո՞ւր կայ օրը հարիւր սու վաստկելու գործ մը:

— Օ՛ն, մնացածն ալ ծախենք, ըսաւ, և սկսաւ բողբոթիւն ընել թշուառահին:

Գ Լ Ո Ի Թ Ժ Ս .

ՔՐԻՍՏՈՍ ՓՐԿԵՍՑ ՉՄԵՉ

Ի՞նչ է այս Փանթինի պատմութիւնը:— Ընկե-
րութեան դերուհի մը գնեցն է:

— Որով:

— Թշուառութենէն:

Այսինքն անօթութենէն, ցուրտէն, առանձնու-
թենէն, լքումէն և զրկումէն: Յաւալի՛ սակարկու-
թիւն: Ընկերութիւնը հոգի մը կ'ստնէ և իբր փո-
խարէն պատառ մը հաց կուտայ: Թշուառութիւնը
կ'առաջարկէ վաճառել, ընկերութիւնն ալ կ'ընդունի:

Մեր քաղաքակրթեալ աշխարհը Յիսուս Քրիս-
տոսի սրբազան օրէնքով կը կառավարուի, այլ սա-
կայն այս օրէնքը տակաւին ազդեցութիւն չունի.
կ'ըսուի թէ գերութիւնը Եւրոպայի քաղաքակրթեալ
աշխարհէն աներեւոյթ եղած է. սխալ մըն է այս:
Գերութիւնը միշտ կայ, բայց ա՛լ միմիայն կնոջ
կնոջ վրայ կը ծանրանայ և կ'անուանուի պոռնկու-
թիւն:

Կը ծանրանայ կնոջ. այսինքն վայելչութեան,
տկարութեան, գեղութեան և մայրութեան վրայ:
Մարդու համար ամօթ սեպուող նախատինքներուն
մին ալ այս է:

Յաւալի ողբերգութեանս այս կէտին՝ ուր հա-
սանք՝ ա՛լ Փանթին առաջուան Փանթինը չէ և ոչ
իսկ ամենափոքր կէտի մը նկատմամբ: Տիղմ մըն էր.

և ալ մարմարին մը եղաւ ան: Փանթին ալ եղած է
ինչ որ կրնայ ըլլալ. Փանթին ամէն բան զգաց, ա-
մէն բանի համբերեց, ամէն բան կրեց, ամէն վիշտ
տեսաւ, ամէն բան կորսցաւ, ամէն բանի վրայ լա-
ցաւ: Ալ համակերպեցաւ այն համակերպութեամբ որ
անտարբերութեան կը նմանի: Ա՛լ զգուշանալու բան
մը չունի: Մ՛լ վախնալու բան մը չունի: Թող բոլոր
ամպերը վրան իջնան և թող բոլոր ովկէանոսը իր
վրայէն անցնի: Միթէ հո՞գն է, քանի որ սոսոցուած
սպունգ մըն է ինքը:

Գէթ Փանթին ինքը այնպէս ըլլալ կը կարծէ:
Բայց կը սխալի ով որ կ'երեւակայէ թէ բախտը
կրնայ յոգնիլ և թէ որ և է բանի մը յատակը կըր-
նայ գտնուիլ: Բարէ՛, ի՞նչ են խառն ի խառն կեր-
պով մղուող այս ամէն ճակատագիրները, ո՞ւր կ'եր-
թան. ինչո՞ւ այսպէս ստեղծուած են անոնք:

Ասիկա գիտցողը կը տեսնէ ամէն մթութիւն-
ները: Միակ է ան: Անունն է Աստուած:

Գ Լ Ո Ւ Ր Ժ

Պ. ՊԱՄԱԹԱՊՈՒԱՅԻ ՊԱՐԱՊՈՐԿՈՒԹԻՒՆԸ

Ամէն պզտիկ քաղաքներու և մասնաւորապէս Մ... քաղաքին մէջ կարգ մը երիտասարդներ կան որոնք Բարիզի մէջ տարին երկու հարիւր հազար ֆրանք վաճառողի մը Չկերպարանքով հազար ֆրանք եկամուտ կը կրծեն գաւառի մէջ: Կատարելագոյն չեզոք անձեր են. կուտան. հացկատակ և ոչինչ մարդեր, որք քիչ մը երկիր, քիչ մը ծանծաղամտութիւն և քիչ մը խելք ունին. սրահի մը մէջ կուտ գիւղացիի կը նմանին, այլ գինետուներն մէջ անոնց անձնիւրնին քզլինքն ազնուական կը համարի. մարգագետիններս անտառներս, գիւղացիներս կ'ըսեն. թատրոնը՝ գերասանուհիները կը սուլեն՝ ցուցնելու համար թէ ճաշակի տէր մարդ են. պահապան զօրաց պաշտօնատարներուն հետ կուր կը հանեն՝ ցուցնելու համար թէ պատերազմիլ գիտեն. որսորդութիւն կ'ըսեն, կը ծխեն կը յօրանջեն, կը խմեն. մուխ կը հոտին, գնդախաղ կը խաղան, կառքէն իջնող ճամբորդներուն կը նային, սրճարանի մէջ կ'ապրին, պանգոկը կը ճաշեն, շուն մը ունին որ սեղանին տակ ոսկոր-

ները կ'ուտէ և սիրուհի մը ունին որ սկաւառակները սեղանին վրայ կը դնէ: մէկ սասկին վրայ հողի կուտան. մօտան կը չափազանցեն, ողբերգութեան մը վրայ կը հիանան, կիները կ'արհամարհեն, հին կօշիկ կը մաշեն, Բարիզի մէջէն Լոնտոնի և Բօնթա-Մուսօնի մէջէն ալ Բարիզի երիտասարդաց նմանիլ կ'ուզեն. տխմարութեան մէջ կը ծերանան, չեն աշխատիր. օգուտ մը չունին և իրենց տուած վնասն ալ մեծ բան մը չէ:

Այս մարդերուն մին եղած կ'ըլլար նաեւ թօլօմիյէս եթէ իր քաղաքը մնացած և բնաւ Բարիզը տեսած չըլլար:

Այս տեսակ մարդիկ եթէ աւելի հարուստ ըլլային, կրնար ըսուիլ թէ վայելչատէր են, եթէ աւելի աղքատ ըլլային. կրնար ըսուիլ թէ ծոյլ են: Բայց ոչ մին և ոչ միւսն էին, այլ պարզապէս պարապորդներ: Այս պարապորդներուն մէջ ճանձրալիներ, ճանձրացողներ, շարունակ երազողներ կան և քանի մըն ալ սրիկաներ:

Այն ժամանակները վայելչատէրի մը հագուստն էր՝ մեծ օձիք մը, մեծ վզնոց մը, խաղալիկներով ժամացոյց մը. տարբեր գոյներով վրայ վրայի գրուած երեք ժիլէ՝ որոնց կապտագոյնը և կարմրագոյնը ներսէն կը գրուէին. ձիթագոյն կարճաձեւ թիկնոց մը մը որ ձողաձուկի պոչին նման պոչեր և երկու կարգ արծաթեայ կոճակներ ունէր՝ քով քովի կարուած և մինչեւ ուսը երկնցած. աւելի բաց ձիթագոյն բանթալօն մը որուն երկու կողմի կարերուն երկայնութեամբը տեսակ մը զարդեր կը շինուէին. այս զարդերուն թիւը անորոշ, այլ միշտ անգոյգ էր. մէկէն մինչեւ տասներմէկ կը հասնէր և այս սանմանէն բնաւ չէր անցներ: Աւելցուր ասոնց վրայ կօշկաձեւ մուճակներ որոնց ներքսնը պզտիկ պայտեր ունէր. եր-

կայն գլխարկ մը որու եզրերը նեղ էին. տրձակնե-
րու բաժնուած մագեր, աճագին գաւազան մը և Բո-
թիէի բառախաղներովը համեմուած խօսակցութիւն
մը: Չմոռնանք յիշել նաև պեխերը և կօշկի խթան-
ները, և աճա վայելչասէրի անթերի նկարագրութիւ-
նը ունեցած կ'ըլլանք: Այն ժամանակները պեխը
քաղքենի և խթանն ալ հետեւակ ըսել կ'ուզէր:

Կը խօսինք այն ժամանակին վրայ ուր հարա-
ւային Ամերիկայի հանրապետութիւնները՝ Ապանիոյ
թագաւորին գէմ, Պօլիվար՝ Մօրիլլոյի գէմ կը կրո-
ուէին: Փոքրածիր գլխարկները թագաւորական էին
և Մօրիլլօ կ'անուանէին. ազատականները լայնեզր
փեղոյրներ կը գրուէին, որոնք Պօլիվար կ'անուան-
ուէին:

Արդ նախորդ երեսներուն մէջ պատմուած գէպ-
քերէն ութ կամ տասը ամիս ետքը, 1823ի Յունվարի
առջի օրերէն իրիկուն մը ուր ձիւն եկած էր, այս
տեսակ վայելչասէր անձերուն մին, այս պարագորդ-
ներուն մին. «լաւ մտածող» մը. վասն զի Մօրիլլօ մը
ուներ. ցուրտ եղանակին մէջ մօտայի հագուստն ամ-
բողջացնող մեծ մեծ վերարկուով մը փաթթուած և
տաքցած՝ կը զուարճանար կին մը չարչրկելով. որ
պարահանդէսի զգեստներ հագած, թեւերն և ուսերը
բաց եւ գլուխը ծաղիկներ դրած կը չըջէր պաշտօնա-
տարներու սրճարանին աղակեայ պատուհանին առջև:
Վայելչասէրը կը ծխէր վասն զի ծխելն իրօք՝ նորու-
թիւն էր:

Իր առջեւէն քանի որ կ'անցնէր կինը, գլանիկին
մուխին հետ թշնամական խօսք մը կը նետէր անոր
և կը կարծեր թէ հանճարեղ և զուարճալի էին իր
խօսքերը: — Ո՛րքան տգեղ ես: — Գնա՛, մի՛ երեւար:
— Ակուայ չունիս եւայն: Ահա ասոնց նման բաներ
էին ըսածները:

Այս պարոնին անունն էր Պամաթապուա: Կինն
որ զարգարուած տրտմալի ուրուական մըն էր և ձիւ-
նին վրայ կ'երթեւեկէր՝ պատասխան չէր տար, և ոչ
խակ կը նայէր անոր, և միևնոյն լուսթեամբ ու տը-
խուր կանոնաւորութեամբ մը իր պտոյտը կը շարու-
նակէր, որով ամէն մէկ հինգ բուպէին հեգնութեան
կ'ենթարկուէր գաւազանի հարուածն ընդունելու
վերադարձող դատապարտ զինուորի մը պէս:

Պարագորդը տեսնելով որ իր ընթացքէն մեծ
արգիւնք մը չէլներ, հարկաւ գրգռուեցաւ, և ճիշտ
կնոջ գառնալու վայրկեանին հտեւէն յատաճացաւ
գայլի մը պէս քալելով և խնդուքը զսպելով. ծու-
ցաւ, զետնէն ափ մը ձիւն առաւ և յանկարծ կնոջ
երկու մերկ ուսերուն մէջէն կանակը դրաւ: Ազջիկը
մոնչային աղաղակ մը հանեց, հտեր դարձաւ, էգ վա-
գրի մը պէս ցայտեց, մարդուն վրայ յարձակեցաւ՝
ըզունգներովը անոր երեսը ճանկուտելով և այնպիսի
սարսափելի խօսքեր ընելով, որոնք, հազիւ թէ պահ-
նորդ զինուորներու բերնէն կրնան թափթփիլ:

Այս հայտնութիւնները, զոր օգիէն աւրուած
ձայն մը կ'արտաբերէր, սարսափելի կերպով կ'եղնէին
այնպիսի բերնէ մը, որուն առջևի երկու ակուաներն
իրօք կը պակսէին, Ֆանթինն էր այս կինը:

Պաշտօնատարները զուրսի այս աղմուկը լսելով
սրճարանէն դուրս ելան, անցորդները հաւաքուեցան
և աճա ամէնքն ալ մեծ չըջան մը կազմելով սկսան
խնդալ, ծաղրել և ծափ զարնել երկու անձէ բաղկա-
ցող այս յորձանքին բոլորտիքը, ուր դժուարին էր
հաւատալ թէ մարդ մը և կին մը կային. մարդ մը
որուն գլխարկը գետինը գլորուած էր և որ կը յուզ-
ուէր կանգնելու համար. կին մը որ ոտքովն ու ձեռ-
քովը կը զարնէր՝ ոռնալով. որու գլխին զարդն ին-
կած. մազերը խուզուած, ակուաներն ելած էին, և որ

բարկութենէն կապտագոյն ու սոսկալի կերպարան մը
ստած էր:

Յանկարծ բազմութեան մէջէն բարձրահասակ
մարդ մը ելաւ ուժգնակի. կինը բռնեց՝ ձեռքն անոր
անդուսէ գոտիին վրայ գնելով որ տիղմով շաղախուած
էր. և ըսաւ. — Ետեւէս եկո՛ւր:

Կինը գլուխը վեր վերցուց: Յանկարծ գաղբեցաւ
իր կտտաղի ձայնը: Աչքերն սպակիւի կը նմանէին.
երեսին դոյնը գեղինի փոխուած էր և սարսափի չար-
ժուժով մը կը դողար: Ճանչցած էր թէ զինքը բըւ-
նոզն էր ժափէր:

Իսկ վայելչատէր երիտասարդն այս գիպուածին
չնորհիւ փախած էր:

Կ Լ Ո Ւ Խ Փ Գ.

ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԱԿԱՆ ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՈՂ
ՔԱՆԻ ՄԸ ԽՆԴԻՐՆԵՐՈՒ ԼՈՒԾՈՒՄԸ

Ժափէր քովը գտնուող անձերը մեկուսեց. չըջա-
նը կտրեց և մեծ քայիւր առնելով և թշուառուհին
հաւելն քաշելով սկսաւ քայիլ գէպ ի ստիկանու-
թեան պաշտօնարանն որ նրապարակին ձայրն է: Կի-
նը մեքենայարար կ'երթար ասանց գիժադութեան:
Ոչ ժափէր և ոչ ինք բան մը չէին ըսեր: Հանդիսա-
կաններու խումբը յետին աստիճանի ուրախութեամբ
համակուած հաւելն կ'երթար՝ յրբեմնի կատակներ ը-
նելով: Ծայրայեղ թշուառութիւնը յրբութեան ա-
ռիթ է:

Ոստիկանութեան պաշտօնարանը դաժ սրահ մըն
էր, ուր վառարան մը դրուած էր տաքութիւն մը
տալու համար, և ուր հակելու համար պահնորդներ
կային. փողոցին վրայ նայող դուռ մըն այժ ունէր որ
ապակիով ապուցուած ու վանդակուած էր: Երբ ժա-
փէր պաշտօնատունը հասաւ, դուռը բացաւ Փանթի-

նին հետ ներս մտաւ եւ դուռը ետեւէն գոցեց ի մեծ տնօնութիւն հետաքրքիրներու որոնք ոտքի ծայրով կոխելով բարձրացան, և տեսնելու փափաքով իրենց զիզը գէպի պահնորդարանի պատուհանին սողնու երկընցուցին, պատուհանին ապակին պղտոր էր: Հետաքրքրութիւնը որկրամոյութիւն մըն է:

Պանթին երբ ներս մտաւ: գէպի անկիւն մը երգով ինկաւ, և հոն անշարժ, անմտունջ և վախցող շունի մը պէս կծկուած մնաց:

Պահնորդներուն յիանապետը վառուած ճրագ մը քերաւ և սեղանին վրայ դրաւ: Ժավէր նստաւ, գրբպանէն գրոշխուոր թուղթ մը հանեց և սխաւ գրել:

Մեր օրէնքը բոլորովին ստիկանութեան ազատ կամքին թողած է այս կարգի կիները: Ոստիկանութիւնը ուզածը կ'ընէ անոնց նկատմամբ, կը պատժէ գանոնք ինչ կերպով որ կ'ուզէ, և իր հաճոյքին համեմատ կը դրաւ սա երկու բանը զոր անոնք իրենց արհեստը և ազատութիւնը կ'անուանեն:

Ժավէր անտարբեր կը կենար. ծանր նայուածքը կը յայտնէր թէ ամենեւին յուզում մը չէր զգար: Սակայն ծանր և խորին մտատանջութեան մէջ էր: Այնպիսի վայրկեանի մը մէջ կը գտնուէր ուր իր ազատակամ և ահարկու իշխանութիւնը կը բանեցնէր առանց ուրիշի քննութեան. բայց անաչառ խղճի մը ամէն զգուշութիւններով:

Ինքն ալ կը զգար թէ նոյն պահուն իր ոստիկանութեան գործակատարի աթոսակը գատարան մըն էր:

Ժավէր գատ կը տեսնէր: Կը գտտէր և կը վրձուէր:

Մտքին մէջ որքան պազափար որ դնէր, ամէնն ալ իր ըրած մեծ բանին բոլորտիքը կը կոչէր:

Քանի որ այս աղջկան յանցանքը կը քննէր, այնքան աւելի կը զայրանար:

Յայտնի էր թէ քիչ մը առաջ ոճիր մը տեսած էր: Տեսած էր թէ մարդկային ընկերութիւնը, զոր կալուածատէր-ընտրող մը կը ներկայանար, իր ծոցէն բոլորովին արտաքսուած անձի մը կողմէն նախատինք և յարձակում կրած էր փողոցին մէջ:

Պոսնիկ մը քաղքենիի մը վրան յարձակած էր: Ժավէր նոյն իսկ ինք տեսած էր այս եղելութիւնը և լուրեւայն կը գրէր:

Երբ լմնցուց գիրը, ստորագրեց. թուղթը ծալեց և պահնորդաց յիանապետին յանձնելով բռաւ.

— Երեք մարդ ա՛ն, և բանտ տար այս աղջիկը:

Յետոյ գէպի Պանթին դառնալով ըսաւ.

— Վեց ամիս բանտ պիտի մնաս:

Թշուառուհին սարսեցաւ:

— Վե՛ց ամիս, վեց ամիս բա՞նտ մնալ աղաղաւ. Կեց: Վեց ամիս բանտ մնալ՝ օրը եօթը սու վատըրկելով: Նապա ի՞նչ պիտի ըլլայ Գօզէթս, աղջիկս, աղջիկս: Բայց պարոն տեսուչ, գիտէ՞ք որ տակաւին հարիւր ֆրանք պարտք ունիմ թէնարտիկներուն:

Ահագին բազմութեան ազմուտ կօշիկներէն թըրջուած քաղցատակին վրայէն քաշքշուելով տարուեցաւ, առանց ոտքի վրայ ելնելու, ձեռքերը մէկդմէկու միացնելով և ծունկերովը մեծ քայլեր առնելով.

— Պ, Ժավէր, գթացէ՛ք ինձ, ըսաւ: Հաւատուցէք որ յանցանք չունիմ. եթէ Յոկիզըր տեսած ըլլայիք, կրնայիք տեսնել թէ ո՛վ էր յանցաւորը: Աստուած վկայ ես յանցանք չունիմ: Այն քաղքենի պարոնն է յանցաւորը որուն ո՛վ ըլլալը չգիտեմ և որ կոնակս ձիւն գրաւ:

Միթէ իրաւունք ուն՞ոն մեր կոնակը ձիւն դնելու երբ առանց մէկու մը չարութիւն ընելու հան-

դարձորէն փողոցէն կ'անցնինք: Ինքզինքս չկրցայ զսպել: Քիչ մըն ալ հիւանդ եմ, հաւատացէք, մանաւանդ թէ արդէն քանի մը տունէ ի վեր խօսք կը նետէր ինձ: Տգեղ ես, ակոյց չունիս. կ'ըսէր: Ես ալ գիտեմ ակոյց չունենալս: Ես բան մը բրած չէի. կ'ըսէր թէ զուարճանալ կ'ուզէ այս պարտնը: Պարկեշտութեամբ վարուելով չէի խօսեր հետը: Ես չն պահուն էր որ կոնակս ձիւն գրաւ:

Պարոն ժամէր, բարեօրրոտ տեսուչդ իմ ժամէր, միթէ չկա՛յ մարդ մը որ տեսած ըլլայ եղելութիւնը և ըսածիս ստուգութիւնը հաստատէ ձեզ:

Գուցէ իրաւունք չունէի նեղանալու, բայց ինչպէս գիտէք, մարդ սոջի անգամին չկրնար ինքզինքը զսպել. չուտով կը բարկանայ. մանաւանդ երբ կըսնակը անանկ պաղ բան մը կը գրուի այնպիսի տանն մը ուր մտքէն չէր անցներ ան:

Յանցաւոր եմ այն պարտնին գլխարկը ձգմելու համար: Ինչո՞ւ ձգեց գնաց. կ'ուզէի ներում խնդրել իրմէ:

Ո՛ր, միթէ հոգս է իրմէ ներում խնդրելս: Այսօր, այս անգամուան համար ննրեցէ՛ք ինձ Պ. ժամէր...:

Բանտերու մէջ օրը միայն եօթը սու կրնայ վատարկիլ բանտարկեալ մը, ասիկա դուք չգիտէք. յանցանքը կառավարութեան չէ. բայց ստոյգ է թէ օրողչէքը եօթը սու է. երեւակայեցէք անգամ մը թէ հարիւր ֆրանք պարտք ունիմ, եթէ չվճարիմ, զուակս ետ պիտի դրկուի ինձ: Ո՛ր Աստուած, ի՞նչպէս կրնամ քովս պահել զայն: Մեծ գէշութիւն է այս ըրածս: Ո՛ր իմս Գօզէթ. ո՛ր իմ սուրբ Աստուածամոր պղտիկ հրեշտակս. ի՞նչ պիտի ըլլաս այսուհետեւ, խնդճ զուակ: Եթէ կ'ուզէք, ըսեմ ձեզ թէ որո՞նց քովս է ան: Թէնարտիէ կ'ըսուին, պանդոկապետ են:

գիւղացիներ են Գօզէթս նայողները, և խօսք չեն հասկնար, այլ ստակ կ'ուզեն:

Մի՛ բանտարկէք զիս: Պղտիկ աղջիկ մըն է Գօզէթս, զոր թեւէն բոնելով, գունէն գուրս վորնաբերով փողոցը պիտի թողան ձմեռուան մէջ. պէտք է զթալ իր վրայ, իմ սիրելի Պ... ժամէրս:

Եթէ աւելի մեծ ըլլար, կրնար ապրուստը հոգալ, բայց իր հասակին մէջ կարելի չէ ինքնին վատարկիլ:

Իրապէս զէչ կնիկ մը չեմ: Մի կարծէք թէ արգի վիճակիս պատճառ են ծուլութիւնս ու որկրամուլութիւնս: Օգի խմեցի, բայց թշուառութեանս գառնութիւնը չզգալու համար խմեցի: Օգին չեմ սիրեր, բայց մարդ անով իր վիշտը չզգար: Երբ երջանիկ էի, պահարաններս նայող մը պիտի տեսնէր որ անկարգութեամբ ապրող կիւն մը չէի: Ճերմակեղէններ ունէի, շատ ձերմակեղէններ ունէի: Գիտացէք ինձ Պ. ժամէր:

Փանթին ծուլով կարծես թէ երկու կտոր եղած, լացերէն ցնցուած, արցունքէն կուրցած, վիզն ալ բացուած էր, և ձեռները գալարելով, չոր չոր և կամայ հազայով, հոգեվարի մը պէս կը խօսէր և ձայնը թոթովելով կը հանէր: Մեծ վիշտը երկնային և սարսափելի ճառագայթ մըն է, և թշուառներու կերպարանը կը փոխէ:

Ես չն պահուն Փանթին նորէն գեղութիւն մը առած էր: Փամանակ սո ժամանակ խօսելէ կը զաղբէր և ոտիկանութեան լրտեսին թիկնոցը կը համբուրէր եռանդով:

Փանթին գուցէ կրանիթէ սրտի մը արգահատանքը չարժէր. բայց փայտ սիրտ մը [արգահատանք չգլար:

ԹՇՈՒՅՈՒՆՆԵՐ (Բ. Ը.)

— Այլ մտիկ չեմ ընեք. ինչ որ ըսիր, կը բաւէ, ըսաւ ժամէր: Ուրիշ ըսելիք մը ունի՞ս: Հիմա քալէ ալ: Վեց ամիս պիտի մնաս բանտը: Յաւիտենական Հայրը անձամբ գայ, որոշումս չկրնար փոխել:

Փանթին երբ լսեց այս բացարձակ խօսքը, այսօրինքն ժամէրին՝ «Յաւիտենական Հայրն անձամբ գայ, որոշումս չեմ կրնար փոխել» ըսելը, հասկցաւ թէ վճիռը արուած էր, և գլուխը ձուելով մրմնաց.

— Մեղա՛յ:

Ժամէր կոնակը դարձուց:

Զինուորները Փանթինը թեւէն բռնեցին:

Քանի մը վայրկեանէ ի վեր մարդ մը մտած էր ներս. բայց ոչ ոք ոչոքրութիւն ըրած էր: Այս մարդը զուօր գոցած, վրան կոթնած և Փանթինին յուսահատական ազերաները լսած էր:

Երբ զինուորները բռնեցին թշուառուհին, որ չէր ուզեր ելնել, մարդը քայլ մը առաւ, երեւցաւ և ըսաւ.

— Պահ մը համբերեցէք, եթէ կը հաճիր:

Ժամէր աչքը վերցուց և տեսաւ որ մարդը Մատլէնն էր: Գլխարկը հանեց, և կերպով մը նեղամալով տմարդօրէն բարեւ մը տուաւ և ըսաւ.

— Ներեցէք, պարոն քաղաքապետ...:

Այս «պարոն քաղաքապետ» խօսքը տարօրինակ տպաւորութիւն մը ըրաւ Փանթինի վրայ: Փանթին ոտքի վրայ ելնելով ուղղակի կանգնեցաւ. գեանէն ելնող ուրուականի մը պէս, երկու բազուկովը զինուորները մէկ կողմ հրեց, և՛ առանց ժամանակ տալու քովիններուն որ զինքը բռնեն՝ ուղղակի գէպի Պ. Մատլէն քայեց, և վայրենական վշտահար կերպարանքով մը ուղղակի նայելով պոսաց.

— Ա՛հ, գո՛ւն ևս եզեր պարոն քաղաքապետը:

Յետոյ քահ քահ խնդաց և Պ. Մատլէնին երեսը թքաւ:

Պ. Մատլէն թուքը երեսին վրայէն սրբեց և ըսաւ.

— Ոստիկա՛ն ժամէր, թող տուէք այս կինը:

Ժամէր պահ մը կարծեց թէ խելքը գլխէն կը թռի: Նոյն վայրկենին հեռո՛հեռէ և գրեթէ միահամուռ կերպով այնպիսի զգացումներ կը կրէր, որոնց նմանը կենացը մէջ զգացած: Պոռնիկ մը համարձակի քաղաքապետի մը երեսը թքնելու. ասիկա այնքան սոսկալի բան մըն էր, որ ժամէր որքան սոսկալի բաներ ենթադրելու ալ ըլլար, սրբապղծութիւն մը պիտի համարէր կարծելը թէ հնարին է այն: Միւս կողմէն ալ մտապէս և խօսն ի խօսն խօսն կերպով սոսկալի մերձաւորութիւն մը կը նշմարէր այս կինը արգի վիճակին և քաղաքապետին ալ թագուն վիճակին մէջ, և ահա այն ատեն սարսափով մը համակուելով պարզ բան մը կը համարէր այն ահագին ոճրագործութիւնը:

Բայց երբ տեսաւ որ այս քաղաքապետը, այս գառաւորը հանդարտօրէն երեսին թուքը կը սրբէ և կ'ըսէ. «Թող տուէք այս կինը», ապշելով շուարեցաւ: Ոչ կրցաւ խորհիլ և ոչ ալ խօսիլ: Կ'երեւակայէր թէ զարմանալը կարելի չէր այնպիսի պարագայի մը մէջ. ուստի լսեց:

Քաղաքապետին այս խօսքը ոչ նուազ տարօրինակ տպաւորութիւն մը ըրած էր Փանթինին վրայ: Ասիկա իր մերկ բազուկը վեր վերցուց և երերող անձի մը պէս վստարանին բանալիին նայեցաւ: Բայց չորս կողմը ամէնուհ նայելով ցած ձայնով և ինքնին խօսելու պէս ոկսաւ խօսիլ:

— Զիս թողո՛ւլ, թողո՛ւլ որ երթամ, վեց ամիս բանտ չմնամ: Ո՞վ է ասիկա ըսողը: Անկարելի է որ

լով զինուորականները կը խնդային. պէտք է որ մարդս բանով մը գուարճանայ, մեզի պէս կիները ահա ճիշդ տասնկ գուարճութեան ծառայելու համար եղած են. ինչո՞ւ չէ: Անկէ ետք դուք վրայ հասաք, և որովհետեւ պարտաւոր էք բարեկարգութիւնը պահել, կիներ՝ որ յանցաւոր էր առիք տարիք, բայց յետոյ մտածելով, որովհետեւ բարեսիրտ էք, մտածելով հրաման կուտաք որ արձակուի ան. անշուշտ պղտիկ Գօգէթին համար է այս արձակումը, վեց ամիս բանտ մնալով չպիտի կրնայի գաւկիս ապրուստը ձարել: Միայն թէ անգամ մըն ալ չքնես հա՛, անամօթ կին: Ո՛հ, անգամ մըն ալ չպիտի քնեմ, Պ. ժամէր: Ա՛լ այսուհետեւ ի՛նչ կ'ուզեն թող քնեն ինձ, ա՛լ ձայն չպիտի հանեմ: Մինակ այսօր պոռացի. ինչու որ գէշութիւն մըն էր ինձ եղածը. ամենեւին մաքէս չէր անցներ պարտնին կոնակս գրած այն ձիւնը. մանաւանդ թէ՛ ինչպէս ըսի արդէն առողջութիւնս շատ լաւ չէ. հազ մը ունիմ ստամոքսիս մէջ գունդի նըման բան մը կայ որ ներսս կ'այրէ. բժիշկը կը պատուիրէ որ հոգ տանիմ այս հազին:

Ֆանթին ա՛լ չէր լար. զգուանօք կը հանէր ձայնը. ժամէրի հաստ և բիրտ ձեռքը իր սպիտակ և փափուկ վզին վրայ կը կռթնցնէր, և ժպտելով անոր կը նայէր:

Յանկարծ վրան գլուխը շտկեց արագօրէն, վար գրաւ բոպան որ գետինը քսուելով մինչև ծունկը վեր ելած էր, և զէպի գուռը քայեց՝ գլուխով զինուորաներուն բարեկամական նշան մը քնելով և մեղմովին բռնելով:

— Բարեկամներ, պարտն ոստիկանն ըսաւ որ թող տաք զիս, ահա կ'երթամ:

Ձեռքը գոնափակին տարաւ: Եթէ քայլ մը եւս առնէր, ինքզինքը փողօցը պիտի գտնէր:

Մինչև նոյն վայրկեանը ժամէր ոտքի վրայ կեցած էր՝ անընդհատ գետինը նայելով, այս տեսարանին մէջ կարծես թէ տեղէն վերցուած և գլխիվայր գրուած անձան մըն էր՝ սպասելով որ տեղ մը գրուի:

Գոնափակին հանած ձո՛նչէն ուշարեքեցաւ: Բացարձակ իշխանութիւն ունեցողի մը կերպարանքով գլուխը վեր վերցուց: Իշխանութիւն որքան ստորին մարդու մը ձեռքը գտնուի, այնքան աւելի զարհուրելի կ'ըլլայ այն մարդուն կերպարանն. իշխանութիւնն եթէ չիկերէի մը ձեռքն ըլլայ, գութ չունենար, երբ չնչին մարդու ձեռքն է, անապօրոյն է:

— Յիսնապե՛տ, պօռաց. չէ՞ք տեսնէր սա լիտի կիներն որ կը ձգէ կ'երթայ: Ձեզ ո՞վ հրաման տուաւ թողուլ որ երթայ:

— Ե՛ս, ըսաւ Մատրլէն:

Ֆանթին ժամէրին ձայնէն գողալով թող տուած էր գոնաբակը, բոնուող գողի մը գողօնը ձգելուն պէս: Մատրլէնին ձայնը լսելով ետին գարծաւ, եւ նոյն բոպէն սկսելով առանց բառ մը արտասանելու, առանց և ոչ իսկ ազատօրէն շունչ առնել համարձակելու՝ նայուածքը փոխանակի Մատրլէնէն ժամէրի և ժամէրէն ալ Մատրլէնի վրայ մուռ անեց ամէն անգամ որ մին կամ միւսը կը խօսէր:

Անշուշտ ժամէր սաստիկ գայրացած էր որ՝ քաղաքապետէն Ֆանթինին արձակելու հրաւերը քնդունելէն ետքը՝ համարձակած էր այն կերպով յանգիմանելու յիսնապետը: Զայրացած էր արդեօք այն սուտիճան որ մինչև անգամ քաղաքապետին առջեւ զրտուիլը մտոցած ըլլար: Վերջապէս ինքնին ըսած էր արդեօք թէ « իշխանութիւն մը » անկարելի է որ այսպիսի հրաման մը տուած ըլլայ, և թէ անշուշտ պարտն քաղաքապետը բան մը ըսել ուզելով ակամայ սխալած և այն հրամանը տուած էր իրեն:

Կամ թէ երկու ժամէ ի վեր իր սոցնու եղած այս անճնարին բաներն ոչքովք տեսելով կ'ըսէ՞ր արգեօք խբովի թէ պէտք էր մինչև յետին կետը գիմադրուելի. թէ հարկ էր որ պղտիկը մեծ ըլլայ, լրտեսը գատաւորի փոխուի, ոտտիկանութեան գործակատարն արդարութեան գործակալ ըլլայ, եւ թէ ասանկ անագին ծայրակետութեան մը մէջ ինքն ըլլայ բարեկարգութեան, օրէնքի, բարոյականի, կատաւարութեան և ամբողջ ընկերութեան ներկայացուցիչը:

Ինչևիցէ, երբ Պ. Մատրլէն «ես» ըսաւ, ինչպէս վերը նշանակեցինք, ժամէր. ստտիկանութեան տեսուչը գունատ, սառնահար, շուրթերը կապտադոյն, նայուածքը յուսահատութեամբ համակուած, բոլոր մարմինն անբարոյնի շարժումով մը երերալով դէպ ի պարոն քաղաքապետը դարձաւ եւ աչքը վար առնելով այլ հաստատուն ձայնով մը սա անլուր խօսքն ըսաւ.

- Պ. քաղաքապետ, անկարելի է այդ բանը:
- Ի՞նչ ըսիք, պատասխանեց Պ. Մատրլէն:
- Այս թշուառական կինը քաղքերի մը նախատեց:

— Ոստիկան ժամէր, մտիկ ըրէք ինձ, կրկնեց Պ. Մատրլէն հաշտարար եւ մեղծ ձայնով մը: Պարկեշտ մարդ մըն էք դուք, հետեւարար ձեզ բացատրութիւն տայու չեմ դժարիք ամենեւին: Ահա առիկ ճշմարտութիւնը: Հրապարակէն կ'անցնէի երբ կը տանէիք այս կինը, տակաւին հոն հոս գունդազունդ մարդեր կային, տեղեկութիւն առի անոնցմէ. ամէն բան իմացայ. յանցաւորը քաղքենին է. եւ լաւ ոտտիկանութեան մը պարտքը կը պահանջէր որ ան բռնուէր:

Ժամէր կրկնեց.

— Այս թշուառական կինը քիչ մը առաջ ձեզի ալ նախատեց, պարոն քաղաքապետ:

— Ասի ինձ կը վերարեւի. ըսաւ Պ. Մատրլէն: Ինձ եղած նախատինքը գուցէ ինձ է. ուղած կերպովս կրնամ վարուիլ այդ մասին:

— Ներեցէ՛ք Պ. Քաղաքապետ. ձեզ եղած նախատինքը ձեզ չվերարեւիր. այլ արդարութեան:

— Ոստիկան ժամէր, պատասխանեց Պ. Մատրլէն, առաջին արդարութիւնը խեղճն է: Լսեցի այս կնկան ամէն ըսածները: Ես ըրածս գիտեմ:

— Բայց ես ալ, պարոն քաղաքապետ, չեմ գիտեր թէ ի՞նչ է տեսածս:

- Ապա ուրիմն հնազանգեցէ՛ք միայն:
- Պարտաւորութեանս կը հնազանգիմ: Պարտքս կը պահանջէ որ այս կինը վեց ամիս բանտարկուի:

Պ. Մատրլէն քաղցրութեամբ պատասխանեց.

— Ազէկ մտիկ ըրէ ըսելիքս: Եւ ոչ իսկ օր մը պիտի բանտարկուի ան:

Ժամէր այս վճռողական պատասխանին վրայ համարձակեցաւ ուղղապէս քաղաքապետին երեսը նայելու, և ըսաւ՝ միշտ խորին յարգանքով հանելով ձայնը:

— Յուսահատութեամբ կը ստիպուիմ գիմադրելու պարոն քաղաքապետիդ. կեանքիս մէջ սոսաջին անգամն է որ այսպիսի անհնազանգութիւն մը կ'ըրեսեմ. բայց եթէ կը հաճիք, ներեցէ՛ք ինձ ըսել որ այսպէս վարուելովս պաշտօնիս սահմանէն դուրս չեմ ելներ: Քանի որ պարոն քաղաքապետն այնպէս կը կամի, մի միայն քաղքենիին դէպքը ամբաստարութեանս հիմ կ'ընդունիմ: Այս աղջիկը Պ. Պամաթապուային վրայ յարձակեցաւ. Պ. Պամաթապուա ընտրող է և տէր այն պատշգամաւոր գեղեցիկ տունին, որ հրապարակին անկիւնը կը կազմէ, երեք դատիկոն ունի և վերէն վար քարուկիք: Վերջապէս այս կարգի մարդիկ ուրիշ բաներ ալ ունին: Ինչ և իցէ, պարոն քաղաքապետ. ասիկա փողոցի բարեկարգութեան վե-

բարեբող բան մըն է սրու ես կը խառնուիմ. և հետեւաբար չեմ թողուր Ֆանթին ըսուած կինը:

Այն ատեն Պ. Մատրլէն թեւերը խաչաձեւ վրայ վրայի գրաւ և բաւ աշնպիսի խառութեամբ մը զոր քաղաքին մէջ ոչ ոք լսած էր տակաւին:

— Այդ եղելու թիւնը թաղական ստիկանութեան վերաբերող եղելութիւն մըն է: Պատժական օրինագրքին իններորդ, մետասաներորդ, հնդետասաներորդ և վաթսուերփեցերորդ յօդուածներու տրամադրութեանց համեմատ այդ եղելութիւնը դատելու իրաւունքն ինձ կը պատկանի: Կը հրամայեմ որ այս կիւնն արձակուի:

Փավէր վերջին ջանք մըն ալ ընել ուզեց:
Բայց պարոն քաղաքապետ ...

— Կը յիշեցնեմ ձեզ յանիբաւի բանտարկութեան նկատմամբ 1799 Դեկտեմբերի 15 ին հաստատուած օրէնքին ճրգ յօդուածը:

- Պ. քաղաքապետ, ներեցէ՛ք...
- Ա՛յ խօսք մը անգամ չեմ ուզեր:
- Սակայն ...:
- Դո՛ւրս ելէք, ըսաւ Պ, Մատրլէն:

Փավէր այս հարուածը սուս զինուորի մը պէս ոտքի վրայ, երեսին կողմէն և ճիշդ կուրծքին վրայ ընդունեցաւ: Մինչև գետինը խոնարհելով բարեւեց պարոն քաղաքապետը և դուս ելաւ:

Ֆանթին գրան քովէն ասպին եկաւ տեղ տալու համար որ անցնի Փավէր, և արմանքով զարմանքով գրաւուած Փավէրին նայեցաւ որ իր առջեւէն անցնելով դուրս ելաւ:

Սակայն Ֆանթին ալ տարօրինակ զգրգում մը կը զգար: Տեսած էր թէ երկու գիմադիր իշխանութիւն իր առջև կերպիւ իւրք մրցեք էին մին կամ միւսը զինքը գրաւելու համար: Տեսած էր որ իր առջև եր-

կու մարդ իրարու հետ կռուեր էին իրենց ձեռքը ունենալով իր ազատութիւնը, կեանքը, հոգին, զաւակը այս մարդուն մին զէպի մթութիւն կը մղէր, զինք, մինչդեռ միւսը զէպի լոյս կը վերադարձնէր. այս կռիւն մէջ որ երեւակայական սարսափի պէս մեծ կռիւ մը երեւած էր իրեն, կարծեր էր թէ այն երկու մարդերը երկու հսկաներ էին, մին իբր իր սատանան կը խօսէր, միւսն ալ իբր իր պահապան հրեշտակը: Հրեշտակը սատանային յաղթած էր: Ֆանթին մարմնովին կը սարսուէր մանաւանդ տեսնելով թէ այն հրեշտակը, այն ազատիչը ճիշդ այն մարդն էր զոր ինք կ'ատէր այն քաղաքապետն էր զոր երկար ժամանակէ ի վեր իր ամէն դժբախտութեանց հեղինակը կը համարէր, վերջապէս Մատրլէնն, որ կ'ազատէր զինքը ճիշդ այն պահուն, ուր զայն նախատած էր այնքան սոսկալի կերպով: Սըխալած էր արդեօք Ֆանթին: Կը պարտաւորէ՞ր արդեօք փոխել իր սիրտը...: Չէր գիտեր, և կը դողար: Շուարած մտիկ կ'ընէր, ահուզողով կը նայէր, և Մատրլէնի ամէն մէկ խօսքին հետ կ'զգար թէ իր սրտի ատելութեան սոսկալի խաւարը կը ցրուէր, անհետ կ'ըլլար, և սրտին մէջ չգիտեմ ի՞նչ քաջալերական և անպատում զգացում մը կը ծնէր, զգացում մը որ ուրախութիւն, վստահութիւն և սէր էր:

Երբ դուրս ելաւ Փավէր, Պ. Մատրլէն զէպի Ֆանթին դարձաւ և լալ չուզող ծանրաբարոյ մարդու մը պէս խօսելու դժուարութիւն զգալով կամաց ձայնով մը ըսաւ.

— Լսեցի ամէն ըսածնեւ: Ամենեւին տեղեկութիւն չունէի ատոնց վրայ: Կարծեմ թէ իրաւ է ինչ որ ըսիր. և կ'զգամ թէ իրաւ է ինչ որ ըսիր, և կը զգամ թէ իրաւ է: Եւ ոչ իսկ գործարանէս ելած ըլլալդ գիտէի: Ինչո՞ւ չգիմեցիր ինձ: Ինչ և է ահա-

քեզ ընելիքս. Պարտքերդ պիտի մճարեմ, զաւակդ
բերել տալու եմ կամ եթէ կ'ուզես քովը պիտի զրբ-
կեմ քեզի: Պիտի տպրիս կամ նոս կամ Բարիդ, կամ
ուր որ կ'ուզես: Թէ քու և թէ զաւակիդ բոլոր նպը
այսուհետև իմ վրայ է: Եթէ կ'ուզես այ մի՛ աշխա-
տիր: Որքան ստակի որ պէտք ունենաս ևս պիտի
տամ: Նորէն երջանկութիւն տեսնելով նորէն պիտի
սկսիս պարկեշտ ըլլալ: Մանաւանդ որ եթէ իրաւ է
ինչ որ ըսիր և անտարակոյս կը հաւատամ թէ ճըշ-
մարիտ են ըսածներդ, այժմէն կը յայտնեմ քեզ թէ
Աստուծոյ առջև միշտ առաքինի և անարատ մնացած
ես: Ո՛հ, խեղճ կի՛ն:

Փանթինի կարողութենէն վեր էր այսպիսի ա-
նակնունելի երանութիւն մը տանիլ: Գողէթը քովը
ունենալ, դազրիլ անուանարկութեամբ ապրելէ, Գո-
զէթի հետ ապրիլ ազատօրէն, հարստութեամբ, երա-
նութեամբ և պատուաւորի կերպով, իր թշուառու-
թեան աւերակներուն վրայ յանկարծ իրական գրախ-
տի մը վայելումները նշմարել: Փանթին ապուշի մը
պէս նայեցաւ անգամ մը այս մարդուն որ իր հետը
կը խօսէր և երկու կամ երեք անգամ հեծեծեց միայն
ո՛հ, ո՛հ, ո՛հ, ձայնելով: Ծունկերը կրկնեցան, Պ.
Մատրլէնի առջև ծնկան վրայ եկաւ և Պ. Մատրլէն
առանց ժամանակ ունենալու որ արգիլէ, տեսաւ որ
Փանթին իր ձեռքը կը բռնէր և կը համբուրէր:

Համբուրելէն ետքը Փանթին նուազեցաւ:

ՎԵՐՉ Բ. ՀԱՏՈՐԻՆ

«Ազգային գրադարան»

NL0315416

